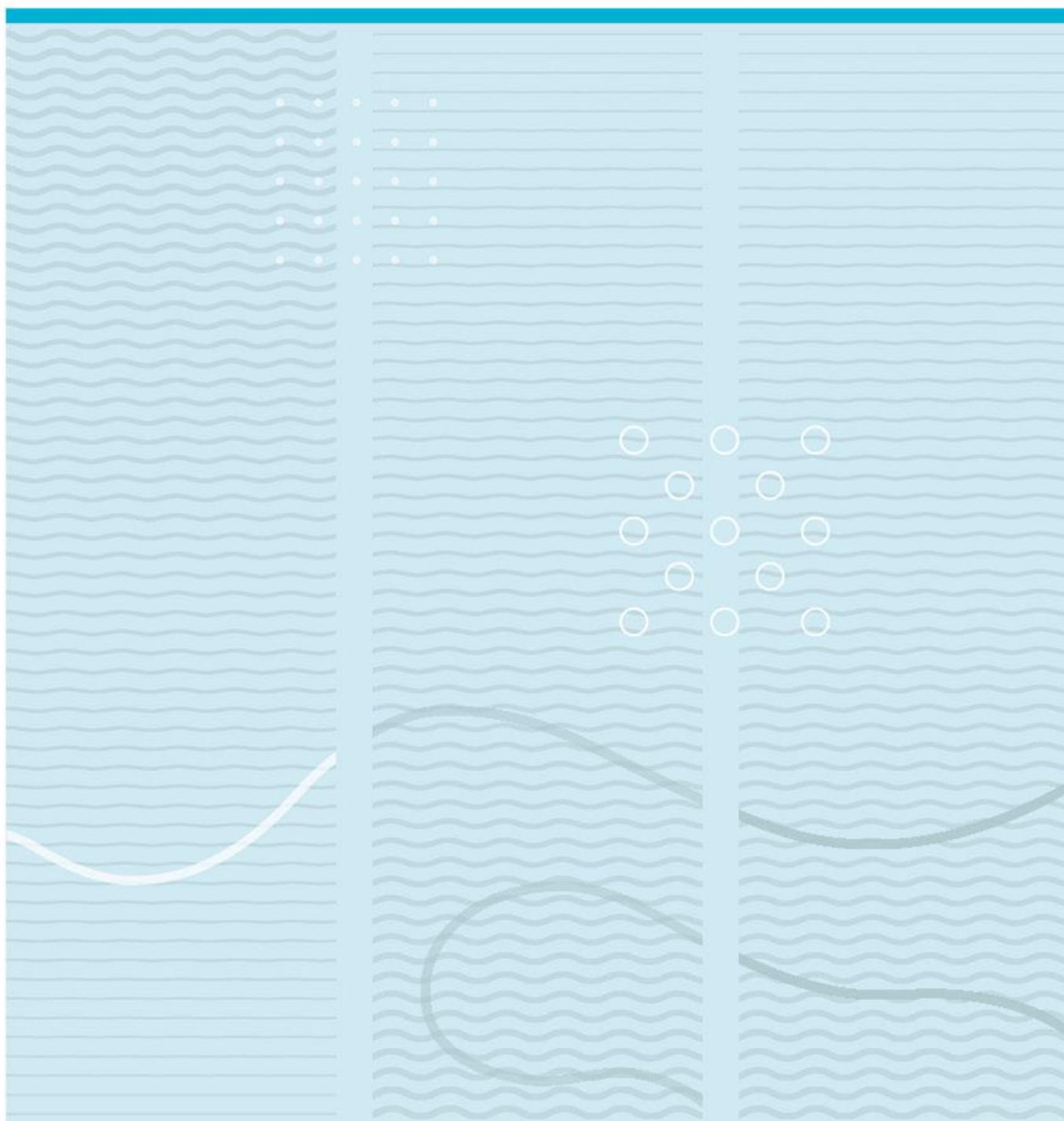

Susanne Skjauff Braseth

Fra vevkurs til abortpolitikk

Nøtterøy Bondekvinnelag 1930-2007

Sammendrag

Kvinneorganisasjoner har på mange måter vært en arena for kvinner som har ønsket å bli hørt, men som ikke fikk en plass, i politikken. Mange kvinneorganisasjoner arbeidet for kvinners, og andre gruppers, rettigheter i samfunnet. Norges Bondekvinnelag, med sine mange lokallag, var en slik organisasjon. I denne oppgaven har jeg sett på opprettelsen, virket og nedleggelsen av Nøtterøy Bondekvinnelag som var et av lokallagene i landet. Nøtterøy Kvinnelag, som det het de to første årene, ble opprettet i 1930 på Thinghaug, Nøtterøy. Laget ble opprettet etter invitasjon til møte fra fruene Kristine Stabell og Andrea Tjomstøl. Grunnet okkupasjonen ble virksomheten midlertidig nedlagt fra 1941 til 1946.

Nøtterøy Bondekvinnelag oppnådde aldri de høyeste medlemstallene, men de var aktive og fikk til en rekke aktiviteter. Her kan nevnes monteringen av Nøtterøyhuset, pynting til høsttakkefest i kirken og mange kirketurer. Gjennom hele sitt virke arrangerte laget kurs, og senere satte de også i gang med studieringer. De hadde sin egen lagsavis, «Tuntreet», som var ett av underholdningselementene på medlemsmøtene. Møtene inneholdt ofte også foredragsholdere, mannekengoppvisning og demonstrasjoner innen matlaging, husflid og lignende. De engasjerte seg også i enkelte politiske saker, den kanskje mest interessante saken de uttalte seg om var abort. I 2007 ble laget nødt til å legge ned sin virksomhet til tross for at de fremdeles var 16 medlemmer. Dette var grunnet den høye alderen til de gjenværende samt problemet med å rekruttere nye, yngre medlemmer.

Dette masterprosjektet dokumenterer de vesentlige fakta om Nøtterøy Bondekvinnelags virksomhet, gjennom utnyttelsen av publisert litteratur og arkivmaterieell. Samtidig forsøkes lagets aktivitet relatert til den relevante samfunnsmessige konteksten.

Forord

Jeg vil begynne med å rette en stor takk til veilederen min, Jan Thomas Kobberød. Takk for gode, ærlige og raske tilbakemeldinger. Uten hans gode ideer, innspill og oppmuntrende ord ville ikke denne masteroppgaven sett dagens lys. En spesiell takk går til Thea Linett Hansen som har vært en god diskusjonspartner og korrekturleser gjennom dette året. En takk rettes også til mamma for korrekturlesing. Til slutt vil jeg takke medstudentene mine i MHIS14 som har vært gode å ha disse fem studieårene.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	1
Forord.....	2
Kapittel 1: Innledning.....	5
1.1 Innledning.....	5
1.2 Tema og problemstilling	6
1.3 Forskningsstatus, kilder og metode	7
1.3.1 Forskningsstatus	7
1.3.2 Kilder.....	8
1.3.3 Metode.....	9
1.4 Struktur.....	10
Kapittel 2: Historisk kontekst og Norges Bondekvinnelag som organisasjon	11
2.1 Innledning: Det norske samfunnet på begynnelsen av 1900-tallet.....	11
2.2 Bondesamfunnet versus industrisamfunnet.....	12
2.3 Klassemotsetninger og klassekamp.....	13
2.4 Kvinnepolitikk.....	15
2.5 Norges Bondekvinnelag	17
2.5.1 Opprettelsen.....	17
2.5.2 Kvinnenemnda.....	20
2.5.3 Håndbok for bondekvinnelagene.....	22
2.5.4 Lokallagene	23
2.5.5 Fylkeslagene.....	24
2.5.6 Andre verdenskrig	25
2.5.7 Fra Norges Bondelags kvinnenemnd til Norges Bondekvinnelag.....	25
2.6 Avslutning	27
Kapittel 3: Nøtterøy Bondekvinnelag i perioden fra 1930 til 1941: Den første starten	29
3.1 Innledning.....	29
3.2 Det første initiativet.....	29
3.3 Organisering og oppslutning	33
3.4 Kurs	35
3.5 Samarbeid med andre lag og foreninger.....	40
3.6 Politikk: abortsaken.....	43
3.7 Krig og midlertidig nedleggelse	47
Kapittel 4: Nøtterøy Bondekvinnelag i perioden fra 1946 til om lag 1990: «Storhetstid».....	49
4.1 Innledning.....	49
4.2 Skandalen Olga Bjoner.....	51
4.3 Oppstart og formål.....	53

4.4 Organisering og oppslutning	57
4.5 Kristent trosgrunnlag	61
4.6 Kurs	62
4.7 Studieringer	65
4.8 Humanitært arbeid	75
4.9 Lokalhistorie	78
4.10 Ungdom	80
4.11 Avslutning	80
Kapittel 5: Nøtterøy Bondekvinne lag i perioden fra om lag 1990 til 2007 – Veien mot stupet.....	82
5.1 Innledning.....	82
5.2 Kristent trosgrunnlag	82
5.3 Politikk	84
5.4 Lokalmiljøet	86
5.5 Mot døden.....	87
Kapittel 6: Konklusjon	94
Anvendte kilder og litteratur	97
Arkivmateriale.....	97
Trykt litteratur	97
Aviser	99
Internett	99

Kapittel 1: Innledning

1.1 Innledning

Norges første bondekvinnelag ble opprettet i 1917, og antallet lokale lag i landet økte på kort tid. I 1930 ble Nøtterøy Bondekvinnelag, som er fokus for denne undersøkelsen, etablert som det sjette lokallaget i Vestfold.¹ Etter hvert ble også fylkeslag og Norges Bondelags kvinnenemnd, senere Norges Bondekvinnelag, opprettet. Gjennom opprettelsen av fylkeslag og et nasjonalt lag fikk bondekvinnelagene et hierarkisk system og en sentral styring. Dette skapte en helhetlig bondekvinneorganisasjon i Norge. Generelt sett kan man si at kvinneorganisasjonene som eksisterte på begynnelsen av 1900-tallet var blant de største organisasjonene i landet og at målsetningene deres var omfattende. Organisasjoner er i varierende grad med i beslutningsprosesser i samfunnet. Det kommer ofte an på type organisasjon og dens anerkjennelse, men generelt sett har kvinneorganisasjoner hatt forholdsvis liten politisk makt.

Et åpenbart kjennetegn ved kvinneorganisasjoner er at de består nesten utelukkende av kvinner.² En organisasjon som består nesten utelukkende av menn kalles derimot ikke en mansorganisasjon. Eksempler på dette er Norges Bondekvinnelag versus Norges Bondelag. En grunn til dette kan være at biologisk kjønn har relativt entydige sosiale konsekvenser for kvinner. Det er en blanding av den kvinnelige sfæren og den komplementære kvinneverollen som til sammen danner et grunnlag for de tradisjonelle kvinneorganisasjonene.

Organisasjonens formål og arbeidsområde har blitt bestemt av normene i denne sfæren.

Formålet til en organisasjon er ofte å være et talerør for flest mulig og å gi medlemmene en mulighet til å stå samlet som en enhet som er sterkere enn enkeltpersoner.³ I tilfellet med kvinneorganisasjoner vil det være mer fruktbart å beskrive organisasjonene på bakgrunn av deres formål enn å beskrive deres medlemssammensetning, dette selv når kjønn, formål og arbeidsmåte har sammenheng med hverandre.⁴ Dersom man ser på stiftelsen av de første kvinneorganisasjonene i Norge ser en at de opprinnelig ble dannet som interesseorganisasjoner. Etter hvert fikk de mange nye arbeidsoppgaver og ble mer allsidige. På grunn av dette er det ikke gunstig å bruke kategorier som «ideelle-, humanitære-, sosiale-,

---

¹ Vestfold Bondekvinnelag. *Vestfold Bondekvinnelag 50 år: 1932-1982*. Vestfold: Bondekvinnelag, 1983, 11-15

² Helga Maria Hernes. *Staten - Kvinner ingen adgang? Kvinners levekår og livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget, 1982, 47

³ Ibid, 44

⁴ Ibid, 48

og interesseorganisasjoner» når en beskriver kvinneorganisasjoner. Disse kategoriene tillegger organisasjonen et arbeidsområde, men selve organisasjonene var i realiteten mer allsidige. Selv om det kan være problematisk å definere hva en kvinneorganisasjon er, kan en se at organisasjonene gjenspeiler generelle utviklinger i samfunnet og i staten, samt de tvetydige forventningene som ble tillagt kvinner både i hjemmet og arbeidslivet. Dersom en ser på de store historiske linjene i de norske kvinneorganisasjonene vil en se at de har utviklet seg fra en klar politisk likestilling- og kvinnesaksprofil i den tidlige fasen, til å heller fremme kvinners komplementære rolle og deres ansvar for alle former for omsorg.⁵

1.2 Tema og problemstilling

Hovedfokuset i denne oppgaven er Nøtterøy Bondekvinnelag. Det er interessant å bruke et lokalt bondekvinnelag for å få et innblikk i kvinnens posisjon i det norske samfunnet og i politikken. Ved å fordype seg i et lokallag får en mulighet til å eksemplifisere større tendenser i samfunnet samtidig som en får mulighet til å lære mye om det aktuelle lokallaget.

Problemstillingen for dette arbeidet er:

Hva var hensikten med opprettelsen av Nøtterøy Bondekvinnelag, hva var de opptatt av, og hvordan gjenspeiler dette tendenser i samfunnet generelt?

For å besvare dette vil det være helt nødvendig å gjøre et dypdykk i Nøtterøy Bondekvinnelag. Hvorfor ble laget startet? Drev de en interessekamp for bøndene, kjempet de for kvinneinteresser eller kulturbevaring? Hva var formålet og hvilke aktiviteter drev laget med? Endret dette seg etter hvert? For å besvare dette tar oppgaven for seg opprettelsen, virket og nedleggelsen av Nøtterøy Bondekvinnelag. Laget var aktivt fra 1930 til 2007, med unntak av en midlertidig nedleggelse under okkupasjonen.

Nøtterøy Bondekvinnelag må ses i en bredere kontekst for å kunne forstås. Laget må plasseres innenfor det organisatoriske hierarkiet til bondekvinneorganisasjonen, herunder det som ble Norges Bondekvinnelag og Vestfold Bondekvinnelag. Dette er igjen en del av bøndenes organisasjonsbygging tidlig på 1900-tallet, som må sees i relasjon til samfunnsutviklingen i bred forstand. Selve undersøkelsen av Nøtterøy Bondekvinnelag begynner med opprettelsen i 1930 og avsluttes med nedleggelsen i 2007. Opprettelsen av laget er et naturlig startpunkt, og nedleggelsen et like naturlig slutt punkt. Ved å se på hele den aktive perioden til laget er det lettere å danne et helhetlig og mest mulig korrekt bilde av laget. Den første tiden etter at laget ble opprettet skjedde det naturlig nok mye nytt. Okkupasjonen førte til en periode uten

---

⁵ Hernes, 1982, 42

aktivitet, og ved gjenstarten ble det gjennomført en del nye tiltak. I perioden fra om lag 1990 og frem mot nedleggelsen skjedde det ikke så mye nytt. Derfor vil den siste perioden gjennomgå noe mer overfladisk enn de foregående da fokuset vil ligge på nedleggelsen.

1.3 Forskningsstatus, kilder og metode

1.3.1 Forskningsstatus

Litteraturen dette arbeidet bygger på faller hovedsakelig i to kategorier. Det er for det første det man kan kalle oversikt- eller kontekstlitteratur. For det andre er det mer detaljerte undersøkelser av bondekvinnelagsorganisasjonen generelt og mer spesielt. Når det gjelder generell oversikt har jeg valgt å lene meg tungt på Knut Kjeldstadli sin fremstilling i Aschehougs Norgeshistorie, *Et splittet samfunn 1905-35. Vol 10*.⁶ Dette gjelder spesielt i kontekstualiseringen i kapittel 2. I den videre kontekstualiseringen i senere kapitler har jeg brukt de to påfølgende volumene av Aschehougs Norgeshistorie – henholdsvis *Samling om felles mål 1935-1970. Vol 11*.⁷ av Even Lange og *Overflod og fremtidsfrykt 1970- Vol 12*.⁸ av Edgeir Benum. Når det kommer til kvinnehistorie har jeg benyttet meg av Kari Melbys del om perioden 1900 til 1955 i boken *Med kjønnsperspektiv på norsk historie: Fra vikingtid til 2000-årsskiftet*⁹ i tillegg til Helga Maria Hernes sin bok *Staten – Kvinner ingen adgang? Kvinners levekår og livsløp*.¹⁰ Melby sitt arbeid tilfører oppgaven et annet perspektiv på historien. Dette har spesielt vært et godt verk i plasseringen av Nøtterøy Bondekvinnelag i samtiden og for å forsøke å se eventuelle paralleller mellom laget og tendenser i samfunnet. Hernes har sett på kvinners levekår og livsløp, spesielt med tanke på kvinnens posisjon i politikken. Hun ser blant annet nærmere på norske kvinneorganisasjoner.¹¹ Boken hennes kom ut i 1982, og den undersøker perioden fra omkring 1900 frem til 1982.

Når det kommer til de mer detaljerte verkene rundt bondekvinneorganisasjonen har jeg i hovedsak benyttet meg av Kirsti Dragsund sin bok *Kvinnegiv for bygdeliv: 50 år med Norges Bondekvinnelag*.¹² Denne boka gjør en gjennomgang av arbeidet til Norges Bondekvinnelag de femti første årene etter opprettelsen. Fylkeslag og lokallag drøftes også noe i boka.

---

⁶ Knut Kjeldstadli, Knut Helle, Even Lange og Sølvi Sogner. *Et splittet samfunn 1905-35. Vol 10*. Oslo: Aschehoug, 1994.

⁷ Even Lange, Knut Helle, Knut Kjeldstadli og Sølvi Sogner. *Samling om felles mål 1935-1970. Vol 11*. Oslo: Aschehoug, 1998

⁸ Edgeir Benum, Knut Helle, Knut Kjeldstadli, Even Lange og Sølvi Sogner. *Overflod og fremtidsfrykt 1970- Vol 12*. Oslo: Aschehoug, 1998

⁹ Kari Melby. (2005) Husmortid 1900-1955. I Ida Blom og Sølvi Sogner (red.), *Med kjønnsperspektiv på norsk historie: Fra vikingtid til 2000-årsskiftet* (s. 255-332). Oslo: Cappelen Akademisk Forlag

¹⁰ Hernes, 1982

¹¹ Ibid, kapittel 2

¹² Kirsti Dragsund. *Kvinnegiv for bygdeliv: 50 år Med Norges Bondekvinnelag*. Oslo: Landbruksforlaget, 1995.

Redegjørelsen min for Norges Bondekvinnelag bygger i stor grad på boka til Dragsund. Dragsund var for øvrig medlem av Nøtterøy Bondekvinnelag hvor hun blant annet var styremedlem, sekretær og studieleder.¹³ Dette kommer blant annet frem gjennom dette sitatet fra kildematerialet:

Kirsti Dragsund fikk ordet og hun fortalte om reisen sin rundt om i landet for å skaffe stoff til boken sin «Kvinnegiv for bygdeliv, 50 år i Norges Bondekvinnelag». Hun fortalte om sitt møte med eldre kvinner som hadde stått på for å starte bondekv.lag, uavhengig av bondelagene, det første i 1917.¹⁴

Jeg har også benyttet meg noe av May-Brith Ohman Nielsen sin doktorgradsavhandling *Jord og ord: En studie av forholdet mellom ideologi, politikk, strategi og mobilisering hos den tredje pol i det norske partisystemet: Bondepartiet 1915-1940*.¹⁵ Denne har spesielt vært nyttig i drøftingen rundt hvorfor det ble startet bondekvinneforeninger i landet.

John M. Hovland har skrevet en 100 års beretning for Nøtterøy Landbrukslag.¹⁶ I boka nevnes Nøtterøy Bondekvinnelag ved noen anledninger, da de hadde en del kontakt med Landbrukslaget i bygda. Forfatteren har viet to sider til en slags oppsummering av virket til Nøtterøy Bondekvinnelag fra opprettelsen og frem til 1984, som er da boka ble gitt ut. Hovland fant det altså naturlig å omtale Nøtterøy Bondekvinnelag i en bok som omhandler Nøtterøy Landbrukslag, men ikke mer enn som en kort oversikt over hva de drev med. Dette kan sies å være et typisk fenomen, kvinnenes arbeid blir her et lite tillegg til den «egentlige» historien, nemlig mennenes historie. Det har også blitt gjort ulike undersøkelser av enkelte av bondekvinnelagene i landet, hovedsakelig i form av jubileumsberetninger om utvalgte lokallag. Det er skrevet noe om sentralledelsen, fylkeslagene og lokallagene, men det er som sagt ikke gjort en undersøkelse av akkurat Nøtterøy Bondekvinnelag tidligere. Nettopp dette er med på å gjøre denne undersøkelsen interessant.

1.3.2 Kilder

Hovedkilden for dette arbeidet har vært arkivmaterialet etter Nøtterøy Bondekvinnelag som er tilgjengelig hos Vestfoldarkivet.¹⁷ Arkivet består blant annet av møtebøker, regnskap, materiale fra studieringer, avisutklippbok, fotoalbum og internavisen til laget. Utenom

---

¹³ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 18.10.94, 15.10.96, årsmøte 11.10.00

¹⁴ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 19.08.97

¹⁵ May-Brith Ohman Nielsen. *Jord og ord: En studie av forholdet mellom ideologi, politikk, strategi og mobilisering hos den tredje pol i det norske partisystemet: Bondepartiet 1915-1940*. Doktorgradsavhandling, Universitetet i Bergen: Historisk institutt, 1997

¹⁶ John M. Hovland. *Såtid - Grotid - Høstetid: 1884-1984: Nøtterøy Landboforening – Nøtterøy Landbrukslag 100 år*. Tønsberg: Nøtterøy Landbrukslag, 1984.

¹⁷ A-1891, Pa768, Nøtterøy Bygdekvinnelag

kurskataloger og enkelte andre trykte hefter er alt kildematerialet håndskrevet. I noen tilfeller er dette en utfordring da ikke alt er like godt bevart. Dette gjelder blant annet for internavisen hvor sidene er løse og ikke sortert. Kvaliteten på håndskriften varierer også, slik at noe er vanskelig å tyde. Dette gjelder spesielt for regnskapsboken. Materiale som fotoalbum og avisutklippsbok har ikke vært spesielt nyttig i mitt arbeid da informasjonen som finnes der for det meste er gjentakelser av det som står skrevet i referater. I tillegg til dette har det ikke blitt skrevet ned noe nevneverdig med informasjon ved siden av bildene og utklippene, slik at elementene mangler kontekst.

Det som har vært mest nyttig i arkivet for mitt arbeid er uten tvil referatene. Laget har ført referater fra medlemsmøter, styremøter, kurs, fester, utstillinger, turer og andre begivenheter. Dette har gitt et godt innblikk i aktiviteten til laget og det har delvis gitt innsikt i tankene til kvinnene i Nøtterøy Bondekvinnelag gjennom tidvise direkte sitater, stemningsrapport og diskusjoner. Det har også vært interessant å se på det som finnes av materiale etter studieringene. Det er bevart enkelte studiekataloger og brevsvarene fra deltakerne på en rekke studieringer. Disse, sett sammen med en fullstendig liste over gjennomførte kurs og studieringer i perioden fra 1930 til 1984 og årsmeldinger, har gitt et innblikk i hva kvinnene hadde mulighet til å velge mellom da det gjaldt kurs, i tillegg til at de besvarte brevene viser besvarelser, kommentarer og karakter fra lærer.

1.3.3 Metode

Metodisk sett utnytter jeg til dels kildenes beretningsaspekt, og til dels deres levningsaspekt.¹⁸ Dette arbeidet går ut på å etablere en rekke fakta om Nøtterøy Bondekvinnelag, i den forstand at jeg skal redegjøre for aktiviteten i laget. Relevante spørsmål blir da: hva gjorde laget, når ble det gjort, hvor mange medlemmer hadde laget og lignende. Dette rapporterer, eller beretter, kildene om, et stykke på vei i alle fall. Det er ingen grunn til å tro at kildene da bevisst gir falske opplysninger i beretningsaspektet. At det likevel kan være feil eller unøyaktigheter i kildene får jeg komme tilbake til der det eventuelt er relevant.

I tillegg har arbeidet en ambisjon om å si noe om hvorfor man gjorde det man gjorde, hva medlemmene var opptatt av og så videre. Av og til kan man selvsagt finne eksplisitte opplysninger om dette i kildene, men for det meste vil jeg bare kunne danne meg oppfatninger om slikt gjennom å sette kildenes uttrykk i relasjon til det vi ellers mener å vite om perioden og temaet. Her oppfatter jeg altså kilden som en levning fra sin opphavssituasjon, og det er

---

¹⁸ Jeg følger her Knut Kjeldstadlis utlegning av distinksjonen levning/beretning i *Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget*, Oslo 1992, 162–167

opphavssituasjonen jeg ønsker å si noe om. I denne sammenheng finnes det ingen annen metode enn den innlevende tolkningen, som alltid vil kunne diskuteres. Jeg mener selvsagt likevel at mine tolkninger av kildene er rimelige.

1.4 Struktur

Oppgaven vil først se på samfunnsutviklingen i Norge i bred forstand, dernest bøndernes organisasjonsbygging, så organiseringen av bondekvinnelagene sentralt, før fokuset vendes mot kvinnene på Nøtterøy, redegjørelsen rundt laget vil begynne med opprettelsen i 1930.

Oppgaven er strukturert med et bakgrunnskapittel, kapittel to, hvor Nøtterøy Bondekvinnelag plasseres i en historisk kontekst. Bakgrunnskapittelet tar også for seg Norges Bondekvinnelag og Vestfold Bondekvinnelag. Etter den historiske kontekstualiseringen følger kapittel tre som er det første av tre kapitler som omhandler Nøtterøy Bondekvinnelags opprettelse, virke og nedleggelse. Dette kapittelet vil ta for seg etableringen og aktiviteten til laget i perioden fra 1930 til 1941. Kapittel fire omhandler gjenreisningen av laget etter okkupasjonen og virket til laget i årene frem til omtrent 1990. Deretter følger kapittel fem som tar for seg årene fra om lag 1990 til 2007. Lagets nedleggelse i 2007 vil også drøftes i dette kapittelet. Til slutt følger kapittel seks som er en konklusjon.

Kapittel 2: Historisk kontekst og Norges Bondekvinnelag som organisasjon

2.1 Innledning: Det norske samfunnet på begynnelsen av 1900-tallet

Nøtterøy Bondekvinnelag ble opprettet i 1930, altså i perioden som i ettertid har blitt kalt mellomkrigstiden. Perioden var preget av ulike kriser, konkurser, konflikter, arbeidsledighet og ekstremisme.¹⁹ Det var en periode med vanskelige levekår for mange. Likevel var det også en periode hvor en fikk nye og verdifulle innsikter, ordninger og utvikling i tillegg til menneskelig livsutfoldelse, trygghet og glede. Et element som kjennetegner Norge på begynnelsen av 1900-tallet er forsøket på å samle og etablere landet som nasjon. Dette arbeidet startet for fullt i kjølvannet av at Norge fikk sin egen grunnlov i 1814 og samtidig gikk inn i en personalunion med Sverige.²⁰ Ved 100-års jubileet i 1914 hadde samlingen og utbyggingen utviklet seg, men man kan spørre seg om hvor store disse endringene egentlig var. Videre følger en redegjørelse for arbeidet med denne samlingen, og situasjonen i landet på 1800- og 1900-tallet, før blikket vendes mot situasjonen i mellomkrigstiden.

Rent geografisk sett hadde den sosiale, politiske og kulturelle samlingen kommet langt tidlig på 1900-tallet. Utbyggingen av kommunikasjonen var med på å knytte landsdelene tettere sammen og å dra folk ut av isolasjon. Staten i seg selv virket også samlende, blant annet gjennom lovgivningen. En felles lovgivning skaper et mer enhetlig samfunn. Staten fikk innbyggerne til å delta mer aktivt i politikken.

Utbyggingen av allmueskolen hadde også betydning for samlingen. Det var noen forskjeller mellom skoleordningen i by og på landsbygda, men lærestoffet var for det meste likt. Nordahl Rolfsens lesebøker, utgitt første gang i 1892, ble brukt. Disse bøkene hadde et harmonisk verdensbilde, en selvsagt kristenhet og et nasjonaldemokratisk syn på samfunnet. Samfunnet var uten motsetninger i lesebokens verden. Disse bøkene var dermed med på å skape et mer enhetlig og sammenknyttet samfunn, omtrent uavhengig av hvor du hadde gått på skole hadde du lest det samme som resten av landet.

Fremveksten av landsomfattende markeder for arbeidskraft og varer virket også samlende. Det nasjonale arbeidsmarkedet ble dannet i løpet av siste halvdel av 1800-tallet. Det felles markedet som vokste frem for forbruksvarer ble i stor grad forvaltet av organisasjoner. Disse

---

¹⁹ May-Brith Ohman Nielsen, Hans Jacob Orning, Espen Søybye, Trond Berg Eriksen og Per Egil Hegge. *Etter 1914*. Vol. B. 4. Oslo: Aschehoug, 2011, 44

²⁰ Herfra og til og med underkapittel 2.2 bygger på Kjeldstadli et al., 1994, 12-15

slåss innad, men samtidig medvirket de til den typen samling som førte til at folk fikk en ny horisont, et orienteringspunkt utover hjemstedet sitt. Likevel, rikssamlingen i landet må ikke overdrives. Bygdepatriotismen levde fortsatt. Banksystemet kan eksempelvis sammenlignes med et forbund av småkongedømmer, de hadde sparebanker i by og bygd. Dette lokaldominerte og desentralistiske mønsteret som eksisterte i banksystemet fant man også i mange andre virksomheter. I tillegg var det store politiske og kulturelle skiller mellom regionene.

2.2 Bondesamfunnet versus industrisamfunnet

Det ble en kamp om hvem som skulle ha det sosiale og politiske overtaket i landet. Selv om det var mindre sosial avstand mellom by og bygd i 1914 enn i 1814, var landet preget av at eldre og nyere samfunnsformer levde side om side. Denne konkurransen foregikk mellom to samfunn: det fremvoksende moderne industrisamfunnet og det tradisjonelle bondesamfunnet. Til tross for at det var stor vekst i industrien på begynnelsen av 1900-tallet oppnådde ikke industriarbeiderne automatisk dominans i den sosiale og politiske sfæren. Bondesamfunnet var nok vikende på den tiden, men det var langt fra oppløst.

Konflikten som pågikk mellom de som så på Norge som et bondesamfunn og de som var tilhengere av industrisamfunnet, var åpen, dyp og uavklart. Landet var preget av denne konflikten. En kulturell parallell til dette finner vi i språkstriden mellom riksmål og landsmål. Det var uenighet rundt hvem som var bærere av det norske i landet. Var det de frilynte på bygda eller den frisinnede byeliten av akademikere og næringsdrivende? Byeliten var en gruppe som så seg selv som ansvarlige for å samle og oppdra folket, fordi de selv var overlegne innen kultur og innsikt. Det å være norsk ble av nordmenn oppfattet som å være individualistisk, selvstendig, skippertaksorientert og handlekraftig.

For å oppsummere 1800-tallets Norge kan en si at det pågikk en konflikt, by mot bygd, by mot byelite og allmue mot embetsmann. En følge av industrikapitalismen ble at man fikk en ny frontlinje og en dobbel motsetning, by mot land i tillegg til arbeid mot kapital. Dette nye motsetningsforholdet er det som gjør at man kan snakke om «den norske trekanten», som er en betegnelse på det tredelte samfunnet som eksisterte i Norge på slutten av 1800-, og begynnelsen av 1900-tallet. Det var tre samfunnsklasser som stod mot hverandre, bønder, borgere inkludert bymiddelklassen og arbeiderklassen. Akkurat dette fenomenet var ikke særnorsk. Det som var spesielt i Norge var at det var en slags maktmessig balanse mellom de

tre klassene. For å sammenligne med Sverige så var bøndene i Norge sterkere og mer uavhengige, i tillegg til at borgerskapet i Norge var svakere enn i Sverige.

2.3 Klassemotsetninger og klassekamp

Grunnleggende var det gode tider i Norge etter 1905 og frem mot 1920-tallet.²¹ Det var voksende industri, og sosiale lover gjorde at forholdene ble bedre for arbeiderne. På 1920-tallet kan det dog sies at den positive utviklingen snudde. Det var en økning i sosiale spenninger, og på 1930-tallet kjente man på virkningene av krisen i verdensøkonomien.

I mellomkrigstiden var det klassemotsetninger og klassekamp som preget tiden tydeligst. Det er også dette som ofte er fokus i historiske verker fra tidsperioden. Denne kampen var sterkest mellom 1915 og 1935.²² Klassekampen i mellomkrigstiden var en kamp mellom de samfunnsgruppene som hadde økonomiske og politiske interesser knyttet til det å være eiere av henholdsvis jord, arbeid og kapital. I tillegg til dette var det sterke sosiale og kulturelle motsetninger mellom by og land som tydeliggjorde interessekampen. Konflikten handlet om økonomi, men også om oppmerksomhetsmakt, definisjonsmakt og om innarbeidede forestillinger i folket. Noen spørsmål som var aktuelle i tidsperioden var «Hvem er egentlig menneskene i Norge?», «Hvem er folket?» og «Hvem er bøndene og arbeiderne?».

De politiske konfliktlinjene og klassekampen som pågikk førte til en endring i det politiske mønsteret i Norge. I klassekampens tid var det mange som holdt seg til sine egne, de hadde liten forståelse for andre grupper i samfunnet enn sin egen.²³ Det faktum at det var krisetid hjalp ikke på klassemotsetningene. Tvert imot ble de økonomiske og sosiale konfliktene mellom ulike samfunnsgrupper bare tydeligere, alvorligere og mer bitre. Konfliktene var med på å skape en klassebevissthet og klassemobiliseringer i organisasjoner og partier, streiker, demonstrasjoner og politiske krav.

Partipolitikken i Norge var relativt ny, de politiske partiene Høyre og Venstre var de første i landet og begge ble opprettet i 1884.²⁴ På slutten av 1800-tallet rammet en krise det norske landbruket.²⁵ Det var dårlige kår både når det gjaldt avsetning og priser. Det ble vanlig med tvangsauksjoner og konkursslåing av gårder. Bøndene opplevde at de ikke ble hørt i de eksisterende foreningene og partiene i landet, og dette resulterte i at Norsk

---

²¹ Store norske leksikon, s.v. *Norges historie, vekst, verdenskrig og depresjon*, 2019, https://snl.no/Norges_historie#-Vekst,_verdenskrig_og_depresjon [lest 19.09.18]

²² Nielsen et al., 2011, 44

²³ Ibid, 58-63

²⁴ Kjeldstadli et al., 1994, 33

²⁵ Dragsund, 1995, 10

Landmandsforbund ble opprettet i 1896. Dette var ikke et politisk parti, men en organisasjon. Målet var å ivareta de økonomiske, sosiale og kulturelle interessene til bøndene.

Selv etter at Norsk Landmandsforbund ble opprettet vokste misnøyen blant bøndene frem mot 1920 fordi de ikke fikk drive sin egen næringspolitikk. Dette gjaldt særlig i de tilfeller hvor politikken gikk på tvers av standpunktene til de politiske partiene, Høyre, Venstre og Arbeiderpartiet.²⁶ Bøndene følte seg økonomisk, politisk og kulturelt under press fra byene, og fra europeiske kapitalister og sosialister, samtidig. I 1919 opprettet Norsk Landmandsforbund to komiteer.²⁷ Den ene, organisasjonskomiteen, skulle se på mulige endringer i organiseringen av forbundet etter at den nye valgordningen med flermannskretser kom i 1919. Den andre, linjekomiteen, skulle vurdere om de skulle opptre som et politisk parti eller ikke. Dette arbeidet førte frem til vedtaket om at organisasjonen skulle deles i et forbund og et politisk parti. Den daværende lederen av Norsk Landmandsforbund, Johan E. Mellbye, var skeptisk til et politisert forbund. Men, bøndene ville ikke lenger ta til takke med at Venstre slengte «et Ben til Gaardshunden»²⁸ for at «bondehunden» skulle la venstrefolk sitte på Stortinget. Høyre var heller ikke et alternativ. Dette førte til at Landmandsforbundet etablerte seg som et politisk parti i 1920, ett år senere skiltes partiet og den faglige organisasjonen fra hverandre. Navnene ble henholdsvis Bondepartiet og Norges Bondelag. Partiet og laget var som siamesiske tvillinger frem til de ble organisatorisk skilt i 1931, likevel sluttet ikke overføringer fra laget til partiet før i 1938.

Årsaken til at bruddet i Norsk Landmandsforbund ikke kom før i 1920 skyldtes flere faktorer. Blant annet indre forhold i forbundet. Den organisatoriske styrken innad i gruppen måtte ta seg opp før et brudd kunne bli en realitet. I tillegg hadde det vokst opp en ny generasjon i 1920. Enda en forklaring finner vi i det politiske systemet, det kom en ny valgordning og denne gjorde det enklere å vinne frem. Konflikten mellom by og land hadde i tillegg blitt skjerpert innad i partiene. Åpen klassepolitikk hadde blitt en mer legitim politikk etter at oppslutningen om Arbeiderpartiet økte. Ute i samfunnet var også jordbrukets interesser blitt skarper atskilt fra andre næringers interesser. Som vi skal se senere var Norges Bondelag en aktiv aktør i det å få startet opp en rekke bondekvinnelag i landet.

---

²⁶ Kjeldstadli et al., 1994, 33-34

²⁷ Nielsen, 1997, 148

²⁸ Kjeldstadli et al., 1994, 33

2.4 Kvinnepolitikk

Siste halvdel av 1800-tallet var en periode hvor den formelle likestillingen i Norge utviklet seg mye.²⁹ Omtrent alle utdanninger og yrker ble gradvis åpnet for kvinner. I 1890 ble stemmerett for kvinner diskutert for første gang, og i 1913 fikk kvinner full statsborgerlig stemmerett. Ektefelleloven av 1927 likestilte ektefeller formelt. Det var en periode med endringer i positiv retning for kvinnene, i alle fall rettslig sett. I praksis var det likevel fortsatt en del skiller mellom kjønnene. Både arbeidslivet og det politiske liv var sterkt kjønnsdelt.

En skulle kanskje tro at kjønnsdelingen endret seg i tråd med utviklingen av industrisamfunnet som kom etter 1905. Sysselsettingen i jordbruket gikk ned samtidig som at den økte i industri- og servicenæringer, men kjønnskillene forsvant verken med endringene på arbeidsmarkedet eller de demografiske endringene i samfunnet.³⁰ Perioden fra 1900 til 1950 er en periode hvor «husmoriseringen» av norske kvinner slo inn for fullt. Begrepet sier noe om at kvinner utførte husarbeid og morsarbeid. I tillegg peker det på et skille mellom kjønnene i arbeidslivet. Kvinner ble i denne perioden definert som husmødre. Bondekoner ble også plassert innunder husmorbetegnelsen i første halvdel av 1900-tallet.³¹ Med urbaniseringen kan det sies at antallet «faktiske» husmødre økte, mens antallet bondekoner sank. Kvinner som hadde sporadisk lønnet arbeid falt også innunder kategorien husmødre. Som en følge av dette ble bare mellom to og fem prosent av de gifte kvinnene i landet regnet som yrkesaktive i perioden fra 1900 til 1950. Utover 1900-tallet fikk mange familier bedre økonomi, og mannen hadde i mange tilfeller mulighet til å forsørge både kone og barn med sin lønn. Behovet for at gifte kvinner skulle arbeide sank. Det lå også noen ideologiske føringer i samfunnet som sa at en gift kvinne fortrinnsvis skulle være forsørget gjennom ekteskapet.

Selv om kvinner fikk flere og flere rettigheter, og fra 1913 hadde mulighet til både å stemme og bli valgt, var det i realiteten få av dem i politikken.³² Kvinnene som var aktive i politikken hadde generelt sett ikke sentrale posisjoner. Dette gjaldt spesielt i partiene, kommunestyre, Stortinget og regjeringen. Dersom en derimot utvider det politiske begrepet og inkluderer frivillige organisasjoner og aktivitet i sivilsamfunnet fikk kvinner en stadig større plass og var deltakende ut over 1900-tallet. Allerede fra slutten av 1800-tallet fikk kvinner foreningsfrihet

---

²⁹ Melby, 2005, 257

³⁰ Ibid, 258-260

³¹ Ibid, 263-264

³² Ibid, 267

i Norge. Masseorganisasjoner har vært viktige i arbeidernes kamp når det kommer til politisk representasjon, både med tanke på mobilisering av arbeiderne og artikulering av krav.³³ Disse masseorganisasjonene klarte overgangen fra å være en kamporganisasjon til å bli en legitim representant på vegne av arbeiderne overfor myndighetene. Denne institusjonelle støtten, som arbeiderne fikk, fikk aldri kvinnene. Det tradisjonelle formålet til kvinneorganisasjonene har vært å forsvare kvinneinteresser, problemet er at disse interessene ofte bestemmes av andre og er basert på arbeid for andre eller beskyttelse av svake i samfunnet.³⁴

Tidligere var kvinneorganisasjonene den eneste arenaen hvor kvinner kunne delta politisk og forsvare sine interesser. Grunnen til dette var at de ikke fikk adgang til mennenes organisasjonsliv eller til statlige organer. De aller første kvinneorganisasjonene hadde blant annet interesseprofiler som var knyttet til kampen om stemmerett og andre maktpolitiske målsetninger. Dette ble snart skjøvet unna for å gjøre plass til arbeid i samsvar med det en betrakter som humanitært, eller sosialt, arbeid, og som ideologisk sett sidestiller kvinnens interesser med arbeid for andre og forsvar av de svake i samfunnet.³⁵ De som betegnes som svake i samfunnet er syke, gamle og barn. Det sosiale hjelpenettverket ble lenge drevet og opprettholdt av kvinner, og ofte da gjennom arbeid i frivillige organisasjoner. Mange kvinner hadde et ønske om å stå sterkere i politikken, og dette var grunnen til at flere av kvinneorganisasjonene ble dannet. Man kan si at det har hersket en motsetning mellom arbeid for likestilling i arbeidslivet og det politiske livet, og arbeid for mer tradisjonelle kvinneinteresser, knyttet til hjemmet, barn og sosialt arbeid. I løpet av 1900-tallet ble velferdsstaten bygget, den vokste for alvor ut etter andre verdenskrig.³⁶ Det var kvinner som utførte mye av det arbeidet som velferdsstaten gradvis tok ansvar for. Dette ble hovedsakelig gjort gjennom frivillig arbeid, og ofte gjennom de organisasjonene kvinnene var en del av. Politisk sett ble kvinner i stor grad integrert i den politiske sfæren gjennom deltakelse i frivillige organisasjoner og aktivitet i det sivile samfunnet.³⁷ Dette ble på sett og vis deres politiske arena. Historisk sett ble krav fra kvinneorganisasjonene kun innfridd dersom de passet inn i mennenes politikk.³⁸ Kjønnskampen var en sak som ikke var sammenfallende med noen av kampsakene i norsk politikk, dermed ble denne kampen heller ikke frontet. Det kan sies at kvinnepolitikk ofte har vært et lappeteppe fremfor en gjennomtenkt politikk.

---

³³ Hernes, 1982, 43

³⁴ Ibid, 48

³⁵ Ibid, 46-53

³⁶ Melby, 2005, 288

³⁷ Ibid, 259

³⁸ Hernes, 1982, 51

Kvinner var i hovedsak medlem i sosiale og ideelle organisasjoner hvor selve aktiviteten var tilfredsstillende. Organisasjonene var også nettverksdannende på lokalplan, men hadde ikke tilgang til det politisk-administrative maktapparatet. Gjennom arbeidet i organisasjoner fikk mange kvinner noe arbeidserfaring innenfor kursvirksomhet, økonomi, organisasjonsarbeid og lignende.³⁹ Dette kunne være en fordel videre på veien i arbeidslivet eller i studier. De typiske kvinneorganisasjonene drev ofte med støttende og reparerende tiltak som fremmet viktigheten av samarbeid og hjelpsomhet.

De fleste kvinnene som var medlemmer av en kvinneorganisasjon var husmødre eller kvinner med deltidsarbeid. Rent politisk sett hadde husmødre færrest politiske ressurser, med lav organisasjonsgrad i politiske og økonomiske organisasjoner. Undersøkelser viser at husmødrene også så seg selv som den minst politisk kompetente av alle grupper i samfunnet. Det å organisere seg i kvinneorganisasjoner hadde en innvirkning på dette. *Maktutredningens befolkningsurvey*⁴⁰ fra 1974 viste at de som var aktive i kvinneorganisasjoner, også husmødre, faktisk var mer aktive samfunnsborgere enn kvinner i sin alminnelighet. Kvinnene hadde dermed feil syn på seg selv når det gjaldt dette aspektet av livet. Det er vanskelig å vite hvorfor de tenkte slik om seg selv. Kanskje var de så lite politisk aktive at de tenkte at det måtte være andre kvinner som var mer kompetente enn dem selv?

2.5 Norges Bondekvinnelag

2.5.1 Opprettelsen

De første lokale lagene i landet manglet en sentral ledelse. Derfor jobbet lagene hver for seg og stort sett med lokale saker.⁴¹ I 1925 ble Norges Bondelags kvinnenemnd dannet, og dette ble begynnelsen på et sentralisert styre av organisasjonen. Norges Bondekvinnelag ble opprettet som en selvstendig organisasjon først i 1946.⁴² Dette vil drøftes senere.

Motivasjonen for dannelsen av bondekvinnelag, både lokalt og sentralt, var å ivareta bygdefolkets økonomiske, sosiale og kulturelle interesser.⁴³ Fokuset til bondekvinnelagene og deres arbeid har ligget på kvinners livs- og arbeidssituasjon, hovedsakelig i Norge, men også på tvers av landegrensene. Ideen om å opprette egne kvinnelag kom antageligvis via England

---

³⁹ Hernes, 1982, 54-55

⁴⁰ Ibid, 56

⁴¹ Norges Bondekvinnelag. *Håndbok for Norges Bondekvinnelag*. Oslo: Norges Bondekvinnelag, 1991, 10

⁴² Berger, Helle Cecilie, *Alt du ikke visste om Bondekvinnelaget*. Bygdekvinnelaget, 22.04.2017, <https://bygdekvinnelaget.no/alt-du-ikke-visst-om-bygdekvinnelaget> [lest 08.02.19]

⁴³ Dragsund, 1995, 5

fra Canada.⁴⁴ Der hadde kvinnene begynt å organisere seg rundt århundreskiftet, og andre land ble etter hvert inspirert. Bakgrunnen for at det ble dannet egne kvinnelag i Norge var at: «kvinnene i landbruket så nødvendigheten av å ta del i det økonomiske og kulturelle reisningsarbeid som bøndene gjennom sin organisasjon hadde tatt opp».⁴⁵ I 1924 gjennomførte Norges Bondelag en foredragsturné. Lederen, Mellbye, dro selv rundt i Sør-Norge, mens andre høytstående skikkelser i Bondepartiet dekket resten av landet.⁴⁶ Lederen av kvinnenemnda, Olga Bjoner, ledet den nest største talerruten. Vi vil komme tilbake til Bjoners rolle i bondeorganisasjonen senere.

Norges første bondekvinnelag ble stiftet i 1917 og ble kalt Spjelkavik Bondekvinnelag.⁴⁷ Det var Karen Aase Nilsen som tok initiativ til å starte laget. Bjoner, som var aktiv i Norsk Landmandsforbund på tidspunktet deltok på det første møtet. Bondekvinnelagets hovedoppgave skulle være å støtte Norsk Landmandsforbund, de skulle få bygdas mann, Rasmus Langeland, inn på Stortinget. Dette ble oppnådd to år etter opprettelsen. Som lederen av Vestfold Bygdekvinnelag sa mange år senere:

Det [første bondekvinnelag] ble stiftet i Spjelkavik i Sogn i 1917, og grunnen var at det var noen kvinner som kjempet for å få en mann inn på Stortinget, og da dette lyktes fant de ut at det nyttet å kjempe for en god sak. Så de ville fortsette og kjempe. Med det begynte de med et bondekvinnelag.⁴⁸

Hovedaktiviteten til Spjelkavik Bondekvinnelag var å arrangere en rekke kurs. Noen av kursene Spjelkavik holdt var koke-, bake- og grønnsakskurs, kurs i spinning av ull og lin, plantefarging og fjøsstell.⁴⁹ De hadde også opplæring i tannstell og delte ut gratis tannbørster til alle skolebarna. Det ble arrangert bygdefester med foredrag og moro. Etter hvert startet laget også studieringer. Nøtterøy hadde mange lignende kurs, fester og studieringer, dette vil drøftes videre i de kommende kapitlene. Før Spjelkavik Bondekvinnelag ble opprettet fantes det allerede et landmandslag i bygda, men oppslutningen var liten. Tanken var, at dersom en fikk kvinnene med, ville bondereisningen få fart på seg. Det var flere som tenkte i samme baner, lederen i Norsk Landmandsforbund, Mellbye, sa i 1909: «Jeg vil ta kvinnen med. Det er bare et tidsspørsmål [*sic*] når vi har henne med i vårt arbeid».⁵⁰ Han var hele tiden positivt innstilt til bondekvinnelag. Han tok dem imot som en «søsterkjede til vern om vårt land, til

---

⁴⁴ Dragsund, 1995, 11

⁴⁵ Norges Bondekvinnelag, 1991, 9-10

⁴⁶ Nielsen, 1997, 294

⁴⁷ Dragsund, 1995, 9-12

⁴⁸ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 13.09.05

⁴⁹ Dragsund, 1995, 12

⁵⁰ Ibid, 10

vern mot alle onde og oppløsende makter, til vern om hver edel tanke, til vern om de tusen hjem der på så mange måter er truet».⁵¹

Norges andre bondekvinnelag ble opprettet i Skjeberg i Østfold i 1921.⁵² Dette laget fikk navnet «Skjeberg Kvinnelag av Norsk Landmandsforbund», navnet viser den nære tilknytningen bondekvinnelaget hadde til Norsk Landmandsforbund. Det er i flere tilfeller tydelig at det er menn, ofte innenfor Norsk Landmandsforbund, som har vært med på å oppfordre til opprettelsen av bondekvinnelag rundt om i landet. Eller med andre ord, det var menn som mobiliserte kvinner, for å støtte mennene, som også var de som drev med den «egentlige» politikken. I protokollen til Skjeberg Bondeforening fra 1920 står det at: «[...] Skjeberg bondekvinne burde slutte seg sammen i en forening hvis formål skulle være å samle penger til og på best mulig måte støtte Norsk Landmandsforbunds politikk i både kommune og stortingsvalg».⁵³ Her kommer det eksplisitt frem at poenget med bondekvinneforeningene skulle være å støtte Norsk Landmandsforbund. I et brev fra formannen i bygdestyret i Skjeberg står derimot følgende:

[...] henstiller hermed til kvinner der interesserer seg for bondestandens stilling og vilkår i land og bygd, å slutte seg sammen i en forening med formål å arbeide for sine og sine familiers framtidige skjebne som borgere i det norske samfunn. Idet man tillater seg å framholde borgerrett forutsetter ansvar og borgerplikt også på det politiske området. Bygdestyrets tanke var at kvinnene organiserte og styrte sin forening selv. Hermed være tanken anbefalt på det beste.⁵⁴

Dette sitatet tyder på at bondekvinnelagene skulle ha selvbestemmelsesrett og jobbe for seg selv og sine familiers fremtid. I dette brevet oppfordres kvinnene til å organisere seg, men ønsket om at de skal støtte nettopp Norsk Landmandsforbund kommer ikke like tydelig frem. Skjeberg Bondekvinnelags formålsparagraf lyder som følgende: «Foreningens formål er å arbeide for Norsk Landmandsforbund [*sic*] økonomiske, kulturelle og politiske formål i overenstemmelse med forbundets lover og program».⁵⁵ Her står det helt eksplisitt at laget er tett knyttet opp mot Norsk Landmandsforbund og at de skal arbeide på en måte som sammenfaller med forbundets interesser. Det er uvisst om dette står skrevet ned i formålsparagrafen fordi kvinnene faktisk ønsket å arbeide for Norsk Landmandsforbund, eller om det heller er fordi det lå en forventning om at man skulle støtte Norsk Landmandsforbund når man opprettet et bondekvinnelag.

---

⁵¹ Kjeldstadli et al., 1994, 139

⁵² Dragsund, 1995, 14

⁵³ Ibid

⁵⁴ Ibid

⁵⁵ Ibid, 15

2.5.2 Kvinnenemnda

Norsk Landmandsforbund gjorde i 1921 et vedtak om å anbefale at det ble organisert kvinnelag rundt om i bygdene.⁵⁶ De kontaktet en rekke kvinner og det ble opprettet en nemd som skulle ta initiativet til nye bondekvinnelag. Det ble opprettet et par nye lag, men Landmandsforbundet syntes at det hele gikk for sakte, og ideen om en egen kvinnenemnd i forbundet vokste. På landsmøtet til Bondelaget i 1924 ble det for første gang inkludert en rekke foredrag som også var rettet mot bondekvinnene.⁵⁷ De snakket om planteproduksjon, husdyrbruk og betydningen av kornproduksjon for husdyrbruk. «Dette landsmøtet skulle ikke bare appellere til melkebønder i Østfold. Først og fremst skulle det appellere til kvinnene i jordbruket for å aktivisere dem innenfor bondebevegelsen.»⁵⁸ Med bakgrunn i dette ble det også foredrag om nasjonal mat og matstell der melkematens ernæringsmessige betydning i kostholdet ble understreket. Bjoner var aktiv på dette landsmøtet. Hun var den første kvinnen som talte på Norges Bondelags landsmøter. Ved siden av Elias Wiee var hun også den mest etterspurte taleren på bondekvinnelagenes møter. På landsmøtet holdt Wiee foredrag om «kvindene og Bondelaget». Wiee var reisesekretær i Norges Bondelag, både han og Bjoner var med på å starte opp mange lokallag rundt om i landet. Dette skal vi komme tilbake til i forbindelse med stiftelsen av Nøtterøy Bondekvinnelag.

I 1924 var det valgår, og i den forbindelse ble det holdt mange foredrag av blant annet Mellbye og Bjoner.⁵⁹ Som det fremgår av det overnevnte landsmøtet hadde bondeorganisasjonen virkelig fått øynene opp for kvinnene og hvilken ressurs de kunne være. Som Nielsen har skrevet: «Kvinnene på bygdene var det store uutnyttede velgerpotensialet for de politiske partiene. Bondekvinnene var den store uutnyttede økonomiske og organisatoriske ressursen for bondeorganisasjonene.»⁶⁰ Det ble viktig å få med kvinnene i valgkampen – eller i det minste å få stemmene deres. I 1925 ble den første kvinnenemnda i Norges Bondelag opprettet. Lederen ble Olga Bjoner. Kvinnenemnda hadde ansvar for de saker som havnet innenfor kvinnelagenes arbeidsfelt og interesseområde. Poenget med å knytte kvinnenemnda til Norges Bondelag var å understreke at organiseringen av kvinner i landbruket ikke var noe som skjedde i opposisjon til mennene og Norges Bondelag.⁶¹ Det var snarere ment at bondekonene nå skulle ta sin plass «ved siden av mannen» når det kom til å arbeide for

---

⁵⁶ Dragsund, 1995, 15

⁵⁷ Nielsen, 1997, 297

⁵⁸ Ibid

⁵⁹ Ibid, 293

⁶⁰ Ibid, 298

⁶¹ Ibid, 458

samfunnsinteressene til bondefamilier. Opprettelsen av kvinnenemnda førte til en vekst i antall lag og antall medlemmer som var tilsluttet det som skulle bli Norges Bondekvinnelag. Det at man gikk aktivt inn for å inkludere kvinnene i bondebevegelsen hadde ifølge Nielsen⁶² spesielt betydning på tre områder. Det første var det kulturelle arbeidet til bondebevegelsen. Kvinnene i bondekvinnelagene tilførte noe nytt og noe mer til det kulturelle aspektet, blant annet ved gjennomføringen av landsmøter, Olsokstevner, dekorasjoner generelt og representasjon av landet gjennom bruk av nasjonaldraktene. Det andre de påvirket var aktivitetene til bygdeforeningene samt de sosiale rammene rundt disse. Kvinnene supplerte for eksempel med forslag til musikk, dans, bevertning og program når bondelagene skulle ha festlige sammenkomster for å samle inn penger til det politiske arbeidet. Det tredje var selve bondekvinnelagene. De var upolitiske, men likevel en viktig del av det å formidle politiske engasjement til bygdekvinne. Dette med at bondekvinnelagene var en upolitisk organisasjon vil diskuteres senere.

Som nevnt over var den viktigste oppgaven til bondekvinnelagene i begynnelsen å samle inn penger og støtte den politiske kampen til Bondelaget. Selv om dette var det offentlige formålet er det ikke dermed sagt at det var årsaken til at kvinnene meldte seg inn. Både Bjoner og andre gode talere fra kvinnelaget ble til tider sendt rundt i Norge på valgkampferd for Bondepartiet.⁶³ Når disse talerne kom tiltrakk det mange flere kvinner enn hva de mannlige talerne gjorde. I 1921 hadde Bondepartiet fått inn 17 mann på Stortinget, i 1930 hadde de 25 mann der.⁶⁴ I perioden fra 1918 til 1930 hadde man i tillegg klart å øke valgdeltakelsen blant bygdekvinne med 30%.⁶⁵ Etter denne suksessen kunne bondekvinne arbeide med nye oppgaver. Den største oppgaven kvinnenemnda hadde nå var å vekke interessen for lokallag og få kvinner til å ønske å samle seg i disse. Det å organisere seg og kjempe for sin egen sak var nytt for bondekvinne i Norge.

I 1926 holdt bondekvinnelagene sitt første landsmøte. Det var totalt 36 lokallag i landet på det tidspunktet.⁶⁶ På møtet ble lover, regler og en plan for kvinnearbeidet godkjent. Her deles arbeidet til bondekvinnelagene inn i tre hovedområder. I formålsparagrafen stod det følgende:

Lagets formål er å vekke landsbygdens kvinner til samling om felles økonomiske, kulturelle og sosiale interesser og på grunnlag av Norges Bondelags program å arbeide for:

---

⁶² Nielsen, 1997, 298

⁶³ Ibid, 299

⁶⁴ Store norske leksikon, s.v. *Olga Bjoner*, 2017, https://snl.no/Olga_Bjoner [lest 08.02.19]

⁶⁵ Nielsen, 1997, 299

⁶⁶ Dragsund, 1995, 17

A) saker der kan bidra til fremme [*sic*] av selvhjulpenheten i de norske bondehjem og til bedring av bondekvinnes kår.

B) å vekke ungdommens interesse for landbruket og dets binæringer, å gi de unge de verdier der kan skape større arbeidsglede, og derved binde dem sterkere til jorden.

C) av all makt bekjempe de krefter som søker å utrydde kristendommen og nedbryte folks moral.⁶⁷

I Norges Bondelags kvinnenemnd var også større saker ofte temaer, slik som kvinnens stilling i kausjonsspørsmål, kvinner inn i fylkesskolestyrene, arbeidsforholdene til hushjelper, skattlegging av hjemmeboende barn, befolkningsspørsmål, abortsaken og alderstrygd.⁶⁸ Før okkupasjonen så de også på likestilling mellom byskolen og landsskolen. Noen av disse sakene gjenspeiles i lokallagene, men ikke alle. Som vi skal se er det ikke så mange likhetstrekk i sakene til Norges Bondelags kvinnenemnd og Nøtterøy Bondekvinnelag, men de uttalte seg blant annet om abortsaken. Det vil bli gjort en grundig gjennomgang av nettopp abortsaken i kapittel 3.

2.5.3 Håndbok for bondekvinnelagene

Den første håndboken for bondekvinnelagene kom ut i 1929.⁶⁹ Dette var et hefte på omtrent 30 sider som inneholdt lovene som gjaldt for lagene og arbeidsoppgaver innenfor kultur, økonomi og med sosial art. Det var også forslag til lesestoff og møteprogram. Sluttordet i håndboka sier at bondereisningen skulle bygges på tre gode makter, tro, mot og kjærlighet.

Håndboka ble gitt ut i ny versjon i 1933 og i denne er det statsråd Mellbye, tidligere leder i Norsk Landmandsforbund, som skrev forordet:

Jeg har jo så ofte fremholdt at vi aldri kan tenke oss en bondeorganisasjon med de langsiktige mål for øie uten at bondekvinne er med i dette arbeidet. Det er jo det særegne og lykkelige ved bondehjemmene, og det som gir disse sin store og nasjonale betydning, at her arbeider far og mor og barn sammen på samme arbeidsplass og mot samme mål. Og derfor vil også en bondeorganisasjon uten kvinnes hjelp og innsats aldri helt makte sin store oppgave.⁷⁰

Her nevnes kvinnes rolle igjen, og Mellbye vektlegger hvor viktig kvinnen er i bondeorganisasjonen. Dette er noe som nevnes flere ganger i den første tiden etter at bondekvinnelagene ble opprettet. Det er tydelig at mennene enten mente at det er viktig at kvinnen var med, eller at de i det minste ville ha dem på sin side.

---

⁶⁷ Dragsund, 1995, 18

⁶⁸ Ibid, 25

⁶⁹ Ibid, 20

⁷⁰ Ibid

2.5.4 Lokallagene

Fra 1917 til 1940 gikk antall lokallag fra ett til 489, med omtrent 15 000 medlemmer sammenlagt.⁷¹ Denne økningen skjedde hovedsakelig fra 1926. I bondekvinnelagene var den kulturelle og ideelle siden ved arbeidet viktig. Kvinner har historisk sett i hovedsak vært medlem i sosiale og ideelle organisasjoner hvor selve aktiviteten har vært tilfredsstillende.⁷² Disse organisasjonene var også nettverksdannende på lokalplan, men hadde ikke tilgang til det politisk-administrative maktapparatet. De typiske kvinneorganisasjonene drev ofte med støttende og reparerende tiltak som fremmet viktigheten av samarbeid og hjelpsomhet. Dette gjelder også for bondekvinnelagene.

Noen oppgaver bondekvinne så på som viktige var vern av det beste fra kulturarven og den videre utviklingen av tradisjoner i bygdekulturen.⁷³ Et annet hovedområde var nasjonalt kosthold. Slagordet «Norske emner i kost og klær» ble oppfylt ved hjelp av kurs, demonstrasjoner, bøker og utstillinger. Boka «Norske emner i kostholdet» ble trykt opp i flere opplag og gitt ut. Noen saker bondekvinnelagene arbeidet for i denne sammenheng var skolefrokost på landsbygda og bedre kost på internatskolene. Dette arbeidet skjedde både lokalt og sentralt. Det ble også lagt inn mye tid i husflidsaken. Det ble holdt kurs i spinning og veving, plantefarging, søm og dyrkning og stell av lin. Allerede i 1929 ble det arrangert en bunadsutstilling, og i 1932 ble det gjennomført en linutstilling i samarbeid med Selskapet for Norges Vel og Nyttevekstforening. I 1934 laget Vestfoldlagene en lindag. Denne skal visstnok være den største som har blitt holdt her i landet. Som vi skal se jobbet de en del med norsk mat og husflidssaken også på Nøtterøy. I de første årene etter at lokallagene begynte å etablere seg var flere av bondekvinne med på å opprette og innrede mange «Bøndernes Hus».⁷⁴ Dette gjorde også kvinnene i Nøtterøy Bondekvinnelag. For å samle inn penger til arbeidet i lagene ble det gjort mye forskjellig. Det vanligste var kanskje basarene hvor håndarbeider ble loddet ut. Bondefestene som ble holdt var ofte også gode inntektskilder.

Som nevnt var et av hovedformålene til laget «å vekke ungdommens interesse for landbruket og dets binæringer, å gi de unge de verdier der kan skape større arbeids glede, og derved binde dem sterkere til jorden».⁷⁵ I løpet av 1930-tallet ble det opprettet mange ungdomslag som knyttet seg til Norges Bondelag. I 1940 var det hele 140 ungdomslag i landet, og det var 340

---

⁷¹ Dragsund, 1995, 24

⁷² Hernes, 1982, 54

⁷³ Dragsund, 1995, 24

⁷⁴ Ibid, 25

⁷⁵ Ibid, 18

ungdomsnemder i gang i bygder der det ikke var egne ungdomslag.⁷⁶ Dette virker dog ikke som det området bondekvinnelagene la inn mesteparten av energien sin. Det gjelder blant annet for Nøtterøy, derfor er ikke saken viet så mye plass i denne oppgaven. Fokuset vil ligge på det faktiske arbeidet til laget.

2.5.5 Fylkeslagene

I 1928 ble det første fylkeslaget opprettet, det var en rekke lokallag fra trønderfylkene som møttes og dannet Trønderlagsfylkenes Bondekvinnelag.⁷⁷ Den første oppgaven til fylkeslaget ble å lage lover og få alle lokallagene i fylket til å slutte seg til fylkeslaget. Etter hvert som dette ble gjennomført ble arbeidsområdet utvidet, og fylkeslagene ble aktive på flere områder. De tok blant annet opp aktuelle saker for lokallagene overfor Norges Bondelags kvinnenemnd og overfor styresmaktene. Fylkeslagene kan i den sammenheng ses som et bindeledd mellom lokallagene rundt om i landet og Norges Bondelags kvinnenemnd.

I 1928 ble det dannet fylkeslag i Rogaland og i 1931 i Akershus.⁷⁸ Vestfold Bondekvinnelag ble det fjerde fylkeslaget i landet da det ble dannet i 1932. Før krigens utbrudd hadde også Telemark, Nord-Trøndelag, Hordaland, Aust-Agder, Sunnmøre, Romsdal, Nordmøre, Oppland, Østfold, Vest-Agder, Buskerud og Hedmark fått fylkeslag.⁷⁹ Ved opprettelsen av Vestfold Bondekvinnelag i 1932 var det allerede 11 lokallag i Vestfold.⁸⁰ Lokallaget på Nøtterøy var et av disse.⁸¹ Etter opprettelsen av Norges Bondekvinnelag forsøkte Vestfold Bondekvinnelag å følge opp saker som var aktuelle i Norges Bondekvinnelag, så vel som saker som var viktige for det enkelte medlem og bygdesamfunnet i Vestfold.

I likhet med arbeidet til Nøtterøylaget ble alt arbeidet i Vestfold Bondekvinnelag lagt ned under krigsårene.⁸² Fylkeslaget tok opp igjen arbeidet i august 1945, nesten ett år før kvinnene i Nøtterøy Bondekvinnelag gjorde det samme. Årene som fulgte ble brukt til å få i gang gamle lokallag og starte nye. Vestfold Bondekvinnelag arrangerte en rekke kurs, stevner og hadde årsmøter, disse begivenhetene ble lokallagene i fylket invitert til å delta på. Dette skal vi se eksempler på i neste kapittel.

---

⁷⁶ Dragsund, 1995, 26

⁷⁷ Ibid

⁷⁸ Ibid, 27

⁷⁹ Ibid, 27-31

⁸⁰ Vestfold Bondekvinnelag, 1983, 16

⁸¹ Ibid, 3

⁸² Ibid, 4

2.5.6 Andre verdenskrig

Frem mot 1940 var det stor oppslutning rundt kvinnes bondelagsarbeid i landet, og ved krigens utbrudd var det hele 486 lokallag i arbeid.⁸³ I årene like før 1940 drev bondekvinnene med hjelpearbeid for land i Europa som allerede var blitt rammet av krigen.⁸⁴ Blant annet ble det arrangert innsamlingsaksjoner til nødsarbeid for å hjelpe finske barn. Lokallag over hele landet strikket finlandshetter og strømper, sydde laken, handklær og overtrekksvotter til Nøytralitetsvakta. Kvinnene sendte også det de hadde av utstyr som kunne hjelpe Marinens feltlasarett i Horten.

Ved tyskernes ankomst i 1940 var det flere lag som fortsatte med arbeidet.⁸⁵ I november 1940 var tillitsvalgte fra 12 av 14 fylkeslag samlet for å avgjøre om Norges Bondelag og bondekvinnelagene skulle si ja eller nei til å samarbeide med okkupasjonsmakten og Nasjonal Samling. Forsøket Nasjonal Samling gjorde for å få påvirkningskraft i Norges Bondelag ble avvist på møtet. Kort tid etter dette ble arbeidet til Bondelaget lagt ned. I 1940 ble det også kjent at lederen i kvinnenemnda, Olga Bjoner, hadde meldt seg inn i Nasjonal Samling. Dette vakte stor oppsikt i lokallagene. Denne saken vil diskuteres videre i kapittelet som blant annet tar for seg oppstarten etter okkupasjonen.

2.5.7 Fra Norges Bondelags kvinnenemnd til Norges Bondekvinnelag

Kvinnenemnda fortsatte sitt arbeid under okkupasjonen, men med ulike ledere. Kvinnene omtalte selv lederne i hovedorganisasjonen, fylkeslagene og lokallagene for formenn. Dette er et ord som ved første assosiasjon forbindes med en mannlige leder, men her brukes ordet altså også om de kvinnelige lederne. Dette er antageligvis fordi ordet «formann» var det man brukte i mannsforeningene, og dermed ble det videreført. Dersom kvinnene virkelig hadde ønsket å poengtere at dette var en organisasjon for kvinner – av kvinner, kunne de for eksempel brukt «leder». På den andre siden kan det hende at dette kun var en liten bagatell og at ingen tenkte noe videre på saken. Det var nok selve *arbeidet* laget gjorde som skulle stå i fokus, og ikke hva man navnga de ulike rollene i organisasjonen.

Under krigen vedtok kvinnenemnda blant annet at de skulle endre navn fra Norges Bondelags kvinnenemnd til Norges Bondekvinnelag, dette navnet ble tatt i bruk fra 1942. Etter okkupasjonsårene var det generelt sett rik grobunn for organisasjonsarbeidet.⁸⁶ Det var mange

---

⁸³ Norges Bondekvinnelag, 1991, 10

⁸⁴ Dragsund, 1995, 33-34

⁸⁵ Ibid, 34-35

⁸⁶ Vestfold Bondekvinnelag, 1983, 10

gamle lag som tok opp arbeidet sitt igjen. Nye lag ble også opprettet. Frem til dette tidspunktet hadde organiseringen av bondekvinnelagene skjedd via Norges Bondelag. På årsmøtet til hovedorganisasjonen i Oslo i november 1946 ble det bestemt at Norges Bondekvinnelag skulle være en selvstendig organisasjon, men fortsatt med nær tilknytning til Norges Bondelag.⁸⁷ Et utkast til egne lover for Norges Bondekvinnelag var blitt sendt ut til lokallag og fylkeslag på høring og merknader hadde blitt behandlet av en komite bestående av kvinnenemnda og en representant fra hvert fylkeslag. Det redigerte lovforslaget ble vedtatt på årsmøtet i Oslo. Formålsparagrafen sa:

Norges Bondekvinnelag er en selvstendig organisasjon, men står tilsluttet Norges Bondelag og arbeider i samsvar med Norges Bondelags lover og retningslinjer. Lagets formål er å samle alle kvinner som deler det syn at landbruket (jordbruk, skogbruk og fiske) er den fundamentale næring – og som går inn for at Norges Bondekvinnelag foruten å være en kvinneorganisasjon også er en reisning, en bevegelse med sin bestemte ideologi. Bondekvinnelaget skal ivareta bygdefolkets økonomiske, sosiale og kulturelle interesser og bygge på nasjonal og kristelig grunn. Norges Bondekvinnelag er en upolitisk organisasjon.⁸⁸

Det kommer en del informasjon frem i dette sitatet. Det første som sies er at Norges Bondekvinnelag er selvstendig, men de skal likevel arbeide i tråd med Norges Bondelag. Begge organisasjonene er bondeorganisasjoner, og det kan derfor tenkes at de har mange av de samme interessene og kjemper for de samme sakene. Likevel kan det argumenteres for at Norges Bondekvinnelag ikke faktisk kan kalles selvstendig når dette med Norges Bondelag henger med. Gjennom et sitat fra det samme årsmøtet kommer det samtidig frem at kvinnene selv mente at opprettelsen av Norges Bondekvinnelag som en selvstendig organisasjon var en stor seier. Borghild Nordlid, som skulle bli formann i Norges Bondekvinnelag sa: «dette er en historisk begivenhet for kvinnene – vi er kvitt formynderskapet fra mennene».⁸⁹ Det andre hovedelementet i sitatet er formålet til Norges Bondekvinnelag. Det at de skulle samle kvinner i jordbruket sier seg kanskje selv ut fra navnet. Det at det i tillegg skulle være en reisning kan også ses som typisk for tidsperioden da det ikke var så mange år siden kvinnene hadde fått stemmerett og virkelig begynte å involvere seg i politikk og andre samfunnsspørsmål. Det tredje punktet omhandler både formål og oppbygging. Det poengteres at det viktigste er å ivareta bygdefolkets interesser, og dette er noe som må gjøres med både nasjonen og kristendommen i tankene. Denne delen av det redigerte lovforslaget stemmer

---

⁸⁷ Berger, Helle Cecilie, *Alt du ikke visste om Bondekvinnelaget*. Bygdekvinnelaget, 22.04.2017, <https://bygdekvinnelaget.no/alt-du-ikke-visst-om-bygdekvinnelaget> [lest 08.02.19]

⁸⁸ Dragsund, 1995, 42

⁸⁹ Ibid, 45

godt overens med de tre punktene Norges Bondelag kvinnenemnd hadde laget i 1926 for hva formålet med arbeidet skulle være. Det fjerde og siste punktet i formålsparagrafen sier at Norges Bondekvinnelag skal være en upolitisk organisasjon.

Dette fjerde punktet er interessant da det er motstridende sammenlignet med det statsråd Mellbye sa i sin tale på det samme årsmøtet hvor denne formålsparagrafen ble vedtatt. Han sa blant annet at selv om Norges Bondekvinnelag skulle være en partipolitisk nøytral organisasjon, var det ikke dermed sagt at den skulle være politisk nøytral.⁹⁰ Hvordan kan en organisasjon være upolitisk, men samtidig ikke trenge å være politisk nøytral? Dette motsetningsforholdet er noe som adresseres i håndboka til Norges Bondekvinnelag som kom ut i 1949, altså tre år etter årsmøtet i Oslo. I håndboka står dette: «Norges Bondekvinnelag (NBK) steller ikkje med partipolitikk. NBK tek ikkje imot stønad og gjev heller ikkje stønad til noko politisk parti. NBK tek ikkje del i valarbeidet. Dette hindrar sjølvsagt ikkje at bondekvinnene skal søkje opplysning om samfunnsspørsmål.»⁹¹ Her har de altså løst motsetningen ved å si at organisasjonen er partipolitisk nøytral, men de går på et vis bort fra at det skal være en upolitisk organisasjon, eller i det minste så definerer de hva upolitisk vil si i denne sammenhengen. Ved opprettelsen av de første bondekvinnelagene, henholdsvis Spjelkavik og Spydberg, ble begge lagene knyttet direkte til et politisk parti, nemlig Bondelaget. De skulle gi både politisk og økonomisk støtte og arbeide for de samme målene som Norsk Landmandsforbund hadde. Dette gikk de bort fra i den nye formålsparagrafen. Egne lover ble utarbeidet og vedtatt, et styre ble valgt og Norges Bondekvinnelag ble en realitet fra 1946.⁹²

2.6 Avslutning

Dette kapittelet har redegjort for den historiske konteksten som Nøtterøy Bondekvinnelag ble til i. I tillegg har fokuset ligget på det som skulle bli Norges Bondekvinnelag, fylkeslag og lokallag for å gi en forståelse for oppbyggingen av bondekvinneorganisasjonen i landet. For å oppsummere begynnelsen av 1900-tallet i Norge kan en si at det var både positive og negative utviklingstrekk i samfunnet. Nasjonen ble på en måte mer samlet, men klassemotsetningene mellom industri og landbruk skapte splittelse i samfunnet. Kvinnene i landet fikk juridisk sett flere rettigheter, men ikke nødvendigvis så stor plass i politikken. Dette var altså det samfunnet bondekvinnelagene ble stiftet i og vokste ut fra. I det neste kapittelet vil

---

⁹⁰ Dragsund, 1995, 39

⁹¹ Ibid, 42

⁹² Ibid, 40

oprettelsen og virket til Nøtterøy Bondekvinne­lag i perioden fra 1930 til 1941 redegjøres for og diskuteres.

Kapittel 3: Nøtterøy Bondekvinnelag i perioden fra 1930 til 1941: Den første starten

3.1 Innledning

I 1930 ble det tatt initiativ til opprettelse av det som skulle bli Nøtterøy Bondekvinnelag. Derfor begynner også denne undersøkelsen i 1930. Grunnet okkupasjonen fra 1940 valgte laget å legge ned sin virksomhet i 1941, og først i 1946 tok de opp arbeidet igjen. Det vil derfor være en naturlig periode fra 1930 til 1941, og det er denne perioden vi nå skal se nærmere på. I det følgende er arkivmaterialet etter Nøtterøy Bygdekvinnelag benyttet. Grunnen til at arkivet er etter Nøtterøy Bygdekvinnelag, og ikke bondekvinnelag, er at laget byttet navn i 2002. Det er hovedsakelig møteboka, som inneholder referater fra styremøter og medlemsmøter fra perioden 1930 til 1955, som er benyttet i det følgende. I arkivet er denne møteboka merket som «Møtebøker for styret 1930-1955». Dette er noe misvisende da boka inneholder referater fra styremøter, medlemsmøter, årsmøter, arrangementer og turer. I fotnotene og litteraturlista vil likevel boka refereres til på samme måte som i arkivkatalogen for enkelhetens skyld. Kapittelet begynner med å se på oppstarten av Nøtterøy Bondekvinnelag, deretter følger en redegjørelse av organiseringen og oppslutningen av laget. Etter denne redegjørelsen vil fokuset være på kursvirksomhet, samarbeid med andre lag og politikk. Til slutt kommer en forklaring på hvorfor laget valgte å legge ned virksomheten høsten 1941.

3.2 Det første initiativet

Den 3. mars 1930 ble det sammenkalt til et møte på Thinghaug på Nøtterøy.⁹³ Det var Kristine Stabell, født 1884, fra Gipø og Andrea Tjomstøl, født 1897, fra Solheim/Skarpfaga som hadde tatt initiativet til sammenkomsten. Fru Stabell og fru Tjomstøl var henholdsvis 46 og 33 år på daværende tidspunkt. Hensikten med møtet var å sjekke stemningen for å opprette et bondekvinnelag på Nøtterøy. I beretningen skrevet i anledning lagets 50-års jubileum står dette: «De hadde fått den kjente Elias Wiee til å holde foredrag. Han reiste for øvrig rundt i fylket og var behjelpelig [*sic*] å starte bondekvinnelag.»⁹⁴ Wiee var som nevnt i forrige kapittel en av de mest populære talerne fra Norges Bondelag. Det spesifiseres ikke hvorfor det ble tatt initiativ til et Bondekvinnelag på Nøtterøy akkurat da, eller av nettopp disse kvinnene,

---

⁹³ Pa768, Aa 0001, opprettelsesmøte 03.03.30

⁹⁴ Pa768, Ab 0004, beretning fra 50-årsjubileet 03.03.80

i kildene. Til tross for dette vil jeg forsøke å skape et bilde av de to fruene og se på mulige årsaker til at de opprettet laget.

Kristine Stabell var gift med Bjarne Stabell og de flyttet til Nøtterøy fra Trøndelag i 1917.⁹⁵ Bjarne var utdannet agronom i Danmark, og han ble et godt eksempel for andre bønder i distriktet gjennom sin planteproduksjon. Han var aktiv i lokalmiljøet og var med i spissen på flere tiltak som var positive for hele bondenæringen. Bjarne var blant annet aktiv i Nøtterøy Landbrukslag. Med tanke på mannens engasjement er det kanskje ikke så rart at hans kone, Kristine, var en av de som tok initiativ til opprettelsen av et bondekvinnelag på Nøtterøy. Andrea Tjomstøl var gift med Juhr Tjomstøl, de flyttet til Nøtterøy fra Agder.⁹⁶ Juhr var også aktiv i Nøtterøy Landbruksforening og var en av de som ønsket at det skulle opprettes et lokalt lag av Norges Bondelag på Nøtterøy.⁹⁷ Andrea var altså også gift med en som engasjerte seg i lokalmiljøet. Både Bjarne og Juhr var aktive i Landbrukslaget, og det er ikke utenkelig at Kristine og Andrea møttes gjennom ektemennene sine. Det var ganske stor aldersforskjell på damene. Dette underbygger det faktum at de muligens møttes via ektemennene og ikke kjente hverandre fra før. Dette kan være med på å forklare hvorfor det var nettopp disse kvinnene som tok initiativ til et bondekvinnelag på Nøtterøy.

Som det kommer frem av det foregående sitatet kom Elias Wiee og holdt foredrag. Han var med på å starte flere bondekvinnelag i Vestfold. Vi vet at det var ønskelig fra sentralt hold at bondekvinnelag skulle opprettes rundt om i landet, dette var tross alt hovedoppgaven til Norges Bondelags kvinnenemnd. Kanskje hadde fru Stabell og fru Tjomstøl kommet i kontakt med Wiee gjennom ektemennene sine, eller kanskje de hadde snakket direkte med han. Wiee var selv fra Nøtterøy, så det er godt mulig at dette var tilfellet.⁹⁸ Dette blir bare spekulasjoner og tanker rundt mulige hendelsesforløp da det ikke er bevart kilder som sier noe mer om saken.

Det første bondekvinnelaget i Norge hadde blitt opprettet i Spjelkavik i 1917, og det hadde kommet flere til siden den gang.⁹⁹ Bare i Vestfold ble fem lag opprettet før 1930.¹⁰⁰ I 1930 ble tre nye lag opprettet, deriblant Nøtterøy. I perioden fra 1931 til 1941 ble det opprettet 18 nye

---

⁹⁵ Fuglestrand, Norvald, *Er 'nte du fra Jyppy?* Nøtterøy Historielag, 26.10.2016, <https://www.notteroyhistorielag.no/ernte-du-fra-jyppy/> [lest 22.02.19]

⁹⁶ Tjomstøl, Trond, *Den mystiske bautasteinen på Skarphaga*, Nøtterøy Historielag, 02.09.2018, <https://www.notteroyhistorielag.no/den-mystiske-bautasteinen-pa-skarphaga/> [lest 22.02.19]

⁹⁷ Hovland, 1984, 147

⁹⁸ Ibid, 142

⁹⁹ Dragsund, 1995, 9

¹⁰⁰ Vestfold Bondekvinnelag, 1983, 11-15

lag i Vestfold. Dersom en ser nærmere på årstallene lokallagene i Vestfold ble dannet kan en undersøke om det er noe mønster eller annet interessant rundt opprettelsene. En ting som er verdt å bemerke er at mange av bondekvinnelagene ble opprettet like før stortingsvalgene. Den følgende tabellen visualiserer denne tendensen.

Tabell nr. 3.1

Stiftelsesår lokallag i Vestfold, lag stiftet inntil 1939	
1926	1
1927 (valgår)	3
1928	1
1929	0
1930 (valgår)	3
1931	1
1932	3
1933 (valgår)	3
1934	0
1935	1
1936 (valgår)	2
1937	0
1938	7
1939 (valgår)	3
Kilde: Vestfold Bondekvinnelag 50 år, 1932–1982, 11–15	

I de første lagene i Norge, opprettet i 1917 og 1918, står det jo spesifisert at formålet til lagene var å være en politisk støtte. Disse årstallene stemmer godt overens med stortingsvalget i 1918. Det første laget, Spjelkavik Bondekvinnelag, hadde som hovedoppgave å få bygdas mann, Rasmus Langeland, inn på Stortinget.¹⁰¹ Landets andre lag ble på Skjeberg. I deres formålsparagraf står det at «foreningens mål er å arbeide for Norsk Landmandsforbunds økonomiske, kulturelle og politiske formål [...]».¹⁰² Her blir det altså tydelig at opprettelsen av lagene er knyttet opp mot politiske formål og antageligvis de forestående stortingsvalgene. I organisasjonshåndboka for Norges Bygdekvinnelag står det imidlertid at «bakgrunnen for dannelsen av kvinnelag var ønsket om å få kvinnene med i det økonomiske og kulturelle reisingarbeidet som bøndene hadde tatt opp etter dannelsen av Norsk Landmandsforbund i 1896».¹⁰³ Her nevnes altså ikke det politiske, men det økonomiske og kulturelle. Det kan likevel argumenteres for at det økonomiske og det kulturelle går hånd i hånd med det politiske aspektet og at det kanskje var underforstått at bondekvinnelagene skulle støtte bøndenes representanter i valg. Kvinnene hadde jo tross alt fått alminnelig stemmerett i 1913 og dersom en kunne få alle bondekvinne i landet til å

¹⁰¹ Dragsund, 1995, 10

¹⁰² Ibid, 15

¹⁰³ Organisasjonshåndbok for Norges Bygdekvinnelag, 2017, 43

organisere seg og bruke stemmeretten sin ville det bety langt flere stemmer enn dersom bare menn deltok.¹⁰⁴ Denne tendensen går også igjen i Vestfold, selv om formålet til lagene ikke står like eksplisitt beskrevet som hos Spjelkavik og Skjeberg Bondekvinnelag. Det første laget som ble dannet i Vestfold var Sande Bondekvinnelag som ble stiftet i 1926. Det påfølgende året kom det tre nye lag. Det var valg i 1927. Disse lagene ble altså opprettet like før valget, og kanskje var det utsendinger som dro rundt og oppfordret kvinnene til å organisere seg. Neste valg var i 1930, samme år ble laget på Nøtterøy og to andre opprettet. I 1931 ble det dannet ett nytt lag, i 1932 kom det tre lag til, og i valgåret 1933 så enda tre lag dagens lys. Denne tendensen går igjen videre også. Det er vanskelig å si helt sikkert om det faktisk er en korrelasjon mellom valgene og årstallene for stiftelse, men det er i det minste en interessant observasjon.

På det første møtet til Nøtterøy Bondekvinnelag kom det 26 kvinner. 24 av disse meldte seg som medlemmer allerede da. Talen til Elias Wiee må ha gjort inntrykk på damene og gitt motivasjon for arbeidet.¹⁰⁵ Under møtet ble navnet drøftet. Ville de hete Nøtterøy Bondekvinnelag? Det oppstod en diskusjon rundt navnevalget. Grunnen til at flere ikke ønsket at de skulle kalle seg «bondekvinnelag» var at denne betegnelsen kunne være uheldig for tilslutningen. Noen foreslo at de kunne hete Nøtterøy husflidslag, men også dette ble nedstemt. Denne bekymringen rundt navnet sier noe om samfunnet på Nøtterøy i samtiden. Var det slik at det ble sett på som negativt å tilhøre bondestanden eller å definere seg som bondekvinne? Eller var det rett og slett bare slik at det var mange på Nøtterøy som ikke ville kunne kjenne seg igjen i betegnelsen bondekvinne, og som derfor ikke ville oppsøke et bondekvinnelag? Uansett, de kom til slutt til enighet, navnet skulle være Nøtterøy kvinnelag. Det var det beste og mest passende navnet. Det kan tenkes at medlemmene ønsket et navn som ikke plasserte de inn i en spesifikk bås. De ville ikke defineres som bondekvinner, og heller ikke som husflid. Men hva var det de ønsket da?

Formålet til bondekvinnelagene i Norge skulle være «å drive en partipolitisk nøytral organisasjon som skulle ivareta bygdefolkets økonomiske, sosiale og kulturelle interesser tuftet på et kristent grunnsyn».¹⁰⁶ Ut fra dette kan det virke som at det var de sosiale interessene som var viktigst for initiativtakerne på Nøtterøy, dette skal vi se er et gjennomgående fenomen for lokallaget også i årene etter opprettelsen. Det kan tenkes at

---

¹⁰⁴ Organisasjonshåndbok for Norges Bygdekvinnelag, 2017, 43

¹⁰⁵ Pa768, Aa 0001, opprettelsesmøte 03.03.1930

¹⁰⁶ Vestfold Bondekvinnelag, 1983, 20

kvinnene som satte i gang så et behov for et slags sosialt fellesskap for kvinnene i lokalsamfunnet, og et kvinnelag kunne være en arena for dette.

3.3 Organisering og oppslutning

På opprettelsesmøtet ble de enige om en rekke praktiske saker rundt den praktiske virksomheten til laget. Møtene skulle avholdes den første mandagen i måneden på biblioteket på Thinghaug. I håndboken for bondekvinnelagene var det inkludert et forslag til møteprogram.¹⁰⁷ Møteprogrammet foreslås som foredrag, diskusjoner og utlodning av gjenstander til inntekt for kvinnelagsarbeidet. I heftet anbefales det i tillegg at lagene arrangerer fester og utflukter. Kvinnene på Nøtterøy fulgte disse anbefalingene, selv om de formelt sett ikke var et bondekvinnelag enda og heller ikke ville kalle seg et bondekvinnelag. Et vanlig medlemsmøte i Nøtterøy kvinnelag bestod av diskusjoner, iblant foredrag, utlodning av gjenstander og hyggelig samvær over kaffe og noe å bite i. Kaffen var til salgs for 30 øre koppen, på denne måten fikk de dekket rengjøringen av lokalet de benyttet seg av på det offentlige biblioteket på Thinghaug.¹⁰⁸ Medlemmene skulle rullere på hvem som hadde med seg en gjenstand til utlodning.

Opprettelsesmøtet skulle imidlertid komme til å bli stående som et høydepunkt i lagets utvikling, i alle fall i denne første perioden. Resten av 1930-tallet var preget av svakt oppmøte på medlemsmøtene, og fallende medlemstall. I 1936 hadde laget 15 medlemmer, i 1940 var medlemstallet nede i tolv – en halvering siden oppstarten. Slik sett kan man stille spørsmål ved behovet for et slikt lag i lokalsamfunnet. På den andre siden så ga de ikke opp. De fikk arrangert ikke så rent lite i løpet av disse ti årene. Jeg skal komme tilbake til den utadrettede aktiviteten, men la oss først se på lagets indre aktivitet.

Det er ikke bevart møtereferater før 1932. Laget ble formelt sett omorganisert gjennom innmeldingen i Norges Bondelag i 1932 og de begynte i den sammenheng å skrive møtereferater. Denne omorganiseringen forklares nærmere i et senere avsnitt.

Oppsummeringen av aktiviteten gjennom de to første årene, som ble laget i forbindelse med omorganiseringen og satt inn i referatsprotokollen, tyder på at møtepraksisen og problemene hadde fulgt laget fra første dag. Ved et normalt medlemsmøte var det gjerne om lag ti stykker til stede, noen ganger opp mot tolv, andre ganger ned mot seks. Den interne virksomheten synes å ha fulgt opp det man hadde bestemt ved oppstarten. Det var bespisning, utlodning og

---

¹⁰⁷ Dragsund, 1995, 20

¹⁰⁸ Pa768, Ab 0004, beretning fra 50-årsjubileet 03.03.80

sosialt samvær. Det siste var neppe det minst viktige, og kildene lyver nok ikke når det bemerkes at det hadde vært hyggelig stemning under møtene.

En sak skal vi imidlertid legge merke til. Etter hvert byttet man møtelokale fra Thinghaug, for heller å samles hjemme hos et av medlemmene. Rent praktisk var de vel ikke flere enn at det nå ble plass til å samles hjemme hos en av dem, og da kunne man like gjerne spare kostnadene for rengjøring av lokalet ved biblioteket. Dette sier også noe om hvem medlemmene var, de hadde både mulighet og plass til å holde møtene hjemme hos seg selv. Samtidig ligger det en viss form for «privatisering» av aktiviteten i dette. Laget ble ikke lenger like synlig. Ut over 30-tallet skjedde det igjen et skifte, og møtene alternerte mellom å bli holdt på Thinghaug og hjemme hos et av medlemmene. Kanskje innså kvinnene selv at de ville være mer tilgjengelige for allmenheten ved å benytte seg av lokalene på Thinghaug, som det står i kildene ville Thinghaug være det mest sentrale stedet for alle.

Om enn de standhaftige hadde det hyggelig sammen, må den lave oppslutningen ha vært en skuffelse. Laget drøftet situasjonen i starten av 1932, og spørsmålet om å melde seg inn i Norges Bondelag ble igjen tatt opp. Det var jo en slik tilknytning som hadde vært den opprinnelige ideen i 1930, og frikoblingen fra Bondelaget hadde altså ikke åpnet for noen voldsom tilstrømning slik som initiativtakerne kanskje hadde håpet. De som allerede møtte ville antagelig ikke falle fra om man knyttet seg til Norges Bondelags kvinnenemnd. Kanskje ville man faktisk stå organisatorisk sterkere ved en slik formell tilknytning? Kildene antyder at man også håpet at dette faktisk kunne øke oppslutningen. I forbindelse med dette diskuterte de også en eventuell navneendring, fra Nøtterøy kvinnelag til Nøtterøy Bondekvinnelag. Som nevnt ble navnevalget i 1930 basert på forventningen om høyere oppslutning, men det viste seg imidlertid at det ikke hadde hatt noen nevneverdig betydning for tilslutningen likevel. Resultatet ble i alle fall at laget bestemte seg for å melde seg inn i Bondelaget på årsmøtet 8. februar 1932.¹⁰⁹ Grunnet Bondelagets lover måtte styret da utvides til minst fire personer, hvorav en skulle være sekretær. Muligens var det sistnevnte også bakgrunnen for at referatpraksisen endret seg. Fra nå ble det nemlig ført referat fra møtene, og det ble altså sørget for å få nedskrevet en oppsummering av lagets aktivitet så langt. Det kan se ut som at styret følte seg forpliktet til å formalisere arbeidet sitt til en viss grad. Når det gjelder diskusjonen rundt navneendringen står det ikke noe eksplisitt om at noe slikt ble vedtatt, men i og med at laget betegnes som «bondekvinnelag» i møtoreferatet fra 14. august 1932, er det rimelig å anta at de valgte å gjennomføre navnebyttet samtidig som de meldte seg inn i

---

¹⁰⁹ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 08.02.32

Bondelaget.¹¹⁰ Etter innmeldelsen måtte de sende inn årlig kontingent for medlemskapet. I tillegg til dette måtte de sende oversikt over lagets organisering og årsberetning til kvinnenemnda på jevnlig basis.

Det ser imidlertid ikke ut til at verken navnebytte eller innmeldelsen i Norges Bondelag gjorde underverker for tilslutningen. Som nevnt hadde laget 24 medlemmer ved opprettelsen, men like før den midlertidige stansen grunnet krigsårene, var medlemstallet nede i tolv. Medlemstallet hadde blitt halvert på elleve år. I de fleste møtereferatene nevnes det noe om oppmøte. For det meste er det skrevet ned antall oppmøtte uten noen videre kommentar. Det som derimot er interessant er at på møter hvor det har vært svært få til stede er det også skrevet en forklaring på hvorfor det kom så få. 7. mai 1934 møtte det kun seks medlemmer, dette forklares med at «det er [*sic*] travel tid, så vel ikke så mange ser sig tid til å rive sig løs fra hjemmet og dets pligter».¹¹¹ Dette skjedde igjen 1. oktober samme år, her nevnes ikke antall møtte, men de tynne rekkene bortforklares også her med en hjemlig plikt, «Denne gang var det mange medlemmer som skulket. Potetoptakingen var vel i sving de fleste steder så forsømmelsen må vel skrives på den».¹¹² Dette skjedde en tredje gang samme år, denne gang på møtet 6. desember hvor igjen kun seks medlemmer møtte. Årsaken til frafallet var «vistnok på grund av julestria».¹¹³ Det blir med dette tydelig at hjemmets plikter fremdeles var det viktigste for bondekvinnen, og at møter i bondekvinnelaget og hyggelig sosialt samvær måtte komme i andre rekke. Denne typen forklaring ser en igjen i mai 1940, «dårlig fremmøte da våronnen står for døren og alle har det travelt på hver sin måte».¹¹⁴ Dette var etter krigens ankomst til Norge, og selv om det ikke nevnes på noen måte kan en stille spørsmål om det bare var våronna som holdt damene hjemme. De gangene det ikke nevnes et eksakt antall oppmøtte medlemmer står det at det har vært dårlig, alminnelig eller godt fremmøte. Det er dog vanskelig å tolke hva skribenten legger i dette da det er hennes subjektive mening om hva dårlig, alminnelig og godt fremmøte er som avgjør hva som er skrevet ned.

3.4 Kurs

Ved en gjennomgang av kildene får man et klart inntrykk av at den viktigste aktiviteten for laget var knyttet til kursene de arrangerte. Det var kursene som ble trukket frem da laget

---

¹¹⁰ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 14.08.32

¹¹¹ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 07.05.34

¹¹² Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 01.10.34

¹¹³ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 06.12.34

¹¹⁴ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte mai 1940

oppsummerte aktiviteten frem til 1932¹¹⁵, og det var kursvirksomheten som tok det meste av oppmerksomheten og arbeidskraften gjennom hele tiåret. Hvorfor kursvirksomheten var så viktig fremgår ikke helt klart av kildene. Det sies aldri eksplisitt – men kanskje skyldes det at det var så selvsagt? For lå ikke kursvirksomheten midt i det første punktet i formålsparagrafen til sentralorganisasjonen fra 1926, «[...] å bidra til å fremme selvhjulpenheten i de norske bondehjem»?¹¹⁶ Kvinnene i Nøtterøy Bondekvinnelag oppfattet det i alle fall nokså klart slik, og igjen valgte de å følge formålsparagrafen fra første start, selv om de formelt sett ikke var blitt et bondekvinnelag enda. Årsberetningen for 1932 vitner nokså klart om dette.¹¹⁷ Det var nå ett år siden laget ble tilknyttet foreningen sentralt, skrev de – men de hadde ikke i dette året noe «synlig bevis» for sitt arbeid. De hadde nemlig ikke fått til noe kurs i løpet av 1932, dette forklarte de med at de hadde uttømt markedet gjennom kursene de hadde holdt i 1930 og 1931. Som de selv skrev, «Det er vanskelig aa holde slike kurs hvert aar her».¹¹⁸ På den andre siden hadde de godt håp for 1933. Nå hadde det kommet flere medlemmer til, «saa vi haaper paa større interesse og ser lysere paa arbeidet vaart i dette aar».¹¹⁹ Kvinnene i det som i realiteten alltid hadde vært Nøtterøy Bondekvinnelag tok hele tiden kursvirksomheten på dypeste alvor, og ofret seg derfor mest for den.

Det er noe uklart om kursene i denne første perioden var for medlemmene, eller om de var åpne for alle. Sannsynligvis var de neppe nok medlemmer i laget til å kunne fylle kursene, og dermed var det antagelig åpne kurs. Følgende sitat kan også tyde på at kursene var åpne: «Ja, ett hundretall av kurs for medlemmer og også [*sic*] får anledning til å være med.»¹²⁰ Det kan se ut som at det mangler noe fra setningen, derfor er det vanskelig å tolke akkurat hva som er ment, men kanskje har de ment at kursene var åpne for de som hadde anledning til å delta. Dette med åpne eller lukkede kurs vil diskuteres videre i neste kapittel.

Som de skrev i referatet fra årsmøtet i 1935 hadde laget «i årets løp holdt en del kurser som har vist seg å slå godt an, særlig er interessen for veving i god vekst».¹²¹ Det kan tenkes at det nettopp her, i kursvirksomheten, ligger en nøkkel til forståelse av hvorfor laget slet med medlemssvikt og lavt oppmøte. For de som primært hadde behov for en forening som en sosial arena, ble det for mye arbeid på andres vegne i dette laget. Vel hadde man det hyggelig

---

¹¹⁵ Pa768, Aa 0001, oppsummering av virksomheten 1930-1932

¹¹⁶ Dragsund, 1995, 18

¹¹⁷ Pa768, Aa 0001, årsmøte 1933

¹¹⁸ Pa768, Aa 0001, årsmøte 30.01.33

¹¹⁹ Pa768, Aa 0001, årsmøte 30.01.33

¹²⁰ Pa768, Ab 0004, beretning fra 50-årsjubileet 03.03.80

¹²¹ Pa768, Aa 0001, årsmøte 05.02.35

under møtene, men kunne man ikke hatt det like hyggelig om man møttes uten stadige bekymringer for hvordan man skulle få kursvirksomheten til å gå rundt? Det var mye arbeid forbundet med kursvirksomheten. Laget måtte nemlig både skaffe lærerkrefter og elever til kursene. Begge deler var utfordrende, men problemene ble overvunnet.

Allerede høsten 1930 hadde laget arrangert et tredagers bakekurs, med 14 elever. Sommeren etter hadde ni elever fulgt et 8-dagers kurs i plantefarging, og vinteren 1931 hadde de fått i stand et seksukers vevkurs for åtte elever. Alt dette ble altså gjennomført før den formelle tilknytningen til Norges Bondelag. Når vi så kommer frem til 1932 kan vi gjennom referatene se at et nytt vevkurs måtte utsettes flere ganger, fordi ingen hadde meldt seg på. Kanskje var markedet blitt tømt, og behovet for et nytt kurs så tett oppunder det første lavt. Først i februar 1933 kunne kurset endelig avholdes, og da deltok flere av medlemmene i laget på kurset. Sannsynligvis hadde laget fått noen nye medlemmer som ønsket å delta på kurset. Vevkurset i 1933 hadde kanskje hatt en trang fødsel, men det ble godt gjennomført – og laget visste å gjøre mest mulig ut av det. Laget organiserte like godt en utstilling, hvor produksjonen fra kurset skulle vises frem. Samtidig fikk laget en god anledning til å vise frem seg selv. Utstillingen ble, så langt kildene forteller, en suksess, og flere av medlemmene fikk blod på tann. På et møte umiddelbart etterpå var det flere som ville «smede mens jernet var varmt»¹²², og det ble snakket om både vevkurs og kurs i plantefarging. Entusiasmen kjølnet noe i møte med de vanlige praktiske vanskelighetene, men året etter ble det igjen avholdt vevkurs med tilhørende utstilling.

Disse to utstillingene gir oss en mulighet til å illustrere både hva bondekvinnelaget stod for, og hvordan de kommuniserte utad. Ikke overraskende stod kristendom, nasjonalsinn og selvhjelp som viktige ingredienser i disse utstillingene. Gjerne i kombinasjon. Det var neppe tilfeldig at utstillingene ble åpnet med sanger som «No livnar det i lundar» og «Gud signe vårt dyre fedreland» og avsluttet med «Ja, vi elsker». Det var selvsagt viktig for kvinnene å få vist frem gjenstandene som var blitt produsert under kurset, mens det betalende publikum spiste av den maten lagets medlemmer og kursets elever selv hadde laget.

Under utstillingen i 1934 ble poengene virkelig skrevet ut i klartekst. Fru Sperre hadde skrevet en prolog, formet som «en hyllest til rokken og veven.»¹²³ Muligens hadde hun fått et hint fra den inviterte mannlige foredragsholderen, Elias Wiee, om hva han skulle tale om. Wiees tale handlet om kvinnens betydning, som var av en utfyllende karakter til mannens. Det

---

¹²² Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 04.05.33

¹²³ Pa768, Aa 0001, vevkursets utstilling 23.03.34

var nok slik at kvinnen hadde en betydelig økonomisk og kulturell oppgave, men den oppgaven var først og fremst knyttet til hjemmet. Det var det selvhjulpne, egenproduserte, som kvinnen særlig kunne bidra med. Det kom faktisk an på kvinnen om Norge skulle bli et selvhjulpent folk. Og det måtte det bli. Men da måtte det hjemmelagde komme i høysetet, og ikke det som kom fra butikken. Ved å la rokk og vev komme til heder og ære igjen, ville landet spares for mye, uttalte han. Dette perspektivet, med selvhjelp gjennom opprettholdelse av gammel tradisjon, traff nok publikummet godt. Det kan sies at dette preget arbeidet til laget videre, det kommer tydelig frem på årsmøtet i 1935 hvor sekretæren for laget har skrevet: «Det er å håpe at det heimevevede også her på Nøtterøy kan kome inn i høgsete».¹²⁴

Tanker, ideer og språkbruk som ligner Wiees finner vi også i forbindelse med markeringen av Bondekvinnenes dag, 25. november 1933.¹²⁵ Dette var et landsomfattende opplegg som Norges Bondelag hadde tatt initiativ til, og per brev bedt lokalforeningene om å gjennomføre. Vi skal altså ikke glemme at bondekvinnelagene var en politisk ressurs, som Bondelaget sentralt kunne mobilisere ved behov. De kunne i alle fall brukes til å skape oppmerksomhet om «bondebevegelsen» generelt, om de ikke nødvendigvis ble brukt til valgkamparbeid. Nøtterøy Bondekvinnelag gjennomførte i alle fall en fest, eller markering, av Bondekvinnenes dag, på Thinghaug. Arrangementet ble åpnet og avsluttet med sanger, og med et foredrag som hovedinnhold. Sangene var karakteristisk nok «Gud signe vårt dyre fedreland» og «Jeg vil verge mitt land». Den store begivenheten var taleren Ingeborg Arboe. Hun var tidligere lærerinne ved den kvinnelige industriskole i Oslo og holdt foredrag om «Husflidens betydning for hjem og land». Frøken Arboe grep saken noe mer praktisk an enn Wiee skulle gjøre året etter, men tankeinnholdet var mye av det samme. Arboe tok nemlig utgangspunkt i betydningen av godt sortert ull, og viste frem diverse gjenstander, i tykt og tynt ullstoff – og med ulike mønstre, noen mønstre var til og med hentet fra funn fra Osebergskipet. Lagets tilknytning til Oseberg vil bli diskutert nærmere i et eget underkapittel i neste kapittel. Også Arboe knyttet seg til det samme symbolet, men med et personlig vitnesbyrd, da hun snakket om «den ro og hvile det gav aa sitte ved rokken som kvinnene i gamle dager».¹²⁶

Det karakteristiske ved kursvirksomheten som så langt er presentert er at den så åpenbart er knyttet til oppgaver som tradisjonelt har vært tillagt kvinners oppgaver i husholdet. Dette er knapt egnet til å vekke overraskelse. Hele bondekvinnelagsbevegelsen kan i denne perioden

---

¹²⁴ Pa768, Aa 0001, årsmøte 05.02.35

¹²⁵ Pa768, Aa 0001, bondekvinnenes dag 25.11.33

¹²⁶ Pa768, Aa 0001, bondekvinnenes dag 25.11.33

nokså klart knyttes til en understrekning av kvinnens komplementære rolle til mannens. Derfor er det høyst interessant at det under et møte i 1933 ble luftet en idé om å holde et skomaker- eller salmakerkurs. I referatet står det kortfattet at «det vilde være til megen nytte for mange aa faa lært disse ting».¹²⁷ Og det ville det helt sikkert være. Men ville ikke det samtidig utfordre den grunnleggende oppfatningen av forholdet mellom kjønnene som synes å ha preget de som var involvert i laget? Dette kurset ble det imidlertid ikke noe av, uten at det sies noe om årsaken til dette.

Arbeidet med å holde ulike kurs fortsatte frem mot den midlertidige stansen fra 1941. I årsberetningen for 1937 skrives det at «det er som regel stor interesse paa Nøtterøy for kurser og demonstrasjoner hvad enten det er i bakning, slaktning, søm eller veving».¹²⁸ For å oppsummere kursvirksomheten, det ble i perioden fra 1930 til 1941 holdt fem kurs i veving, ett bakerkurs, ett kurs i plantefarging, ett grønnsakskurs, to kurs i oppdeling av slakt, ett om Vestfold-drakten, ett i kjolesøm, ett smørbrødkurs, ett sykurs og til slutt et kurs i reparasjon og omsying. Se den nedenstående tabellen for en oversikt. Antall elever på kursene varierte fra fem til 24, men på de fleste kursene var det rundt 14 elever. Disse kursene varte alt fra en kveld til ni uker, avhengig av type kurs.

Tabell nr. 3.2

Perioden 1930-1941: avholdte kurs	
Type kurs	Antall kurs
Matrelatert	5
Søm og lignende	10
Totalt	15
Kilde: Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, kursaktivitet i Nøtterøy bondekvinne­lag 1930-1984	

Ofte måtte kursene koste litt for å dekke leie av lokalet, lønn til læreren og eventuelt utstyr. Likevel forsøkte de å holde prisen så lav som mulig, og ofte hadde de fått midler fra andre organisasjoner som kunne dekke noe av utgiftene. I 1938 fikk de blant annet til et smørbrødkurs, og dette var helt gratis for elevene.¹²⁹ I 1939 ble det holdt sykurs med stor tilslutning, hele 14 elever deltok. Kurset gikk over tre uker, med tilhørende avslutning i kjent stil, og kostet fem kroner per elev. På avslutningen takket en av elevene bondekvinnelaget for det billige kurset. Her kan det tenkes at en av årsakene til den store tilslutningen var nettopp prisen, da det var trange kår for mange på den tiden.

¹²⁷ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 06.10.33

¹²⁸ Pa768, Aa 0001, årsberetning 1937

¹²⁹ Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, kursaktivitet i Nøtterøy bondekvinne­lag 1930-1984

Det siste kurset i denne perioden ble et kurs i omsyng og reparasjon av gamle klær. Grunnen til at det ble nettopp dette, og ikke et sykurs med bruk av nye tekstiler, var at det var rasjonering på tekstiler. Dette var antagelig et velkomment kurs, og det meldte seg tolv elever. På dette tidspunktet hadde laget totalt 12 medlemmer. Enten deltok alle på kurset, eller så var det åpent for flere. Kurset ble gjennomført så sent som i april 1941, kun to måneder før laget la ned virksomheten sin. Alle kurs frem til dette tidspunktet hadde blitt avsluttet med en festlig tilstelning hvor elevene kunne vise sine arbeider. Det ble ikke gjennomført noe slikt denne gangen da samfunnsforholdene ikke tillot det. Det er tydelig at krigens gang også satte sine spor hos bondekvinne på Nøtterøy.

3.5 Samarbeid med andre lag og foreninger

Nøtterøy Bondekvinnelag ble raskt etter sin opprettelse tilknyttet både Norges Bondelags kvinnenemnd, som skulle bli Norges Bondekvinnelag, og Vestfold Bondekvinnelag. Med dette fulgte både fordeler og plikter. Som nevnt tidligere ble laget oppfordret til å markere bondekvinnes dag. Dette var en markering som ble holdt flere ganger. 25. oktober 1934 ble dagen feiret på Thinghaug sammen med Nøtterø landbrukslag.¹³⁰ Det ble dikt ved Kristoffer Solem, opplesning av Skatvedts prolog til bondekvinne, allsang av «Bondesangen» og «Herre styrke salen» før det hele ble avsluttet med dans i kjelleren. Nøtterøy Bondekvinnelag hadde en rekke fester sammen med Nøtterø landbrukslag i løpet av sitt virke. Landbrukslaget, som etter hvert ble tilknyttet Norges Bondelag, hadde ganske naturlig en del fellestrekk med bondekvinnelaget.¹³¹ Landbrukslaget skulle ifølge sin formålsparagraf «søke å samle alle som kjenner seg knyttet til bondeyrket.»¹³² Til sammenligning skulle bondekvinnelagene «samle alle kvinner som deler det syn at jordbruk, skogbruk og fiske er de fundamentale næringer.»¹³³ Ingen av foreningene skulle drive partipolitisk virksomhet.¹³⁴

I 1935 ble bondekvinne dagen markert i forbindelse med avslutningen laget hadde på et slakterkurs som var blitt gjennomført.¹³⁵ Det ser ikke ut til at dette var en dag som ble feiret de påfølgende årene frem mot krigen, i det minste ikke i regi av bondekvinnelaget da det ikke nevnes i referatene utover feiringene i 1933, 1934 og 1935. Ut fra dette kan det virke som at bondekvinnes dag ikke ble sett på som en spesielt viktig dag å markere. Kanskje var ikke

---

¹³⁰ Pa768, Aa 0001, bondekvinnes dag 25.10.34

¹³¹ Hovland, 1984, 146

¹³² Ibid

¹³³ Ibid, 160

¹³⁴ Ibid, 146

¹³⁵ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 04.11.35

feiring av dagen allment utbredt og dermed heller ikke noe man så på som viktig eller vanlig å markere.

Nøtterøy Bondekvinnelag fikk forespørsler om samarbeid fra en rekke andre foreninger utover bondeforeningene. På et medlemsmøte i 1932 hadde laget mottatt et skriv fra foreningen Hjemmenes vel,¹³⁶ som er de første husmorforeningene som ble dannet i Norge.¹³⁷ Stiftelsen av Hjemmenes vel bygger på slagordet «Vi husmødre slutter oss sammen». I skrivet til bondekvinnelaget spurte Hjemmenes vel om Nøtterøy Bondekvinnelag kunne arbeide for Husmødreforeningen på Nøtterøy. Etter noe diskusjon kom imidlertid bondekvinnene frem til at de ikke skulle gjøre noe videre med saken, grunnet at de allerede arbeidet for de samme interessene som Husmødreforeningen gjorde. Dette er interessant da det sier noe om hvordan laget så sin posisjon i lokalsamfunnet. Ville det ikke være naturlig å samarbeide med Husmødreforeningen dersom de arbeidet for de samme interessene? Eller så bondekvinnelaget det som positivt å ha ulike instanser med samme mål for øyet? Under en middag på Thorød husmorskole høsten 1936, hvor Nøtterøy Bondekvinnelag var innbedt, holdt formannen i skolestyret en tale.¹³⁸ Han fremholdt i denne talen sitt ønske om at bondekvinnelaget, og andre interesserte lag, skulle arbeide i fellesskap om husmørsaken. Her uttryktes det altså et eksplisitt ønske om at lagene skulle samarbeide i sitt arbeide.

Nøtterøy Bondekvinnelag arrangerte en rekke fester i samarbeid med andre foreninger. I november 1932 hadde bondekvinnelaget fest på Thinghaug sammen med landbrukslaget.¹³⁹ Det ble sang av «Bondesangen», «Gud signe vårt dyre fedreland» og «Ja vi elsker» og foredrag om «bondeforhold og skikker på Vestlandet» ved skolebestyrer Arnesen. Det hele ble avsluttet med musikk, dans og hyggelig prat. Fru Hillestad takket for kvelden på vegne av landbrukslaget og påpekte at det var heldig å gå sammen med bondekvinnelaget til fest. Hun presiserte også de store og viktige oppgavene til bondekvinnelaget, og ønsket dem god fremgang i deres videre virke, som ble sett på som arbeid av stor verdi for folk og land.

I 1933 hadde laget mottatt et skriv hvor det var ønskelig at de stilte med en representant til husflidsutvalget for Nøtterøy, noe de gladelig gjorde.¹⁴⁰ I november samme år sendte laget ett av sine medlemmer til årsmøtet i Vestfold husflidslag.¹⁴¹ I september 1935 deltok to

---

¹³⁶ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 05.09.32

¹³⁷ Store norske leksikon, s.v. *Hjemmenes Vel*, 2018, https://snl.no/Hjemmenes_Vel [lest 06.02.2019]

¹³⁸ Pa768, Aa 0001, middag på Husmorskolen 14.10.36

¹³⁹ Pa768, Aa 0001, fest 19.11.32

¹⁴⁰ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 06.03.33

¹⁴¹ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 06.11.33

representanter fra laget på årsmøtet til Vestfold Bondekvinnelag, dette var noe de mottok invitasjon til hvert år, og som regel sendte Nøtterøylaget en eller to representanter. På disse årsmøtene kunne representanter fra alle lokallagene i Vestfold møte. Dette var antagelig hensiktsmessig å gjøre for lokallag da de gjennom årsmøtene fikk innsyn i hva de andre lokallagene i fylket var opptatt av, i tillegg til å få et innblikk i hva fylkesorganisasjonen drev med. I tillegg kan det tenkes at det var en god mulighet for å påvirke nettopp hva fylkesorganisasjonen skulle fokusere på og fremme videre opp i systemet på lokallagenes vegne. Et slikt årsmøte var nok også en sosial arena hvor man fikk mulighet til å treffe likesinnede kvinner.

Nøtterøy Bondekvinnelag ønsket som nevnt å holde sine kurs så billige som mulig. En av faktorene som gjorde dette mulig var tildelingen av midler til laget. I 1933 søkte laget om bidrag fra Vestfold landbruksselskap for å holde et vevkurs.¹⁴² Etter vevkurs og utstilling i 1934 var laget 45 kroner i underskudd, men dette ble ikke tatt så tungt da husflidsutvalget hadde lovet å hjelpe til med midler. I juni samme år mottok laget også midler fra Landbruksdepartementets krisekomité.¹⁴³ I 1935 mottok laget 90 kroner fra Vestfold husflidsselskap, som et krisebidrag.¹⁴⁴ Kursene ble til tider fordelt mellom de lignende foreningene i området. På møtet 5. oktober 1936 var også Nøtterøy husflidslag innbedt.¹⁴⁵ Her ble fordelingen av kurs drøftet, og det ble bestemt at husflidslaget skulle ha ansvaret for å holde det neste vevkurset, mens bondekvinnelaget snakket om å holde slakterkurs og bakekurs. Nøtterøy Bondekvinnelag samarbeidet etter hvert en del med Nøtterøy husflidsnemnd. Nøtterøy husflidsnemnd ble opprettet i 1887 under navnet Nøtterøy Husflidsforening.¹⁴⁶ Navneendringen ble gjort i 1933. På det aktuelle møtet, hvor det ble gjort både navneendring og en reorganisering, var Andrea Tjomstøl til stede som representant fra Nøtterøy Bondekvinnelag.¹⁴⁷ Dette viser at de to foreningene hadde tett kontakt.

Laget hadde, som tydeliggjort over, mye kontakt med andre lag og foreninger. Dette gjaldt også andre bondekvinnelag. Et eksempel på kontakt mellom lokallag finner vi ved opprettelsen av Tjøme Bondekvinnelag i 1938.¹⁴⁸ Nøtterøykvinnene ble enige om å invitere det nydannede laget på Tjøme til å delta på et av sine møter. Dette kunne være fint for det

---

¹⁴² Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 06.10.33

¹⁴³ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 04.06.34

¹⁴⁴ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte oktober 1935

¹⁴⁵ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 05.10.36

¹⁴⁶ Hovland, 1984, 60

¹⁴⁷ Ibid, 61

¹⁴⁸ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 07.03.38

nystartede laget da de blant annet ønsket å høre mer om hvordan de kunne få bidrag til de forskjellige formål bondekvinnelaget skulle drive med. 5. april 1938 møtte tolv stykker fra laget på Tjøme opp på medlemsmøtet til Nøtterøy Bondekvinnelag.¹⁴⁹ På grunn av det flotte besøket hadde Nøtterøy Bondekvinnelag fått i stand et foredrag i tillegg til de vanlige postene på møtet. I november det påfølgende året ble laget på Nøtterøy i sin tur invitert ut til klubben på Tjøme for et hyggelig gjensyn.¹⁵⁰ Her var det møtepraksis lik den på Nøtterøy, og etter at de vanlige postene var unnagjort fikk også de oppmøtte se en film fra det store bondestevnet som hadde vært på Voss.

Alt dette tyder på at bondekvinnelaget allerede kort tid etter opprettelsen hadde oppnådd en viss posisjon i lokalsamfunnet. Det var flere som ønsket å samarbeide med laget, og som var opptatt av at arbeidet de gjorde var viktig. De mottok bidrag fra ulike foreninger for å gjennomføre sitt arbeid, i hovedsak gjennomføringen av diverse kurs.

3.6 Politikk: abortsaken

På medlemsmøtet til Nøtterøy Bondekvinnelag 5. november 1934 hadde laget mottatt skrivelse fra Kvinnenemnda i Norges Bondelag.¹⁵¹ De ønsket en uttalelse angående hvordan laget stilte seg til lovforslaget om abortus provocatus, eller fremprovosert abort. Dette førte til en livlig debatt hvor alle var enige om å støtte dr. Isachsen sitt forslag, «til forhindring for rett og slett, massemyrderne og kvinnenens neddragning i skitten».¹⁵² Men, hva var egentlig forslaget til dr. Isachsen og hvorfor valgte kvinnene på Nøtterøy å støtte nettopp dette forslaget? Da dette er en av de få politiske standpunktene Nøtterøy Bondekvinnelag tok i den første perioden av sitt virke er denne saken viet en del plass i det følgende. For å drøfte dette på en hensiktsmessig måte er det først nødvendig å se på samtidens pågående abortdebatt.

I Norge var abort kun lovlig på medisinsk grunnlag frem til 1964.¹⁵³ For å få innvilget abort måtte det med andre ord være fare for liv eller store skader ved å fullføre graviditeten.

Dersom man brøt dette kunne man straffes etter norsk lov. I straffeloven §245 fra 1902 heter det at fosterfordrivelse skulle straffes med inntil 3 år i fengsel, og dersom noen andre enn den gravide gjorde seg skyldig i noe slikt var straffen inntil 6 år i fengsel.¹⁵⁴ Selv om abort var

---

¹⁴⁹ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 05.04.38

¹⁵⁰ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte november 1939

¹⁵¹ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 05.11.34

¹⁵² Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 05.11.34

¹⁵³ Giæver, Øyvind. «Abortion and eugenics». *Scandinavian Journal of History*, 2006, 22

¹⁵⁴ Ida Blom og Anna Tranberg. *Nordisk lovoversikt: Viktige lover for kvinner ca. 1810-1980*. Oslo: Nordisk Ministerråd, 1985, 158-159

ulovlig, om det ikke gjaldt å redde liv, ble likevel loven omgått og direkte brutt ved flere tilfeller, spesielt fra slutten av 1800-tallet.¹⁵⁵ Norge var det nordiske landet som var senest ute med å liberalisere indikasjonene for lovlig abort. Blom og Tranberg¹⁵⁶ mener at en mulig forklaring på dette kan være at liberalisering av lover som omhandlet prevensjon og abort møtte stor motstand i religiøse kretser i samfunnet. Lovene om prevensjon og abort rørte ved etiske problemer rundt liv og død, noe som gjør det til vanskelige temaer. I tillegg til dette aspektet spilte det befolkningspolitiske og det sosiale aspektet inn. Mange fryktet at mer åpne abortregler ville gi utslag i synkende fødselstall, i tillegg mente mange at det ville være vanskelig for leger å bruke sosiale kriterier for å bedømme om abort skulle innvilges eller ikke da slike kriterier krever en tolkning og dermed ikke kan festes i objektive fakta.

I 1913 argumenterte Katti Anker Møller for at §245 i straffeloven burde oppheves.¹⁵⁷ Møller var en kjent kvinnesaksforkjemper og en av de viktigste skikkelsene i norsk feminisme i første halvdel av 1900-tallet.¹⁵⁸ Argumentet hun brukte var at ingen kvinne ville forsøke å fjerne fosteret sitt uten å være «ved fortvilelsens rand», og derfor måtte loven være slik at kvinnen hadde mulighet til å gå til lege og ikke blir tvunget til å bruke kvakksalvere.¹⁵⁹ I mellomkrigstiden var det mange jurister som unnlot å håndheve §245, dette gjøres synlig gjennom at det ble gjennomført omtrent 4500 illegale aborter i året, men bare omtrent 20 av disse ble straffeforfulgt per år.¹⁶⁰ Med andre ord, loven passet ikke lenger til den allmenne praksisen, og de med nok midler klarte å komme seg unna den. De fleste var enige i at det burde skje endringer i loven, men hvor store de eventuelle endringene skulle være var det stor uenighet rundt.

Det alle var enige i var at man fortsatt skulle få innvilget abort om det var fare for liv, slik loven allerede var. I tillegg skulle abort innvilges om graviditeten skjedde som følge av voldtekt eller incest og om man var blitt gravid med, eller selv var, det som ble oppfattet som «et mindreverdige individ».¹⁶¹ Her slutter også enighetene mellom de ulike partene, noen ønsket ikke å gå lenger enn dette, mens andre ønsket å legge til flere kriterier. De mest radikale, som Møller, ønsket abort med full selvbestemmelse, det skulle være kvinnen selv, og ikke legen, som hadde autonomi over kroppen. Denne tanken var nok for stor for tidlig.

---

¹⁵⁵ Blom og Tranberg, 1985, 15

¹⁵⁶ Ibid, 16

¹⁵⁷ Anna Caspari Agerholt. *Den norske kvinnebevegelses historie: ny utgave med innledning av Kari Skjønberg*. Oslo: Gyldendal, 1973, 273

¹⁵⁸ Giæver, 2006, 22-23

¹⁵⁹ Agerholt, 1973, 273

¹⁶⁰ Ibid, 273-274

¹⁶¹ Isachsen, Louise. *Om Abortus Provocatus*. Oslo: Bøhler og Larsen, 1930, 2

Den første som introduserte debatten innenfor medisinen var overlege Kristen Andersen.¹⁶² Han tok opp saken på Norsk Kirurgisk Forening sitt årsmøte i 1929. Andersen anbefalte at abortus provocatus også ble lovlig på sosiale, eller humanitære, indikasjoner.¹⁶³ Dette var et kontroversielt forslag. Det ble satt ned en komité med fem personer som var medisinsk personell, de skulle presentere sine synspunkter i 1930. Dette førte til en todeling, majoriteten, representert av Kristen Andersen, Tove Mohr, Sverre Kjelland-Mørdre og Jørgen H. Berner, mot minoriteten, representert av Stian Erichsen. Majoriteten var liberale, de ønsket å gi abort på sosial og økonomisk bakgrunn, i tillegg til helsemessig. Minoriteten var bekymret for hva liberaliseringen ville gjøre med den allerede fallende fødselsraten. Erichsen mente at abort burde bli lovlig for de som levde i fattigdom, men da bare i sammenheng med sterilisering, samt av helsemessige årsaker. Et tredje ståsted var Møller sitt, nemlig fullstendig selvbestemmelse, men dette var ikke tiden moden for.

Det ble bestemt at abortsaken skulle overlates til myndighetene, men før myndighetene tok opp saken rakk den norske befolkningen å arrangere en rekke debatter.¹⁶⁴ I 1931 la gynekologen Louise Isachsen frem sitt forslag om en ny abortlov. Dette forslaget overtok plassen til Erichsens forslag som det strengeste alternativet. Isachsen foreslo at abortus provocatus skulle kunne foretas med feste i fire objektive kriterier.¹⁶⁵ Det første var medisinske årsaker, altså at kvinnens liv var i fare. Det andre var voldtekt, herunder inngikk alle tilfeller av graviditet hos kvinner under 16 år. Det tredje var blodskam, eller incest. Det fjerde og siste var graviditeter hos eller med såkalte «mindreverdige individer», her skulle aborten skje i forbindelse med en sterilisering av det «mindreverdige individet». Hun lot klassifiseringen av hva et «mindreverdige individ» var være opp til psykiatrien. Isachsen mente blant annet at argumentet til de radikale, om at en sosial indikasjon som tilsa at en mor var utslitt, bare ville skape forvirring. En utslitt mor var ifølge Isachsen en medisinsk tilstand hvor moren var anemisk, søvnløs, avmagret og eldet.¹⁶⁶ Ved et slikt tilfelle kunne abort tillates, men da bare i forbindelse med sterilisering. Hun mente altså at alt som skulle kunne gi abort måtte defineres objektivt og som medisinske tilstander. Isachsen mente at forslagene som tillot å gi abort på grunnlag av humanitære og sosiale årsaker var umulige å bedømme for en lege da de var subjektive, mens hennes forslag ga objektive kriterier som alle skulle kunne

---

¹⁶² Agerholt, 1973, 274

¹⁶³ Giæver, 2006, 23-25

¹⁶⁴ Ibid, 25

¹⁶⁵ Isachsen, 1930, 4-5

¹⁶⁶ Ibid, 8

benytte.¹⁶⁷ Subjektive kriterier ville kunne skli ut i meningsløshet og i prinsippet bli det samme som selvbestemt abort, dette ønsket ikke Isachsen. Forslaget til Isachsen ble raskt det foretrukne alternativet hos religiøse grupper.¹⁶⁸

I 1934 satt regjeringen ned en straffelovskomite som skulle se på abortloven.¹⁶⁹ Komiteen foreslo detaljerte kriterier som måtte oppfylles for at abort kunne innvilges. Aborten skulle gjøres på et godkjent sykehus, men bare etter prøvelse av to eller tre leger.¹⁷⁰ Det var altså ganske omfattende saker å få innvilget en abort. Alle komiteemedlemmene støttet den genetiske indikasjonen for abort, dette gjaldt i tilfeller hvor det var rimelig å anta at barnet ville få fysiske handikap eller psykiske lidelser som følge av foreldres sykdom. Samtlige i komiteen aksepterte også forbeholdet om at sterilisering måtte følge en slik genetisk motivert abort. Likevel, det var fortsatt de sosiale og økonomiske kriteriene som var i høyetet. Mange leger mente at det var for høy risiko knyttet til en abort til at det ville være forsvarlig å innvilge disse på sosial og økonomisk bakgrunn.¹⁷¹ Det medisinske fakultetet i Oslo fikk spørsmål om å uttale seg om saken, og flertallet sa seg enig i risikoen. Motstandere av forslaget til straffelovskomiteen mente at en slik utvidet adgang til abortus provocatus ville føre med seg en moralsk fare.¹⁷² Både i form av at det ville bli «enkelt» å kvitte seg med problemer som fulgte lettsindighet, i tillegg til at det kunne være fare for at mannen brutalt sender kvinnen til sykehus og krever at hun fjerner barnet. Disse argumentene ble hovedsakelig brukt av de religiøse gruppene. Norges Husmorforbund og flere bondekvinnelag i landet advarte mot å oppheve straffen for svangerskapsavbrytelse. Straffelovskomiteens fremlegg skapte mye debatt, og til slutt valgte regjeringen å ikke gå videre med forslaget.

Tilbake til bondekvinnelaget på Nøtterøy og deres rolle i denne saken. Kvinnenemnda hadde bedt om en uttalelse fra Nøtterøy Bondekvinnelag om abortsaken. Gjennom denne oppfordringen er det tydelig hva sentralledelsen i bondekvinneorganisasjonen mente var av betydning. Kanskje samlet kvinnenemnda inn uttalelser fra alle lokallagene slik at de kunne ha et felles ståsted med tyngde i lokallagenes uttalelser? Eller kanskje var de bare interessert i å høre hva kvinnene rundt om i bondesamfunnet mente om saken. Norges Bondekvinnelag kom ikke med noen offisiell uttalelse om hva deres ståsted var i debatten, men det kan godt tenkes at bondekvinnelagenes ståsted var kjent i landet likevel. Uansett, laget på Nøtterøy

---

¹⁶⁷ Isachsen, 1930, 7

¹⁶⁸ Giæver, 2006, 25

¹⁶⁹ Ibid, 26

¹⁷⁰ Agerholt, 1973, 275

¹⁷¹ Giæver, 2006, 27

¹⁷² Agerholt, 1973, 275

hadde en livlig debatt om temaet, noe som tilsier at abortsaken var noe som engasjerte. Det virker som at dette var en sak kvinnene hadde fulgt med på, og dermed kunne diskutere. Alle var enige i at det var dr. Isachsen som måtte støttes, og som vi nå har sett så var hennes forslag blant de mest konservative, og som sagt var det dette forslaget de fleste religiøse grupper støttet.

Bondekvinnelaget sa jo selv at det skal bygges på et kristent verdisyn, og kanskje det er dette som skinner gjennom i valget av hvem de skulle støtte. Som det stod i formålsparagrafen skulle bondekvinnene «av all makt bekjempe de krefter som søker å utrydde kristendommen og nedbryte folks moral».¹⁷³ Fra et kristent synspunkt vil abort være galt. Som de selv sa så gikk støtten til dr. Isachsen «til forhindring for rett og slett, massemyrderne og kvinnenes neddragning i skitten».¹⁷⁴ Hva betyr dette? En mulig tolkning er at oppfatningen i laget var at abort var tilsvarende barnemord, og dermed ville det være riktig å støtte det strengeste lovforslaget for å hindre alle disse fremtidige «mordene». I samme tone kan det hende at det å få utført et slikt «mord» ville være skamfullt og det ville dra med seg både den aktuelle kvinnen, og kanskje alle kvinner, ned i skitten. Det kan tolkes som at dette var noe man ikke skulle gjøre.

3.7 Krig og midlertidig nedleggelse

Allerede før den tyske invasjonen av Norge 9. april 1940 ble Nøtterøy Bondekvinnelag påvirket av den dystre stemningen som fulgte krigen i Europa. Dette blir tydelig gjennom referatet fra styremøtet til laget 14. februar 1940.¹⁷⁵ På møtet var det snakk om å holde en markering i anledning lagets kommende 10-års jubileum. Men, det ble bestemt at det ikke var passende med en slik festlig tilstelning: «Paa grunn av de alvorlige thider var der delte meninger om å faa i stand en festlig aften i den anledning og resultatet blev at laget skulde avse en del penge og arbeide for moraliteten».¹⁷⁶ Kvinnene valgte altså å bruke penger og tid på å hjelpe de som trengte det, fremfor å ha en festlig tilstelning. På medlemsmøtet 4. mars samme år hadde en del av medlemmene med seg ferdigstrikkede produkter som formannen skulle sende videre til Forsvaret.¹⁷⁷ Det var i tillegg forslag om at laget skulle kjøpe inn blåtøy til putevar til de militære som var stasjonert på Bolærne.

---

¹⁷³ Dragsund, 1995, 18

¹⁷⁴ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 05.11.34

¹⁷⁵ Pa768, Aa 0001, styremøte 14.02.40

¹⁷⁶ Pa768, Aa 0001, styremøte 14.02.40

¹⁷⁷ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 04.03.40

Etter tyskernes ankomst i landet fortsatte laget med sine bidrag en stund til. I mai 1940 ble bondekvinnene enige om å sende hjelp til de krigsherjede strøk i landet, i form av klær, både gamle og nye. På årsmøtet til Vestfold Bondekvinne­lag i august 1940 for­manet formannen lokallagene til å fortsette å samarbeide, med tillit, til han som styrer. Fremfor alt understreket hun viktigheten av å hjelpe de som led nød i den harde tiden. Det vil være naturlig å tolke «han som styrer» til å bety «Gud». Bondekvinne­lagene bygde på kristne verdier og hadde sammenknytning til kirken. De blir altså oppfordret til å sette sin lit til Gud, samtidig som de skal hjelpe de som led nød. På årsmøtet fikk også deltakerne høre et foredrag om de krigsherjede strøkene nordover i landet. Etter å ha hørt foredraget diskuterte Nøtterøylaget om de muligens skulle stelle i stand pakker med utstyr og sende nordover. Dette ble de imidlertid enig om å ikke gå videre med da de ikke hadde tro på at pakkene kom til å nå rette vedkommende.

I januar 1941 måtte møtene til Nøtterøy Bondekvinne­lag flyttes fra kveldstid til dagtid på grunn av mørkleggingen. På årsmøtet 12. februar hadde laget mottatt en redegjørelse fra Olga Bjoner, daværende leder i Norges bondelags kvinnenemnd.¹⁷⁸ Redegjørelsen omhandlet lagenes stilling overfor tidens krav. I juni møttes laget hjemme hos fru Sperre på Foymland. Dette skulle bli lagets siste møte på fem år. Sammenkomsten begynte med hyggelig prat, kaffe og smørbrød, men etter hvert ble det en veldig diskusjon om laget skulle fortsette eller slutte. Det ble foretatt en avstemming, og da viste det seg at flertallet mente at arbeidet skulle legges ned. Etter møtet gikk altså kvinnene hvert til sitt, kanskje med et håp om at arbeidet kunne tas opp igjen på et senere tidspunkt, men uten å vite når det eventuelt ville bli.

---

¹⁷⁸ Store norske leksikon, s.v. *Olga Bjoner*, 2017, https://snl.no/Olga_Bjoner [lest 08.02.19]

Kapittel 4: Nøtterøy Bondekvinnelag i perioden fra 1946 til om lag 1990: «Storhetstid»

4.1 Innledning

Perioden fra 1945 til 1970 defineres som etterkrigstid i Norge.¹⁷⁹ I 1946 hadde gjenreisningsarbeidet i Norge akkurat begynt. Det var knapt ett år siden tyskerne hadde trukket seg ut av landet. Den første regjeringen etter krigen var en samlingsregjering med Einar Gerhardsen som statsminister. Fra høsten 1945 fortsatte han som leder av en ren Arbeiderpartiregjering. De fikk oppgaven med å gjenreise Norge. Årene frem til 1950 blir kalt gjenreisningstiden.¹⁸⁰ Man ønsket å ta igjen det tapte fra krigsårene og få fart på samfunnsutviklingen. Økonomisk vekst og sosial utjevning var viktige mål for Norge.

Etterkrigstiden var en vekstperiode og det var i denne perioden mye av grunnlaget for dagens velferdsstat ble lagt. Visjonen om en velferdsstat basert på økonomisk vekst og sosial utjevning via en sterk offentlig sektor oppstod allerede før krigen, men først etter krigen kunne arbeidet virkelig begynne. Visjonen var å «sikre alle en rimelig materiell minstestandard fra vugge til grav.»¹⁸¹ Velferdsstaten var ikke bare et mål i seg selv, man ønsket også å få til en rask modernisering av landet. Det var Arbeiderpartiet som hadde kontrollen da Norge ble et velferdssamfunn – men denne utviklingen ble støttet også av de andre partiene. Mange av de tradisjonelle «kvinneoppgavene» ble nå tatt over av staten, herunder spesielt omsorgsoppgavene.¹⁸² Omsorgen for de med spesielle behov, som barn, gamle og psykisk utviklingshemmede, ble definert som det offentliges ansvar i høyere grad enn før. Før statens inntreden hadde dette vært typisk arbeid for frivillige organisasjoner, og spesielt da kvinneorganisasjonene. Det ble satt nasjonale standarder for omsorgen som skulle gi rettferdig behandling, men frivillige organisasjoner ble fremdeles brukt for å gjennomføre velferdspolitiske tiltak. Eksempler på dette er drift av barnehager og eldreomsorg. Det at velferdsstaten tok over omsorgsansvaret ga flere arbeidsplasser og var med på å gi kvinner en større plass innenfor lønnet arbeid. Det ble fokus på likhets- og utjevningsidealer.

---

¹⁷⁹ Store norske leksikon, s.v. *Norges Historie*, 2019, https://snl.no/Norges_historie#-Etterkrigstiden [lest 18.06.19]

¹⁸⁰ Lange, 1998, 118

¹⁸¹ Ibid, 203

¹⁸² Ibid, 208

Etter krigen gikk primærnæringene sterkt tilbake samtidig som det var sterk vekst innenfor industri.¹⁸³ Mange flyttet inn til byene for å få arbeid innenfor industrisektoren. Det følgende tiåret var innholdsrikt. Flere kvinner fikk seg arbeid, en ny liberal abortlov ble vedtatt og man begynte å bygge barnehager. Det skjedde en økning av den private kjøpekraften samtidig som det kom en flom av nye varer til landet, blant annet fjernsyn, kjøkkenapparater og vaskemaskiner. Rundt 1970 skjedde det en endring. Mange gjorde opprør mot materialisme, overforbruk og rovdrift på naturen, utnyttelse av den fattige verden og autoritære og undertrykkende samfunnsforhold.¹⁸⁴ Den kanskje viktigste politiske saken i 1970-årene var EF-striden. Gjennom 1960-tallet hadde Norge søkt om medlemskap to ganger og det var flertall for medlemskap på Stortinget. Dette var en sak som skapte mye engasjement, debatter, splittelse og demonstrasjoner i landet og striden mellom ja- og nei-siden har blitt kalt et politisk jordskjelv. De fleste var berørt av spørsmålet om EF-medlemskap, og som vi skal se i drøftingen av studieringer ble dette et tema også for Nøtterøy Bondekvinnelag.

Det ble gjennomført et kvinneopprør, kvinner skulle «vekkes til innsikt i sin egen situasjon, i kvinnens stilling i samfunnet og i samfunnsforhold som bidrog til å undertrykke kvinner.»¹⁸⁵ Det var spesielt to ting nyfeministene arbeidet for i denne sammenhengen. Dette var at kvinnene skulle bli selvstendig fra mannen, og at den kjønnsbestemte grensen som eksisterte mellom det private og det offentlige skulle brytes ned.¹⁸⁶ Forestillinger om at menn var satt over kvinner skulle bort. Med bakgrunn i arbeidet deres, og det at kvinnespørsmål ble en del av den offentlige debatten, ble det vanskelig å se bort fra kvinnekraft. Dette førte med seg en endring til det bedre for kvinner. Noen eksempler på saker som ble fremmet var rett til prevensjon og abort, barnehageplasser til alle, rett til arbeid og likelønn, forlenget svangerskapspermisjon og seks timers arbeidsdag.

Dette kapittelet vil omhandle virket til Nøtterøy Bondekvinnelag i perioden fra 1946 til om lag 1990. Laget startet som nevnt opp igjen i 1946, og derfor er dette et naturlig startpunkt for denne delen av undersøkelsen. Frem mot 1990 var laget inne i en relativt stabil periode når det gjelder medlemstall. De fant en form på arbeidet, og derfor tar denne delen for seg årene fra 1946 til omtrent 1990. Før selve undersøkelsen kan begynne må saken rundt Olga Bjoner, formannen for Norges Bondelags kvinnenemnd, adresseres. Hun valgte å melde seg inn i Nasjonal Samling i 1940. Dette påvirket bondekvinnelagene, og derfor ser vi nærmere på

---

¹⁸³ Lange, 1998, 154

¹⁸⁴ Benum, 1998, 11-13

¹⁸⁵ Ibid, 36

¹⁸⁶ Ibid, 37

Bjoner før blikket vendes mot selve gjenstarten av laget, organiseringen og oppslutningen. Deretter følger en gjennomgang av kurs, før vi skal se på studieringene. Etter dette vil det dreie seg om det humanitære arbeidet til laget, arbeidet med lokalhistorie og ungdomssaken. Til slutt følger en diskusjon om bondekvinnens plass i samfunnet.

4.2 Skandalen Olga Bjoner

Olga Bjoner var til stede da det første bondekvinnelaget i Norge ble opprettet i Spjelkavik i 1917.¹⁸⁷ Hun var på daværende tidspunkt ansatt i Landmandsforbundet. I 1925 ble den første kvinnenemnda innenfor Norges Bondelag opprettet, og Bjoner ble formann.¹⁸⁸ Hun ble sittende i denne rollen helt frem til 1941, men da det ble besluttet at Norges Bondekvinnelag skulle opprettes som en egen selvstendig organisasjon i 1946 var ikke Bjoner lenger en aktuell kandidat for formannskap. Årsaken til dette var at hun hadde valgt å melde seg inn i Nasjonal Samling i oktober 1940.¹⁸⁹ Det påfølgende året ble hun landsleder for Nasjonal Samlings Kvinneorganisasjon. I møteprotokollen til kvinnenemnda fra november 1940 står det at:

Hver eneste av de fremmøtte ga uttrykk for at skal bondekvinnene komme gjennom den alvorlige tid vi går inn i, så vil det alene kunne skje ved at Olga Bjoner fortsetter å stå i ledelsen for det livsverk hun har skapt. Hun fikk fullmakt sammen med Ruth M. Herberg som hjelper å ta opp alle de spørsmål som måtte forekomme og trekke opp linjene for arbeidet fremover.¹⁹⁰

Her gis altså Bjoner fullmakt til å fortsette arbeidet. Dette referatet vakte stor oppsikt i fylkes- og lokallagene. Det hadde blitt kjent at Bjoner hadde meldt seg inn i Nasjonal Samling, og det ble både brevskrivning og møter om saken. I 1941 forsøkte kvinnenemnda å løse problemet ved å vedta at «Bondekvinnelagene skal nå som tidligere ikke befatte seg med politikk. Foredrag av orienterende art om den politiske nyordning i dag må ikke holdes i laga».¹⁹¹ Løsningen var altså rett og slett bare å ikke diskutere politikk. Dette ble ikke sett som en hindring fordi bondekvinnelagene, ifølge denne uttalelsen, verken tidligere eller nå hadde befattet seg med politikk. Men hadde de ikke befattet seg med politikk i tidligere år? Spesielt gjelder dette de første lokallagene som faktisk hadde i oppgave å støtte bondepolitikken. På denne tiden hadde allerede flere lokallag begynt å legge ned arbeidet, så det var ikke så effektivt som en kanskje hadde håpet.

---

¹⁸⁷ Berger, Helle Cecilie, *Alt du ikke visste om Bondekvinnelaget*. Bygdekvinnelaget, 22.04.2017, <https://bygdekvinnelaget.no/alt-du-ikke-visst-om-bygdekvinnelaget> [lest 08.02.19]

¹⁸⁸ Organisasjonshåndbok for Norges Bygdekvinnelag, 2017, 43

¹⁸⁹ Store norske leksikon, s.v. *Olga Bjoner*, 2017, https://snl.no/Olga_Bjoner [lest 08.02.19]

¹⁹⁰ Dragsund, 1995, 35

¹⁹¹ Ibid

I 1941 valgte imidlertid Bjoner å trekke seg ut av arbeidet ved å ta permisjon fra bondekvinnelaget. Begrunnelsen hennes for dette var at hun visste at hennes politiske virksomhet skapte uro i lagene.¹⁹² Året etter, etter 18 år som formann i Norges Bondelags kvinnenemnd, trakk hun seg helt ut og Ruth M. Herberg ble ny formann.¹⁹³ I en avisartikkel i *Norges Kvinder* stod det på trykk at Bjoner: «har trukket seg tilbake, idet arbeidet som landsleder i Nasjonal Samlings Kvinneorganisasjon krever hennes tid udelt».¹⁹⁴ Resten av artikkelen forteller om alt Bjoner gjorde for bondekvinnene i et positivt lys:

Fru Bjoner vil alltid fremstå som bondekvinnenes talsmann. [...] Når bondekvinnene no takker Olga Bjoner for hennes innsats og virke som formann i kvinnenemnda, ligger det altså likevel et streif av sol over denne atskillelse, for bondekvinnene vet at fru Bjoner fremdeles er deres talsmann i sin nye stilling.¹⁹⁵

Bjoner satt i varetekt i to år etter krigen, frem til saken hennes kom opp for retten i 1948.¹⁹⁶ *Dagbladet* skrev om rettssaken hennes den 16. mars 1948.¹⁹⁷ Her skrives det at «for første gang på lenge var det i formiddag helt fullt på tilhørerbenkene [...]. Det var til og med mange som ikke slapp inn. Kvinnene var i stort flertall i publikum».¹⁹⁸ Det er tydelig at dette var en rettssak mange ønsket å få med seg. Det er heller ikke så rart at det var flest kvinner i salen da Bjoner tross alt var en stor forkjemper for kvinnen. Bjoner ble idømt 6 års fengsel.¹⁹⁹ Retten begrunner straffen med at Bjoner var over 60 år på daværende tidspunkt og allerede svekket fysisk og psykisk. En langvarig straff ville virket særlig hardt. Hun ble også fradømt statsborgerlige rettigheter i 10 år og måtte betale en bot på 15 000 kroner.

Skandalen rundt Bjoner nevnes ikke i arkivet etter Nøtterøy Bondekvinnevalg, verken i møtereferatet fra første møte etter krigen eller i den innsendte teksten til *Tønsbergs blad* og *bygdens blad* som sa at Nøtterøy Bondekvinnevalg hadde startet opp igjen.²⁰⁰ Dette kan tyde på at hele saken var noe som enten ikke ble snakket så mye om, eller at det var noe de ikke ønsket å skrive ned eller sette søkelys på. Bjoner hadde raskt fått tilnavnet «riksrøya»²⁰¹, og ut ifra den betegnelsen er det nærliggende å tolke hele saken som noe skammelig for bondekvinneorganisasjonene i landet. Igjen, det at så mange møtte opp i rettssaken til Bjoner kan tyde på at hun hadde vært, og kanskje fortsatt var, en viktig skikkelse for mange. Hun

---

¹⁹² Store norske leksikon, s.v. *Olga Bjoner*, 2017, https://snl.no/Olga_Bjoner [lest 08.02.19]

¹⁹³ *Norges Kvinder*. «Olga Bjoner trer tilbake i Norges Bondelags kvinnenemnd». 24.07.1942, 1

¹⁹⁴ *Ibid*

¹⁹⁵ *Ibid*, 2

¹⁹⁶ Meyer, Bjørn Steinar. *Førerkvinnen*. Sandnes: Commentum, 2017, 337

¹⁹⁷ *Dagbladet*. «Rikstaler, landsleder, redaktør og korpssjef». 16.03.1948, 1

¹⁹⁸ *Ibid*

¹⁹⁹ Meyer, 2017, 347

²⁰⁰ Pa768, Aa 0001, oppstartsmøte 19.03.46

²⁰¹ Store norske leksikon, s.v. *Olga Bjoner*, 2017, https://snl.no/Olga_Bjoner [lest 08.02.19]

hadde tross alt vært leder for Norges Bondelags kvinnenemnd i veldig mange år, og hun hadde vært med i oppstarten av mange lag. Derfor må det ha vært en vanskelig sak for bondekvinnene. Mange var nok uenige i hennes politikk under krigen, selv om de kanskje hadde støttet hun før. Dermed var kanskje det enkleste å bare la saken ligge etter rettssaken og forsøke å fortsette arbeidet uten å nevne dette ytterligere. Til sammenligning fattet Nøtterøy Landbrukslag følgende vedtak etter krigsårene: «De av lagetets medlemmer som har stått tilsluttet Nasjonal Samling eller Bondesambandet ekskluderes herved som medlemmer av Nøtterøy Landbrukslag.»²⁰² To måneder senere fattet de et nytt vedtak: «Da der innen landbrukslaget ikke finnes noen NS-medlemmer, blir det ingen å ekskludere.»²⁰³ I disse vedtakene sies det altså eksplisitt at eventuelle NS-medlemmer ikke hadde noe innenfor Nøtterøy Landbrukslag å gjøre, men som det andre vedtaket viser, så hadde de ingen slike i laget sitt. Kanskje dette gjorde det lettere å fatte et slikt vedtak og å snakke om det. For bondekvinnelagene var historien litt annerledes, og Bjoner hadde tross alt allerede meldt seg ut selv.

4.3 Oppstart og formål

I 1945 fikk kvinnenemnda i Norges Bondelag en ny formann, Borghild Nordli, og hennes første oppgave ble å få lokallagene i gang igjen.²⁰⁴ Et middel som ble benyttet i dette arbeidet var å leie inn foredragsholdere som dro rundt i landet og oppfordret til oppstart eller gjenstart av lag. I tillegg fikk formennene i fylkeslagene ansvar for å oppmuntre lokallagene i sitt fylke til å starte opp.

Gjenstarten av Nøtterøy Bondekvinnelag skjedde med 23 medlemmer. Dette er kanskje ikke et veldig høyt medlemstall, men med tanke på at det var 12 medlemmer ved nedleggelsen i 1941 var det en økning. Det er ikke så lett å si hva som kan være årsaken til denne økningen. Kanskje var pågangsmotet og ønsket om å gjøre noe større etter krigsårene. Motivasjonen bak å ta opp arbeidet igjen på Nøtterøy var: «å gjøre sig gjeldende».²⁰⁵ Det første møtet ble gjennomført i samme stil som tidligere, med hyggelig kaffepause, utlodning og diskusjoner. Formannen fra årene før krigen, fru Andrea Tjomstøl, fikk tilbake sin gamle rolle. Flere av de tidligere medlemmene ble med videre. På et av de første møtene etter oppstarten forteller kildene at: «Stemningen stod høyt etter den lange mørkethiden, og laget saa med et lyst og

---

²⁰² Hovland, 1984, 144-145

²⁰³ Ibid, 145

²⁰⁴ Dragsund, 1995, 44

²⁰⁵ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 19.03.46

haapefuldt sind paa fremthidens mange spørsmål.».²⁰⁶ Dette tyder på at det hadde vært noen harde krigsår også på Nøtterøy, men at det var godt pågangsmot for videre arbeid i laget. Nøtterøy Bondekvinnelag sendte inn et lite avsnitt som informerte om at de nå hadde startet opp igjen til *Tønsbergs blad* og *bygdenes blad*, antagelig for å gjøre lokalbefolkningen bevisst på at de igjen var i gang med arbeidet og at man kunne melde seg inn og delta på fremtidige kurs og arrangementer i regi av laget.

Det første møtet i 1946 ble holdt på Thinghaug. Etter oppstartsmøtet var det få møter som ble holdt på Thinghaug. Kvinnene skrev selv at de fleste møtene ble holdt i privathjem da det var vanskelig med lokaler på Thinghaug, men det ser ut til at de etter hvert fikk tilgang på noen andre lokaler de kunne benytte seg av tidvis.²⁰⁷ De møtene som ikke ble holdt hjemme hos medlemmer fant fortrinnsvis sted på Hella pensjonat og kristelig ungdomslokale på Borgheim, begge deler på Nøtterøy. Dette kommer blant annet frem i årsberetningen for 1948: «Møtene har vært hos de forskjellige medlemmer og et møte har vært holdt på Ungdomslokalet [...]»²⁰⁸. Dersom møtet ble holdt i et lokale, og ikke hjemme hos noen, byttet medlemmene på rollen som vertinne.²⁰⁹ Ofte var det to stykker som tok på seg dette, de stod da for dekking, servering og rydding av lokalet. Det kan virke som at laget selv ønsket å holde møtene på Thinghaug i utgangspunktet, men da det ble vanskelig åpnet medlemmene hjemmene sine. Kanskje var det viktig for dem å holde oppstartsmøtet på Thinghaug da det hovedsakelig var der de møttes før krigen og det var et kjent sted på Nøtterøy.

Noen av møtene som ble holdt hjemme hos medlemmer ble benyttet som en mulighet av vertinnene til å vise frem hjemmene sine til de andre medlemmene. Dette kommer blant annet frem gjennom følgende sitat: «14.oktob. hadde laget møte hos Fru Skuthe Hella. Mange hadde møtt frem. – og møte blev åpnet med Nøtterøysangen og velkommen av formann. Stemningen var god – for det var saa festlig og være for første gang i det nye hjemmet til fru Skuthe i Hella.».²¹⁰ Året etter var det fru Ellefsen som ønsket å vise frem sitt nye hjem: «Mange medlemmer møtte opp og vi fylte opp de store vakre stuene».²¹¹ Det var altså flere stuer i huset, og disse beskrives som både store og vakre. Det står også at disse stuene ble fylt opp, men det er ikke oppgitt hvor mange som var til stede. Vi vet at det var omtrent 38 medlemmer på daværende tidspunkt, og i og med at det står at mange møtte opp vil det være

---

²⁰⁶ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 23.04.46

²⁰⁷ Pa768, Aa 0001, årsberetning 1946

²⁰⁸ Pa768, Aa 0001, årsberetning 1948

²⁰⁹ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 03.04.52

²¹⁰ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 14.10.48

²¹¹ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 24.07.50

rimelig å anta at stuene rommet rundt 20 til 30 personer. Denne beskrivelsen av hjemmet sier noe om den økonomiske statusen til dette medlemmet, og kanskje også for medlemsmassen generelt.

Ved to arrangementer, henholdsvis i 1947 og i 1949, ble oppgavene til bondekvinnelagene drøftet. I 1947 deltok kvinnene fra Nøtterøy Bondekvinnelag på et bondestevne i Svarstad. Det var et stort stevne med rundt 2500 deltakere.²¹² På stevnet var en av begivenhetene en tale holdt av formannen i Norges Bondekvinnelag, fru Borgheim Nordli. I talen oppfordret hun kvinnene til å stå trofast sammen og arbeide ved mannens side. Hun var spesielt opptatt av at kvinnene skulle møte opp ved nominasjonsmøtene i alle partier og gjøre sitt for at det skulle komme flere kvinner inn i kommunestyrene. Den første oppfordringen, om at kvinnene bør stå sammen, men samtidig ved mannens side, er ikke spesielt overraskende eller ny. Del av talen var derimot muligens med på å vekke flere tanker. De ble altså oppfordret til å få flere kvinner inn i kommunestyrene, og med dette være aktive politiske deltakere. Det står ikke noe spesifikt om hvilke partier de skulle stille seg bak, men derimot at de skulle møte opp hos alle partier. Som vi husker fra de første lokallagene som ble opprettet i Norge hadde disse som et av sine hovedformål å støtte Bondelaget og Landmandsforbundet og var dermed knyttet tett opp mot en spesifikk politisk aktør. Ut ifra talen til fru Nordli kan det virke som at det viktigste hadde blitt å få kvinner inn i politikken, men at det ikke var så farlig hvilket parti de tilhørte, eller var det kanskje selvsagt hvilke partier et bondekvinnelag skulle støtte? Dette er en interessant utvikling, spesielt også med tanke på at de under krigsårene lot Bjoner være leder nettopp fordi bondekvinnelagene ikke skulle befatte seg med politikk uansett.

I 1949 ble det holdt et storstilt fellesmøte i Meieriets store sal i Tønsberg. På møtet var lokallagene fra Nøtterøy, Tjøme, Sem og Slagen tilstede.²¹³ Dette møtet ble holdt i anledning fru Aagot Raanaas sitt besøk. Fru Raanaas var leder i Østfold Bondekvinnelag og regnes i tillegg som Løkendraktens mor.²¹⁴ Enda mer interessant enn dette er det at hun stod på valglistene for Østfold ved stortingsvalget i 1949.²¹⁵ Hun var her nummer åtte av totalt tolv og var oppført med yrket «husmor». Dette fellesmøtet i Tønsberg ble holdt en uke etter at valget fant sted. På møtet talte fru Raanaas til de oppmøtte kvinnene om bondeorganisasjonen og gjenreisningen:

---

²¹² Pa768, Aa 0001, bondestevne 27.07.47

²¹³ Pa768, Aa 0001, fellesmøte 17.10.49

²¹⁴ Lier, Ivar, *Løken dame*. Lier husflid. <http://www.liershusflid.no/liers-husflid-lokenbunaden> [lest 10.05.19]

²¹⁵ Norges offisielle statistikk XI. 13. *Stortingsvalget 1949 – utgitt av Stortingets kontor*. Oslo: I kommisjon hos H. Aschehoug & co, 36

Den skal ikke være tilfeldig, men planmessig og nøyaktig, så minst mulig av pengene går ut av landet. La oss ikke være smålig, la oss forstå hverandre og unne hverandre godt. La oss tro på oss selv når ingen andre tror på oss når vi har en sak vi brenner for. La oss studere og sette oss godt inn i saken. La oss ikke glemme fellesskapet. Det gir styrke. Ikke min nei, ikke din nei, men vår. Politikk bør snakkes om i lagene, men ikke agitasjon. All god opplesing skal interessere oss. [...] Hun tok også med kvinnene i hjemmet som mor og oppdrager. Vi måtte leve et verdig liv og føre en kristen ånd til hjelp i vanskeligheter i livet.²¹⁶

Dette sitatet gir oss mye interessant informasjon. For det første må det hatt en viss innflytelse at det var en kvinne som fru Raanaas som talte, ikke nok med at hun var leder i et fylkeslag, hun stilte attpåtil til valg. Det kan tenkes at hun ble et forbilde for flere av kvinnene i bondekvinnelagene rundt om i landet, eller at hun i det minste hadde en viss innflytelse på tilhørerne på grunn av bakgrunnen sin. Spesielt da for de som selv ønsket seg en mer aktiv plass i politikken. Talen handlet hovedsakelig om bondeorganisasjonen og gjenreisningen etter krigsårene. Fru Raanaas påpekte at minst mulig penger bør gå ut av landet, kanskje mente hun at de måtte få bygget opp seg selv og Norge før andre kunne hjelpes. Det neste punktet i talen omhandler kvinnene selv. Her understrekes viktigheten av å ha tro på seg selv og hverandre. Det var viktig at kvinnene holdt sammen og bygde hverandre opp. En sterk kvinnegruppe som har tro på seg selv vil kunne utrette mer enn en som konkurrerer innad. Fru Raanaas nevner også at de bør studere. Allerede året etter, i 1950, ble nettopp dette et tema på et av møtene til Nøtterøy Bondekvinnelag.²¹⁷ Dette var året de valgte å begynne arbeidet med å få i gang en studiering. Kanskje hadde kvinnene blitt inspirert av talen til fru Raanaas? Når det gjaldt politikk så kunne en kanskje forventet at fru Raanaas ville oppfordret flere til å følge i hennes fotspor. Hun snakket likevel ikke så mye om saken, det hun presiserte var at politikk skulle snakkes om i lagene, ja, men ikke agitasjon. Med andre ord skulle ikke kvinnene gjøre opprør, men de skulle følge med på det politiske bildet. I den siste delen av talen snakket fru Raanaas litt om kvinnens plass. Her påpekte hun at kvinnen også må huske sin rolle som mor og oppdrager, dette kan kanskje ses som den viktigste rollen til kvinnen av mange. Politikk og annet arbeid kom nok i andre rekke. Den siste setningen bringer inn viktigheten av å leve etter kristne verdier og å se til kristendommen i vanskelige tider. Dette passer godt inn med tanke på formålsparagrafen til Norges Bondekvinnelag hvor kristne verdier nevnes eksplisitt.

På årsmøtet i 1951 ble formålet til Nøtterøy Bondekvinnelag beskrevet på følgende måte:

---

²¹⁶ Pa768, Aa 0001, fellesmøte 17.10.49

²¹⁷ Pa768, Aa 0001, styremøte 03.11.50

Ønsker i det nye året: Fred på jord. – At det innen laget må bli et godt og velsignet år og at hver [*sic*] eneste medlem må snakke ut om det som ligger på hjertet, - slik at hver eneste en må finne ut at dette laget er mitt. Det er vårt møte og hyggested. Vi har vår avis. – vi kan og snakke der.²¹⁸

Dette sier noe om hva kvinnene ønsket å få ut av laget. De var opptatt av at det skulle være et sted hvor alle kunne føle seg trygge nok til å snakke om det de måtte ha på hjertet. Alle medlemmene skulle føle en tilhørighet til laget og det skulle være et sted man hadde det hyggelig. Noen politiske saker uttalte laget seg om, som abortsaken på 30-tallet.

Fellesnevneren for de politiske uttalelsene til Nøtterøy Bondekvinnelag er at de har blitt bedt om å uttale seg om sakene fra høyere hold på forhånd, enten fra fylkeslaget eller direkte fra Norges Bondekvinnelag. Jeg tolker dette dithen at kvinnene på Nøtterøy var mest opptatt av å ha en sosial møteplass, og dermed var det også dette som preget møtene. Dette passer ikke nødvendigvis så godt sammen med det fru Nordli og fru Raanaas talte om, det virker ikke som at laget på Nøtterøy var så opptatt av å drive med politisk aktivitet som de kanskje ble oppfordret til fra øvre hold.

4.4 Organisering og oppslutning

Medlemsmøtene ble organisert på samme måte som før, det var diskusjoner, kaffe, bevertning og utlodning av en gjenstand. I 1950 begynte Nøtterøy Bondekvinnelag med internavisen «Tuntreet», første gang avisen nevnes i kildene er på et medlemsmøte: «Lagets nye avis «Tuntreet» blev lest op av Fru Ellefsen».²¹⁹ I kildene står det også at det ikke var så mange lag i fylket som hadde en slik avis.²²⁰ Det de selv omtaler som en avis var i realiteten en bok hvor det ble skrevet ned dikt, kåserier, foredrag, motetips og lignende. Det var fru Ellefsen som var redaktør og ansvarlig for å lese opp fra avisa fra oppstarten, hun tok også selv initiativ til å starte avisen.²²¹ Det ble ofte høytlesning på medlemsmøtene, til glede for de oppmøtte. På novembermøtet i 1950 ble avisen igjen benyttet, og «den var like allsidig og morsom som før».²²²

I kildene kan det virke som at avisen kun var fru Ellefsen sitt ansvar helt og alene. Følgende sitater underbygger dette: «fru Ellefsens leste sin alle tiders avis med humor for fru Tjomstøl som nå sluttet som formann», «fru Ellefsens gode spøkefulle avis fikk humøret opp. Vi beundret hennes slagferdighet og de gode og «nyttige» motetips hun gir oss», og «fru Ellefsen

---

²¹⁸ Pa768, Aa 0001, årsmøte 21.02.51

²¹⁹ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 04.10.50

²²⁰ Pa768, Ab 0004, beretning fra 50-årsjubileet 03.03.80

²²¹ Pa768, Aa 0001, årsmøte 21.02.51

²²² Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 29.11.50

leste opp sin morsomme avis».²²³ Et sitat som tyder på at fru Ellefsen var den med hovedansvaret, men at alle medlemmene kunne komme med bidrag er dette: «Fru Ellefsen minnet om bidrag til avisen».²²⁴ Følgende utdrag maler derimot et tredje bilde: «Lagets avis Tuntreet var denne gang ved fru Sperre og var meget god og underholdende», «Lagsavisen ved fru Viken som var så godt skrevet med ros og ris» og «Lagets avis ved Torgersen, meget god og innholdsrik».²²⁵ Her kan det virke som at det å skape innhold til avisen og å lese fra den på møtene var noe som gikk på rundgang. Innholdet i avisen var blant annet ris og ros, motetips, råd om barneoppdragelse og stykker om diverse hendelser. Blant annet skrev de et stykke i avisen om de amerikanske bondekvinnene og hvordan de hadde innrettet seg som salgsmenn fra boder langs veiene.²²⁶ Kanskje var dette ment som inspirasjon for norske bondekvinne?

På medlemsmøtene ble det ofte lest opp kåserier, dikt eller artikler. En av disse artiklene var fra Aftenposten og handlet om «bondens stilling i samfunnet i dag» og «land kontra by».²²⁷ Artikkelen ble lest av formannen som bemerket at ingen bonde eller bondekvinne, behøver å ha noe mindreverdigetskompleks i dag. Dette sier noe om bonden og bondekonas plass i samfunnet. Det at det påpekes at denne gruppen ikke trenger å føle seg mindreverdig tyder på at det tidligere har vært en posisjon som har blitt sett ned på i samfunnet.

I 1949 kom det forslag fra et medlem om å opprette ulike komiteer som skulle ha ansvaret for enkelte av arbeidsoppgavene til laget.²²⁸ De ønsket i første omgang å få i gang festkomité, opplysnings- og underholdningskomité og husflidskomité. På årsmøtet i 1951 ble komiteene utvidet med en turkomité, tevlingskomité og en andre festkomité.²²⁹ Frem til 1950 var medlemskontingenten for å være medlem i Nøtterøy Bondekvinnelag på 1 krone, fra november 1950 ble denne enstemmig vedtatt å øke til 2 kroner per år.²³⁰ Dette tilsvarer 41 kroner i dag.²³¹ Til sammenligning kostet en liter melk 45 øre i 1950.²³² Det var altså relativt billig med medlemskap.

---

²²³ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 28.03.51, 30.05.51, 09.01.52

²²⁴ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 01.01.51

²²⁵ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 18.03.53, styremøte 03.06.53, medlemsmøte 11.11.53

²²⁶ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 28.11.51

²²⁷ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 18.03.53

²²⁸ Pa768, Aa 0001, styremøte 04.03.49

²²⁹ Pa768, Aa 0001, årsmøte 21.02.51

²³⁰ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 29.11.50

²³¹ Norges Bank, *priskalkulator*, <https://www.norges-bank.no/tema/Statistikk/Priskalkulator/> [lest 13.08.19]

²³² Statistisk sentralbyrå, *Priser i småsalg på matvarer, brensel og bensin*, <https://www.ssb.no/a/histstat/tabeller/12-12-7t.txt> [lest 01.09.19]

Som diskutert i kapittel 2 ble bondekvinnelagsorganisasjonene i Norge til mens de gikk. Det hele startet med noen lokale lag, deretter kom det en sentralledelse gjennom Norges Bondelag, så fulgte fylkeslagene. Flere lokal- og fylkeslag kom til gjennom denne prosessen. Det har også vært navneendringer og endringer i ansvarsområder. Ved den nye oppstarten av Nøtterøy Bondekvinnelag i 1946 hadde Vestfold Bondekvinnelag allerede startet opp igjen etter krigen. Sentralledelsen, Norges Bondekvinnelag, ble en selvstendig organisasjon i 1946. Laget på Nøtterøy hadde altså to overordnede organisasjoner å forholde seg til. I kildene kommer dette hovedsakelig frem gjennom deltakelse på årsmøter og stevner i regi av Vestfold Bondekvinnelag og Norges Bondekvinnelag. Forbindelsen mellom lagene på de ulike nivåene, lokalt, fylke og nasjonalt, kommer i en viss grad frem i kildene. På noen styremøter har sekretæren skrevet: «årsberetning utfylt og sendt til fylkeslaget og hovedorganisasjonen».²³³ Det kan virke som lokallagene var pålagt å sende inn årsberetning til både fylkeslaget og Norges Bondekvinnelag, eller hovedorganisasjonen som det kalles i kildene. Det hendte også at lokallagene mottok skrivelser om saker de skulle ta stilling til eller andre ting. I 1953 mottok de blant annet en henstilling fra Norges Bondekvinnelags styre om å forhøye medlemskontingenten til hovedorganisasjonen fra kroner 1 til kroner 2.²³⁴ Det kostet altså penger for lokallagene å være medlem av hovedorganisasjonen.

Som nevnt innledningsvis i dette kapittelet skjedde oppstarten etter krigen med 23 medlemmer. Dette medlemstallet er nesten doblet sammenlignet med årene rett før krigen. I 1947 hadde flere sluttet seg til laget og det besto da av 37 medlemmer. I flere av møtoreferatene nevnes det at noen meldte seg inn, men dette er ikke noe som er viet stor plass.²³⁵ Det nevnes heller som bisetninger. Medlemstallet holdt seg stabilt en stund. Det at medlemstallet var høyere enn noen gang bare et par år etter oppstarten kan tyde på at interessen for arbeidet til bondekvinnelaget hadde blitt større. Det høye medlemstallet tyder på at arbeidet til Norges Bondekvinnelag for å få i gang bondekvinneorganisasjonen etter krigen var vellykket. Kanskje var også medlemskap i bondekvinnelaget en rimelig måte å delta på aktiviteter i en økonomisk vanskelig tid. Det er mulig at flere hadde hørt om laget og at det var en gyllen mulighet til å delta og gjøre noe aktivt etter krigsårene. Det kan virke som at kvinnene på Nøtterøy hadde fått en ny giv.

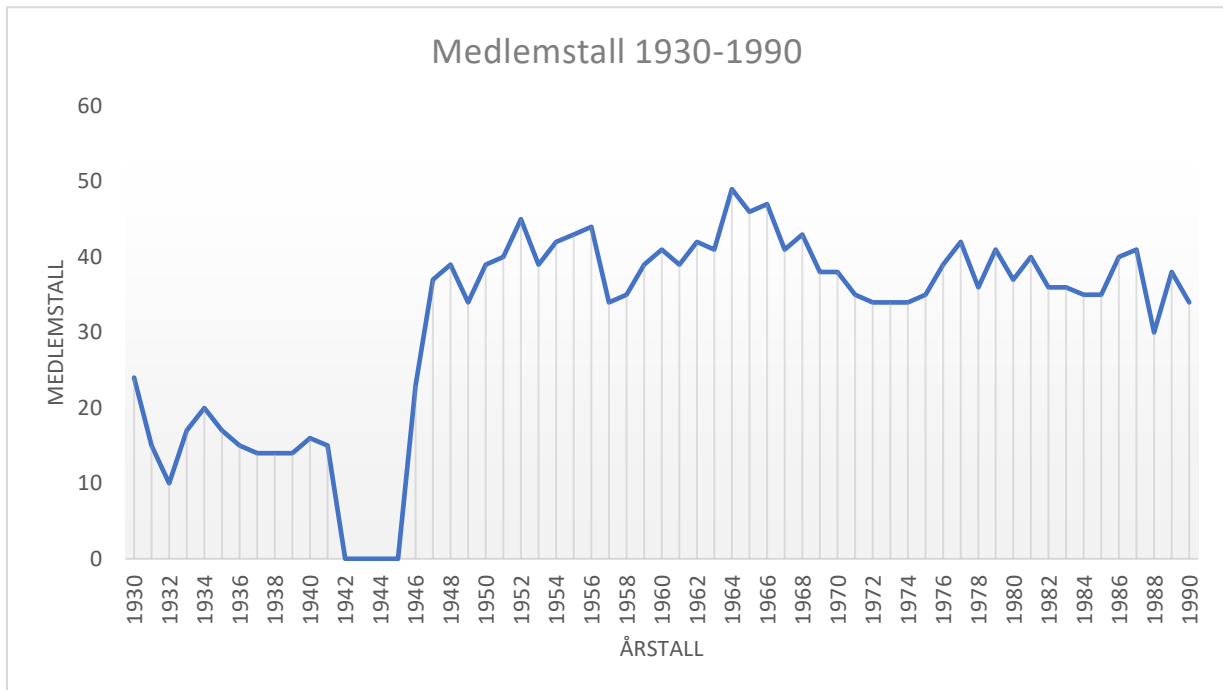
---

²³³ Pa768, Aa 0001, styremøte 02.03.52, 23.03.53

²³⁴ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 03.09.53

²³⁵ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 29.05.47, 29.03.49, 01.01.51

Figur nr. 4.1

Kilde: årsberetninger fra Nøtterøy Bondekvinne lag 1930-1990, Pa768 Ra Regnskapsjournaler 1930-1972 Ra0001

Dette med medlemstall var noe kvinnene brukte en del tid på å diskutere før den midlertidige nedleggelsen, men medlemstall er derimot lite nevnt i kildene fra 1946 og fremover.

Sekretæren for laget har gått helt bort fra å skrive opp antall medlemmer som møtte opp på møtene. Dette kan skyldes at de var flere medlemmer nå, og dermed var det ikke noe å bemerke, eller det kan rett og slett skyldes at de hadde fått ny sekretær og at hun skrev ned andre ting. Det er likevel noen antydninger til oppmøte i enkelte av referatene. Flere av disse sier at oppmøtet har vært alminnelig, godt eller svært godt. Det er også noen som sier det motsatte, med lite eller få oppmøtte.²³⁶ Dette med oppmøte var altså noe som varierte, men det er i hovedsak poengtert ved møter som hadde godt oppmøte. På et medlemsmøte i 1946 presiserte formannen at det var positivt med godt fremmøte: «formannen ønsket velkommen og syntes det var saa hyggelig at saa mange møtte frem, for da falder arbeidet meget lettere».²³⁷ I årsberetningen fra 1948 nevnes også medlemstallet: «Hele tiden har frammmøte vært bra, og dette har ført til et godt arbeidsår».²³⁸ Styret så på medlemstallet som godt nok til at de kunne få gjennomført sitt arbeid. Kanskje var de også så mange medlemmer på dette tidspunktet at dersom noen ikke møtte opp ville det ikke ha de største konsekvensene for

²³⁶ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 23.04.46, 12.08.46, 23.01.47, 01.01.48

²³⁷ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 05.11.46

²³⁸ Pa768, Aa 0001, årsberetning 25.03.49

møtet heller. Derfor er dette igjen noe som ikke blir fokusert på i særlig stor grad i referatene fra medlemsmøter.

Før krigen var oppmøtet ofte lavere på møter som ble holdt på typiske travle tider for de i jordbruket og for kvinner generelt. Dette er synlig også i perioden etter krigen. Det nevnes blant annet at septembermøtet i 1948 ble sløyet på grunn av den travle årstiden.²³⁹ Dette kommer igjen frem i desember: «De kunne merke at juletravelheten var begynt for det var ikke så mange medlemmer som ellers».²⁴⁰ Bondekvinnene var en opptatt gjeng, som vi har sett måtte blant annet møter droppes i typisk travle tider. Arbeidsmengden til kvinnene kommer frem i noen møtereferater. Formannen skrev blant annet et ord for dagen som lød som følger: «Hvad skal vi gjøre for at ikke hverdagskravene skal sluke os helt?»²⁴¹ dette var noe som vekke mange nye tanker i medlemmene. Dette sier noe om hvordan bondekvinnene så på seg selv og sin posisjon. De hadde en stor arbeidsmengde i hverdagslivet, antagelig i forbindelse med både oppdragelse, husmorsrollen og på gården generelt.

Det var et medlem som foreslo at de kanskje kunne få noen til å holde foredrag eller ha annen underholdning på alle de vanlige møtene fordi det muligens ville vekke mer interesse for laget.²⁴² Dette var noe som vant bifall hos de andre, og dermed er det tydelig at de fortsatt ønsket å øke medlemsmengden og opprettholde det gode oppmøtet selv om det ikke virker som dette var en stor bekymring etter oppstarten.

4.5 Kristent trosgrunnlag

En av de tre hovedområdene i formålsparagrafen til bondekvinnene var at de skulle bekjempe de krefter som søkte å utrydde kristendommen og nedbryte folks moral. Dette kom blant annet frem i abortsaken av 1930-tallet som er drøftet i det foregående kapittelet. Bondekvinnelagene skulle i tillegg bygge på et kristent grunnsyn.²⁴³ Dette kommer ikke nevneverdig frem i kildene i årene før krigen, men blir noe tydeligere fra 1946. På et medlemsmøte i 1947 kom en tidligere lærerinne på besøk til laget for å fortelle om sin reise til Jerusalem.²⁴⁴ Hun fortalte om historiske steder bondekvinnene kjente godt igjen fra bibelhistorien. Samme år fikk Nøtterøy Bondekvinnelag foredrag om misjonsarbeid på årsmøtet.²⁴⁵ På et julemøte leste

---

²³⁹ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 12.08.48

²⁴⁰ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 01.12.48

²⁴¹ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 24.02.54

²⁴² Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 01.01.48

²⁴³ Vestfold Bondekvinnelag, 1983, 20

²⁴⁴ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 23.01.47

²⁴⁵ Pa768, Aa 0001, årsmøte 01.03.47

prestefrua opp et stykke for de oppmøtte.²⁴⁶ Stykket gikk ut på at man skal tolke alt i beste mening, se lyst på tilværelsen og skjære ned på bekymringene. Dette kan man generelt sett si er gode råd, det er ikke nødvendigvis dette som viser det kristne trosgrunnlaget i størst grad. Likevel viser det at bondekvinnene ønsket å bygge på de tradisjonelle gode kristne verdiene. Enkelte av medlemsmøtene ble holdt på prestegården hvor presten holdt en kort andakt før hadde det ordinære møtet.²⁴⁷ Et av medlemmene var fru sogneprest Ånderå, og det var hun som åpnet prestegården for medlemsmøter. På nyttårsmøtet i 1954 ble det også holdt andakt.²⁴⁸

I 1952 var kvinnene på Nøtterøy innbedt til Tjøme Bondekvinne lag sitt årsmøte. Laget på Tjøme var det lokallaget Nøtterøy Bondekvinne lag hadde mest kontakt med. Dette er ganske naturlig da Nøtterøy og Tjøme er naboøyer. I referatet står følgende: «Turen gikk først til Tjøme kirke hvor det var andakt. Kirken var nyrestaurert og vakker. Etter andakten viste presten oss rundt.»²⁴⁹ Tjømelaget hadde altså en viss tilknytning til kirken da det var naturlig å inkludere en tur dit. Dette viser at den tette forbindelsen med kirken i lokalmiljøet er et fellestrekk i lokallagene. På Nøtterøy kommer dette blant annet frem ved at det var bondekvinne laget som dekorerte kirken til høsttakkefesten i oktober hvert år. Dette var en tradisjon og oppgave som fru Tjomstøl tok initiativ til i 1950, da hun var leder, sammen med daværende styre.²⁵⁰ I begynnelsen av virket til Nøtterøy Bondekvinne lag var det også en tradisjon for laget å besøke gudstjenester i andre kirker i fylket gjennom såkalte «kirketurer».²⁵¹ Det var vanlig at de også møtte bondekvinne lag i nærområdet ved slike turer. Selve arbeidet til laget fremstår ikke som spesielt preget av de kristne verdiene, men dette kan muligens være fordi kristendommen var en naturlig del av livet til de fleste medlemmene. Dermed trengtes det ikke å settes søkelys på eller poengteres i referater.

4.6 Kurs

Før krigen tilbød Nøtterøy Bondekvinne lag en rekke kurs. Denne tradisjonen ble raskt tatt opp igjen og allerede i januar 1947 var kursvirksomheten i gang. Første kurs ble da et tøffelkurs.²⁵² For å gjennomføre kurset kontaktet formannen Vestfold husflidslag i Larvik for å høre om de kunne stille med lærerinne og om de hadde noe dårlig ull som kunne være

---

²⁴⁶ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 03.01.49

²⁴⁷ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 22.04.53

²⁴⁸ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 09.01.54

²⁴⁹ Pa768, Aa 0001, årsmøte april 1952

²⁵⁰ Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007

²⁵¹ Pa768, Ab 0004, beretning fra 50-årsjubileet 03.03.80

²⁵² Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 - 2007

skikket til tøfler.²⁵³ De fikk tilsendt 12 kg ull og kurset kunne settes i gang. Kurset ble holdt på Thinghaug, et kjent lokale for bondekvinnelaget. Det var 16 elever som deltok. Antallet tilsier at tøffellaging var noe det var interesse for, og kanskje var kvinnene glade for å få tilbud om kurs igjen. I løpet av de første ti årene etter nystarten ble det avholdt hele 15 kurs. Kursemnene var blant annet bunad, søm, matlaging og innredning. Antall deltakere på kursene i perioden fra 1947 til 1990 varierte fra fem på det minste og 32 på det meste. Kursemnene visualiseres gjennom utvidelse av tabellen over avholdte kurs:

Tabell nr. 4.1

Perioden 1930-1941: avholdte kurs	
Type kurs	Antall kurs
Matrelatert	5
Søm og lignende	10
Totalt 1930-1941	15
Perioden 1947-1990: avholdte kurs	
Type kurs	Antall kurs
Matrelatert	8
Søm og lignende	63
Hjemmet	13
Andre	11
Totalt 1947-1990	95
Kilde: Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, kursaktivitet i Nøtterøy bondekvinnelag 1930-1984, Pa768, Ab 0004, årsberetninger 1985-1990	

Denne tabellen viser tydelig hvilken kurskategori som var mest populær, nemlig søm. Det er klar overvekt av denne typen kurs, både før og etter nedleggelsen. Som diskutert kort i forrige kapittel sier ikke kildene direkte hvem som kunne melde seg på kursene, altså om de kun var for medlemmer eller åpne for alle. Det som tyder på det sistnevnte, er at det mot slutten av 1930-tallet var flere deltakere på kursene enn det var medlemmer i laget. Etter 1946 var det derimot flere medlemmer enn kursdeltakere. I tillegg står det at «hele laget» var med som deltakere på et matlagingskurs i 1955. Likevel, kurset «kjolesøm» - som later til å være et veldig populært kurs, gir et inntrykk av at kursene var åpne for alle. Dette fordi kurset ble tilbudt 20 ganger i perioden fra 1951 til 1968. Kursene hadde mellom syv og sytten deltakere per gang. Totalt deltok dermed 221 på kjolesømkurs i denne perioden. På grunn av det høye deltakerantallet er det rimelig å anta at kursene var åpne for alle. Det er lite sannsynlig at medlemmene i Nøtterøy Bondekvinnelag deltok på kjolesømkurset så mange ganger hver. Med bakgrunn i dette vil jeg si at kursvirksomheten antageligvis var åpen for kvinner som ikke var medlemmer, på lik linje som for medlemmene.

²⁵³ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 05.11.46

Det at kurset i kjolesøm ble tilbudt intet mindre enn 20 ganger på 17 år forteller oss noe om samfunnet. For det første tydeliggjør denne typen kurs et behov, kvinnene ønsket å lære hvordan de kunne sy egne kjoler. Rent økonomisk var det nok billigere å gå til innkjøp av kjolestoff og sy selv, enn å kjøpe en ferdigsydd kjole. I tillegg får man større frihet til å sy akkurat det man ønsker selv sammenlignet med å handle i en butikk. Et annet interessant faktum er det at kursene var nettopp i søm av *kjoler*, ikke i tradisjonelle plagg som for eksempel bunad – selv om også bunadskurs ble tilbudt, som vi snart skal se.

Bondekvinnelagene skulle jo ifølge deres egen formålsparagraf verne om tradisjoner i samfunnet. Ut fra dette skulle en kanskje tro at de hadde favorisert kurs innenfor mer tradisjonelle klesplagg. Men igjen, vi vet jo ikke hva slags kjoler som ble sydd på kursene.

I 1948 ble det avholdt bunadskurs. Første gang dette ble diskutert var i 1947.²⁵⁴ Grunnen til at det tok en stund fra første gang kurset ble diskutert til de faktisk fikk gjennomført det var at de trengte godkjent stoff og garn til bunadene. De ble også rådet til å vente med kurset til de kunne få tak i en kyndig lærerinne. Laget søkte om økonomisk støtte fra husfliden for Nøtterøy og Vestfold husflidslag. Sommeren 1948 ble kurset omsider gjennomført, det hadde da gått nesten ett år fra første diskusjon til gjennomføring. Det var 18 elever, kurset ble delt i to og avholdt hjemme hos formannen. Kurset var vellykket og gleden var stor den dagen bunadene var ferdige. Den påfølgende sommeren ble det igjen arrangert bunadskurs.²⁵⁵ Denne gangen var det 16 elever, så dette var et populært kurs. Dessverre ble ikke kurset fullført da deltakerne hadde det travelt med høyonna og lærerinnen ikke hadde mer tid. I 1949 hadde Nøtterøy Bondekvinnelag 37 medlemmer. På de to bunadskursene i 1948 og 1949 var det totalt 34 deltakere. Det er derfor igjen vanskelig å si om dette kurset var åpent for alle eller ikke. Enten deltok omtrent alle medlemmene på et bunadskurs hver, eller så var det åpnet også for andre.

På et medlemsmøte i 1952 ble det diskusjon om bondekvinnene kunne være interessert i å lære bruk av landbruksmaskiner.²⁵⁶ Dette var det delte meninger om og det ble en del diskusjon rundt saken. Andre lag i landet gjennomførte lignende kurs, blant annet traktorkurs for kvinner. Det ble ikke noe kurs i bruk av landbruksmaskiner på Nøtterøy. Tidligere hadde de også diskutert et sko- og salmakerkurs. Både dette og bruken av landbruksmaskiner kan sies å være typiske mannsoppgaver. Kanskje var det noen av kvinnene i laget som ønsket å ta

---

²⁵⁴ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 08.10.47, 01.01.48, 07.04.48, 18.04.48, 01.06.48

²⁵⁵ Pa768, Aa 0001, årsberetning 1949

²⁵⁶ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 30.04.52

del i disse oppgavene hjemme, men det var altså ikke stor nok interesse til at det faktisk ble gjennomført.

4.7 Studieringer

I den tiden bondekvinnelagene ble opprettet var det tradisjonelt sett mannen som tok seg av avgjørelsene i hjemmet og samfunnet.²⁵⁷ En metode kvinnene brukte for å gjøre seg gjeldende og mer aktive i hjemmet og samfunnet var studieringer. Studieringene ble sett på som en enkel vei til kunnskap i tillegg til at det var et ledd i voksenopplæringen. I håndboken for Norges Bondekvinnelag står det at studiearbeidet var: «en viktig arbeidsform for å: øke våre kunnskaper, skape aktivitet i laget, øke fellesskapet i laget og skape kontakt på tvers av generasjoner, få kontakt med andre grupper i lokalmiljøet.»²⁵⁸ Studiearbeidet kunne gjennomføres på tre måter, som en studiering med lærer, en studiering uten lærer eller en brevring.²⁵⁹

Allerede på et medlemsmøte 9. januar 1935 ble ideen om en studiering innen laget på Nøtterøy luftet, men forslaget fikk liten tilslutning. På et styremøte som fant sted mange år senere, 3. november 1950, ble saken tatt opp igjen. Her var en av sakene på agendaen en oppfordring om å opprette studieringer, noe som skulle vise seg å bli lagets kanskje viktigste indre aktivitet om man ser bort fra de ordinære møtene. Disse studieringene var teoretiske, eller i det minste boklig orientert. De var kun åpne for medlemmer – dermed var dette indre aktivitet i laget. I 1951 ble saken om studieringer igjen tatt opp gjennom at daværende formann, fru Holst, nevnte at de skulle begynne så smått å ordne med studieringen til vinteren.²⁶⁰ Allerede i juli samme år hadde de utnevnt en leder for studieringen, fru Ida Tønnesen.²⁶¹ Lederne for studieringene var medlemmer av laget, til forskjell fra lærerne på de mange kursene som var hentet inn utenfra. På høsten i 1951 hadde studieringen fått låne et rom på den gamle realskolen og arbeidet kunne endelig begynne.

Studieringen som ble gjennomført som den første hadde temaet «hjemmets innredning». Den andre studieringen ble gjennomført i 1952 med temaet «samfunnskunnskap». Året etter ble det gjennomført studiering i «garden som heim».²⁶² Studieringene hadde henholdsvis ni, ti og fem deltakere og fru Tønnesen var leder for alle tre. Det ble vanligvis gjennomført en

---

²⁵⁷ Vestfold Bondekvinnelag, 1983, 5

²⁵⁸ Norges Bondekvinnelag, 1991, 70

²⁵⁹ Ibid, 71

²⁶⁰ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 30.05.51

²⁶¹ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 29.07.51

²⁶² Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 - 2007

studiering i året, noen ganger to.²⁶³ Prosessen fra første tanke om en studiering, som kom allerede i 1935, kanskje forut for sin tid, og til det faktisk var i gang var relativt lang. Det tok antageligvis tid å planlegge det praktiske rundt kurset, men det virker også som at tanken rundt en studiering var noe medlemmene i laget måtte venne seg til før de fattet interesse. I tillegg måtte de ha en leder, et lokale hvor de kunne møtes, penger til studieavgiften og kunnskap om hvilke studieringer man kunne melde seg på. I 1953 var fru Tønnesen på studieringlederkurs.²⁶⁴ På et møte noen måneder senere informerte hun om ideen bak studiearbeidet og betydningen det ville ha som folkeoppdragende og kulturbevarende faktor.²⁶⁵ Hun fortalte også litt om hva deltakerne lærte på kurset «gården som heim» som var den daværende studieringen, kanskje for å få flere til å melde seg på neste gang?

For å få et mer detaljert innblikk i hva disse studieringene gikk ut på vil jeg nå se på noen konkrete eksempler fra kildematerialet. Helt praktisk fungerte studieringene på den måten at deltakerne meldte seg på et brevkurs med et tema de ønsket å lære om, de valgte en leder, fant lokale og betalte kursavgiften. Deretter mottok de første brev med oppgaver, svarte på disse og sendte de inn. Læreren kommenterte så svarene, satte en karakter og sendte brevet i retur. Antall brev varierte fra kurs til kurs, men ett brevsvart var i gjennomsnitt på fire håndskrevne A4 sider med plass til lærerkommentarer i marginen. På det siste brevet i det aktuelle kurset fikk deltakerne en endelig karakter. Karakterskalaen i brevskolen fordeles mellom særst godt, meget godt, godt og mindre godt, hvor særst godt er beste karakter.²⁶⁶ Noen av brevene har også fått tallkarakter med karaktersystemet 1 til 6, hvor 6 er beste karakter. Spørsmålene deltakerne har svart på i de ulike brevene har ikke blitt bevart, men det har derimot svarene. Det er tydelig at de har svart ut fra gitte spørsmål da svarene er organisert etter «spørsmål 1 svar:» og så videre. Med bakgrunn i dette har jeg tolket hva spørsmålene kan ha vært. I tillegg til svararkene er det skrevet en kort oversikt over de fleste av studieringene hvor tema, karakter, årstall, leder og deltakere er oppført. Dette danner grunnlaget for de kommende eksemplene.

---

²⁶³ Pa768, Ab 0004, beretning fra 50-årsjubileet 03.03.80

²⁶⁴ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 11.11.53

²⁶⁵ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 24.02.54

²⁶⁶ Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, fellesmarked, 1962-1963 brev 1

Tabell nr. 4.2

Perioden 1951-1990: avholdte studieringer	
Type studiering	Antall studieringer
Matrelatert	1
Søm og lignende	1
Hjemmet	8
Andre	47
Totalt	57
Kilde: Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, kursaktivitet i Nøtterøy bondekvinnelag 1930-1984, Pa768, Ab 0004, årsberetninger 1985-1990	

Innholdet i studieringene var nokså mangslungent. I tabellen ovenfor er de samme kategoriene som for kurs benyttet. Dette er gjort for å tydeliggjøre at studieringene hadde et annet fokus enn hva kursene hadde. De aller fleste studieringene har havnet i kategorien «andre» da de er innenfor temaer som samfunnskunnskap, økonomi, jus, språk og litteratur. Temaet «Garden som heim» peker vel mest innover, mens en generell studiering i «Samfunnskunnskap» peker nokså entydig utover. Noe senere satte man opp et kurs i «Kommunalkunnskap» to år på rad – mens man etter noen års pause igjen tilbød «Huset og heimen» i 1960 og «Garden som heim» igjen i 1962. Man kan bruke studieringsarbeidet for å sette seg grundig inn i ganske så dagsaktuelle temaer, som da man i 1961 fordypet seg i «Vår nye skoleordning». Det var skoleloven av 1959 som lå bak den nye skoleordningen. Det er ikke selvsagt at dette skulle interessere Nøtterøy Bondekvinnelag som et lag, men at det derimot kunne interessere fem av medlemmene er en annen sak. Dette er ellers et karakteristisk trekk ved studiearbeidet, det var heller få av medlemmene som tok del her. Det krevde jo utvilsomt en del tid og arbeid om en skulle få noe ut av deltakelsen i studieringene.

Studieringene om «Familiejus» og «Familiøkonomi» i henholdsvis 1961 og 1963 kan man for så vidt forstå den umiddelbare nytten av. Det kunne være en måte å skolere seg i rettigheter og plikter man hadde. Mindre umiddelbar nytte lå det derimot i de to studieringene man i 1963 avholdt om «Fellesmarkedet». Jeg skal gå litt nærmere inn på nettopp disse to studieringene, for å vise hvordan arbeidet ble gjennomført – og se på hva som kanskje lå til grunn for at de valgte å fordype seg i nettopp dette temaet. Den ene ringen med temaet «Fellesmarkedet» ble gjennomført fra 1962 til 1963 og hadde lederen Anna Ruteig. Det var tre deltakere i tillegg til lederen og de fikk karakteren S for arbeidet sitt. Samme studiering ble gjennomført parallelt med fem deltakere og Camilla Eriksstad som ringleder, også denne ringen fikk karakteren S. Det at disse to studieringene ble gjennomført omtrent på samme tid kan tyde på at det var anbefalt, eller i det minste diskutert av deltakerne, at det ikke burde være for mange medlemmer per studiering. Dette gir mening da det antagelig ville vært

vanskelig å komme til orde og lære seg stoffet med ti stykker i rommet sammenlignet med fire-fem. Opplegget var en del av landbrukets brevscole, i likhet med blant annet «Tun og Gårdshage». Temaet for disse to studieringene kan virke veldig tilfeldig. Derfor må vi spørre; Hvorfor ønsket kvinnene å studere Fellesmarkedet? Og hvorfor akkurat nå? Svaret finner vi kanskje ved å rette blikket mot samfunnet i samtiden. Den første folkeavstemmingen om EF-medlemskap ble holdt i 1972, altså ti år etter disse studieringene.²⁶⁷ Men, allerede på 60-tallet var mulig medlemskap et tema for Norge. I 1961 og 1962 pågikk det en debatt om Grunnloven burde endres eller ikke slik at det ville bli mulig for Stortinget å overføre suverenitet til internasjonale sammenslutninger, slik som EEC. Dette ble vedtatt i 1962. Storbritannia søkte om medlemskap i 1962, og like etter gjorde Norge det samme for å opprettholde handelsmulighetene med Storbritannia. Charles de Gaulle, den franske presidenten på daværende tidspunkt, la i januar 1963 ned veto mot britisk medlemskap. Det førte til at Norge trakk søknaden sin da medlemskap var uaktuelt om ikke Storbritannia skulle bli medlem. I 1969 gikk de Gaulle av og Storbritannia valgte å reaktivere sin søknad.²⁶⁸ Da gjorde Norge det samme. Storbritannia ble medlem i 1973, men Norge valgte å takke nei til medlemskapsavtalen de ble tilbudt. Det at kvinnene i Nøtterøy Bondekvinnelag valgte å studere nettopp Fellesmarkedet i overgangen fra 1962 til 1963 var nok forbundet med det faktum at Norge hadde søkt medlemskap. Kanskje visste de ikke så mye om EEC og ville lære mer, eller kanskje visste de en del allerede, men ønsket å vite mer om hva medlemskap kunne bety for Norge – og kanskje spesielt for landbruket, som tross alt var en stor del av livet til bondekvinnene.

For å eksemplifisere studieringen om «Fellesmarkedet» ytterligere skal vi nå se på ringen ledet av fru Ruteig. Kurset bestod av fire brev, men bare to av disse er bevart. Brevene har henholdsvis to og fire svar. Det første brevet handler om motivasjonen bak oppstarten av et samarbeidsorgan i Europa, de ulike utviklingsstadiene frem mot et fellesmarked og hvilke organer som har vært gjeldende. Til dette har læreren kommentert at det er «en særdeles god og fyldig framstilling!».²⁶⁹ De diskuterer så visjonen til Fellesmarkedet og til slutt sies noe om den overnasjonale karakteren og hva dette vil bety for medlemslandene. Dette første brevet er altså relativt faktabasert og inneholder ikke nevneverdig med egne refleksjoner. Dette finnes i større grad i brev nummer to.

---

²⁶⁷ Store norske leksikon, s.v. *EU-kampen*, 2019, <https://snl.no/EU-kampen> [lest 21.07.19]

²⁶⁸ Desmond Dinan. *Europe Recast. A History of European Union*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2014, 31

²⁶⁹ Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, fellesmarked, 1962-1963 brev 1, 2

Det andre brevet består av fire spørsmålssvar. Her har studieringen måttet benytte seg av to ekstra ark for å få svart på alle spørsmålene og de har fått sluttkommentar fra læreren om at arbeidet er særs godt. Det første svaret handler om ordningen for den felles landbrukspolitikken til EEC. De nevner at Kommisjonen har lagt frem et forslag om en felles landbrukspolitikk, med felles prisnivå for alle jordbruksvarer innenfor Fellesskapet. Som de skriver: «Romatraktatens målsetning er en felles landbrukspolitikk innenfor fellesskapet – en felles ordning for alle produsenter, uansett hvilket medlemsland produsenten tilhører og gi begrensede muligheter for nasjonale landbrukspolitiske tiltak.»²⁷⁰ Her har læreren kommentert at det er: «En god og fyldig beskrivelse».²⁷¹ Etter dette følger en forklaring på at noen land vil kunne motta særavtaler eller sikkerhetsklausuler for virkningen den felles landbrukspolitikken kan få på det enkelte land. I denne sammenhengen skrev studieringen: «Ved medlemskap finner vi det påkrevet for vort land at få særavtalen i landbrukspolitikken, da vort land er mindre heldig stillet end de andre medlemsland både når det gjelder de geografiske forhold, terreng og klima.»²⁷² Her sier de noe om hva de synes bør gjelde for Norge ved et eventuelt medlemskap. Svaret på spørsmål to begynner med at Romatraktaten sier at det ikke skal være forskjellsbehandling mellom medlemslandene etter overgangsperioden ved etablering av næringsvirksomhet. I tillegg nevner studieringen at borgere i et medlemsland skulle ha de samme rettighetene og forpliktelsene i alle medlemslandene, da også når det gjaldt opprettelse av næringsvirksomhet. De skriver deretter om hvordan disse kravene ville påvirket de norske lovene og kommer her frem til at:

Traktaten krever avviklet den bestemmelse I vore konsesjonslover som forbyr utlendinger at skaffe seg eiendomsrett til jord, skog og andre naturressurser. Den næringspolitiske kontroll og vor odelslovgivning og bestemmelsen om forkjøpsrett etter jordloven ser det ut til at vi kan få beholde, da landets egne borgere også må underkaste seg disse lover og bestemmelser [...].²⁷³

Her har antagelig oppgaven gått ut på å si noe om hvordan enkelte av bestemmelsene til EEC vil påvirke et eventuelt norsk medlemskap. Det kan late til at dette også er tilfellet for det tredje spørsmålet hvor svaret begynner med en forklaring av den norske landbrukspolitikken for så å gå over til å se på landbrukspolitikken til Fellesskapet. Til slutt i brevet kommer svaret på spørsmål fire: «Kommisjonen har lagt frem en innstilling om felles politikk for vei, jernbane og vannveistransporten.»²⁷⁴ med andre ord – en felles transportpolitikk. Poenget

---

²⁷⁰ Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, fellesmarked, 1962-1963 brev 2, 2

²⁷¹ Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, fellesmarked, 1962-1963 brev 2, 2

²⁷² Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, fellesmarked, 1962-1963 brev 2, 2

²⁷³ Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, fellesmarked, 1962-1963 brev 2, 3

²⁷⁴ Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, fellesmarked, 1962-1963 brev 2, 5

med denne politikken forklares av kvinnene som at det vil være gunstig å: «[...] komme bort fra diskriminering i alle former og utjevne forskjeller mellom fraktsatsene i medlemslandene og samordne investeringene i samferdselssektoren».²⁷⁵ Svaret inkluderer også et avsnitt om støttetiltak som medlemslandene kan motta på bakgrunn av ulike kriterier.

Det kan virke som at det første brevet og de tilhørende spørsmålene har gitt deltakerne i studieringen en innføring i tankene bak et samarbeid i Europa, og en innføring i fremveksten av det som i dag kalles EU. Ut fra svarene er det tydelig at kvinnene har satt seg godt inn i stoffet og at de har god forståelse for historien. Dette gjenspeiles også i kommentarene fra læreren som er få, men positive og bekreftende. Det andre brevet har også en del fakta om Fellesskapet, men i dette brevet er det lagt til et fokus på Norge og hvordan et eventuelt medlemskap ville kunne påvirke landet vårt, det er landbrukspolitikken som er viet mest plass her. Dette er ganske naturlig da landbruk var en naturlig del av livene til bondekvinnene. De ønsket seg antagelig best mulig oversikt over hva medlemskap betydde for deres egne liv. Også her har deltakerne satt seg godt inn i stoffet. De har fått positive tilbakemeldinger, og toppkarakteren «særs godt», på arbeidet sitt. Karakteren bekrefter mine tolkninger, i alle fall om vi stoler på lærerens kompetanse til å bedømme arbeidet til studieringen.

To år etter studieringene om «Fellesmarkedet» ble det gjennomført en ring med temaet «Prydsøm». Dette skulle man kanskje tro ville passet bedre som et praktisk kurs, men det ble altså gjennomført en studiering likevel. Ina Borsheim var studieleder og det var fem deltakere. Kurset ble tilbudt av Norsk Korrespondanseskole og hadde lærerne Einar Rørstad og Elise Høydahl. Kurset bestod av fem brev, men kun de to første er bevart. Så, hva studerte man i kurset «Prydsøm»? Det første brevet består av svar som: «Når en broderer må en passe på å holde arbeidet slik at en lett kan føre nåla i den retning stinga en skal sy krever de [*sic*]»²⁷⁶ og «En fester tråden ved å smelte de [*sic*] inn mellom de andre stinga et lite stykke på vranga så de ikke får løst seg opp».²⁷⁷ Svarene handler altså om hvordan man utfører prydsøm helt konkret. Kommentaren fra læreren på dette første brevet gir derimot et litt annet bilde. I tilbakemeldingen skriver læreren: «Spørsmålene er bra besvart, men brikken må jeg rette litt på. Korsstingene ligger ikke helt riktig [...]».²⁷⁸ Deltakerne har altså sendt inn en brikke med sting sammen med svarene sine. Dermed var denne studieringen en blanding av teoretisk og praktisk lærdom. I brev to kommer det frem at deltakerne på dette kurset er ganske nye

---

²⁷⁵ Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, fellesmarked, 1962-1963 brev 2, 6

²⁷⁶ Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, prydsøm, brev 1, 1

²⁷⁷ Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, prydsøm, brev 1, 1

²⁷⁸ Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, prydsøm, brev 1, 2

innenfor prydsøm. De skriver selv: «Vi som er uvante med og brodere [...]».²⁷⁹ Svarene deres i dette brevet forklarer hvordan man går frem ved brodering av duker, brikker og løpere. Også denne gangen har de sendt med et praktisk arbeide, læreren har skrevet: «Spørsmålene er bra besvart. På papirklippet skulle det bare plasseres en bord på hver side. Bordene er plassert litt langt inn. Brikken er riktig utført.».²⁸⁰ Det kan virke rart at det gjennomføres et teoretisk, og delvis praktisk, kurs i søm. Men, som de selv sier er de nye innenfor prydsøm. Dermed kan det hende at dette var den muligheten de hadde for å lære seg noe om metoden.

Samme år som studieringen i «Prydsøm» ble gjennomført hadde også laget ringen «Stat og styre». Lederen her var den samme som for «Prydsøm», Ina Borsheim. Det var fem deltakere og kurset bestod av tre brev, alle tre brevene er bevart. Dette kurset var en del av Norsk Korrespondanseskole og læreren var Karl Norman. Karakteren på arbeidet ble M-. Ut fra tittelen er det tydelig at dette var et ganske annet studie enn «Prydsøm». «Stat og styre» var heller i samme kategori som «Fellesmarkedet» og de mange samfunnvitenskapelige studieringene. I det første brevet redegjør deltakerne for Stortingets og regjeringens roller i norsk politikk. De har fokusert spesielt på fremgangsmåte ved nye lovforslag i Norge. I et av svarene har kvinnene ramset opp hvem som er stortingsrepresentanter i Vestfold fylke. Brev to handler om at det er parlamentarisk styre i Norge, og hva som ligger i dette begrepet. Her har de også forklart hva kongens rolle er i norsk politikk. Etter dette følger en diskusjon av hva som er forskjellen mellom statsforvaltningen og kommunalforvaltningen. Det siste brevet handler om domstolen. Denne studieringen ble gjennomført på våren, og i september samme år var det Stortingsvalg. Kanskje ønsket kvinnene å gjennomføre denne studieringen i forkant av valget for å få en bedre forståelse for det politiske systemet i Norge, og i sitt eget fylke.

En del år senere, i 1977, ble studieringen «Norge blir til» gjennomført. Ringen hadde Ingrid Studsrud som leder, og syv deltakere. Kurset ble tilbudt av Norsk Korrespondanseskole og bestod av fire brev. Læreren var Jan Egil Bakke. Bakke ga studieringen sluttkarakteren «meget godt». Kurset kostet 141 kroner per person. I etterkant av at de hadde betalt mottok ringen statstilskudd på kroner 642, eller 91,70 kroner per deltakere. Beløpet ble tilbakebetalt og deltakerne endte i realiteten opp med å betale 49,30 kroner hver. Det at det var mulig å motta statstilskudd for å gjennomføre studieringer viser at det var ønskelig fra sentralt hold at det skulle gjennomføres. Studieringen «Norge blir til» kan plasseres innenfor geografifeltet da det handler om hvordan Norge, som et geografisk sted, har blitt til. Det første brevet handler

---

²⁷⁹ Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, prydsøm, brev 2, 1

²⁸⁰ Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, prydsøm, brev 2, 3

om geografien rundt om i landet, spesielt med tanke på fjell- og bergarter. På dette brevet har studieringen fått kommentaren «Bra, men noe usystematisk oppstilt slik at det var vanskelig å forstå hva dere mente et par steder.».²⁸¹ Brev to handler om bergarter, fossiler og hva disse kan fortelle oss om fortiden. Her har laget fått en lignende kommentar som sist: «Bra, men det er noe rotete».²⁸² Brev tre fortsetter i samme stil om bergarter i landet, hvordan disse har oppstått og når. Det fjerde brevet redegjør for hendelser så langt tilbake som tertiær- og kvartærtiden og hvordan selve landområdet til Norge har blitt til. Både brev tre og fire har fått positive kommentarer, og ikke kommentarer om rotete fremstilling slik som de to foregående fikk. Dette kan tyde på at kvinnene tok lærdom av kommentarene.

Det emnet som ser ut til å ha vært det mest populære på 70- og 80-tallet er «Engelsk». I perioden fra 1972 til 1976 ble Engelsk start 1 – Engelsk start 6 gjennomført. Dette var altså seks ulike studieringer i engelsk som later til å bygge på hverandre basert på kursnavn og kronologi. Ved alle gjennomføringene var Ingrid Studsrud leder, og det var ni deltakere. Dette tyder på at det var de samme ni kvinnene som fulgte disse kursene. Studieringen Engelsk start ble i tillegg gjennomført seks ganger i perioden fra 1985 til 1990.²⁸³ Kanskje var det den samme kursrekken som ble gjentatt. Engelsk var neppe noe deltakerne hadde mye kunnskap om fra skolegangen, så dette var antagelig en metode for å skaffe seg mer kunnskap om språket. Disse brevene er dessverre ikke bevart, så det er vanskelig å si noe om hva innholdet var, men det vil være rimelig å anta at det handlet om å snakke og skrive engelsk.

Rundt 1980 ser det ut til at det skjedde en dreining fra samfunnskunnskapssemner over mot litteraturstudier. I 1979 ble «Trilogien om Sigrid Torsdatter» studert, i 1980 «Ragnhild trilogien», i 1982 «Jenny», i 1983 «Våre folkeeventyr» og i 1984 «Markens Grøde». Brevene fra studieringen «Markens grøde» i 1984 er bevart, og vi skal nå se nærmere på disse. Den samme boken ble også studert i 1972, men på grunn av det lange oppholdet mellom de to kursene var det antagelig kommet nye medlemmer som kunne tenke seg å gjennomføre studieringen.

Markens grøde er skrevet av Knut Hamsun og ble utgitt i 1917.²⁸⁴ Kurset var en del av Elingaard Brevskole og læreren som kommenterte brevene var Tor Thorsen. Det var syv deltakere, lederen for studieringen het Camilla Eriksstad og hele kurset bestod av fire brev. Kursavgiften lå på 184 kroner, i tillegg måtte boka kjøpes inn til deltakerne. Kvinnene ble

---

²⁸¹ Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, Norge blir til brev 1, 4

²⁸² Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, Norge blir til brev 1, 3

²⁸³ Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007

²⁸⁴ Store norske leksikon, s.v. *Markens grøde*, 2019, https://snl.no/Markens_gr%C3%B8de [lest 04.07.19]

belønnet med karakteren M for arbeidet sitt. Kommentarene fra læreren på det første brevet avsluttes med setningen: «Velkommen til kurset! Jeg håper arbeidet med Hamsuns store roman vil gi glede og utbytte.». Besvarelsen på dette første brevet tilsier at dette kurset er et rent litterært arbeid med *Markens grøde*. Hva som var motivasjonen for å melde seg på kan være alt fra at deltakerne var glade i å lese til at de ønsket å lære mer om analysearbeid og det som ligger bak et verk. Hovedpersonene i boken er nybrottsfolk. Dette er som vi skal se senere en sak Nøtterøy Bondekvinnelag støttet flere ganger. Kanskje talte handlingen i boka ekstra til kvinnene av denne grunn.

I det første av de fire brevene har studieringen skrevet et slags handlingsreferat fra boken, deretter følger en egen refleksjon over hva forfatteren kan ha ment med innholdet i boken og hva temaet kan være. I det andre brevet forklarer ringen de ulike mennesketyper som er å møte i boka. Kvinnene tolker de ulike mennesketyper til å bety at: «dikteren mener nok at et samfunn må bestå av forskjellige typer mennesker for å skape balanse.».²⁸⁵ Læreren sa seg delvis enig i dette og svarte at: «Hamsun viser selvsagt ulike mennesker gjennom sin kontrastering. Og viktigere: Han viser oss ulike livsverdier.».²⁸⁶ Brev to inneholder også en redegjørelse for miljøet i boka. Kvinnene i brevringen mente at hensikten med miljøskildringene til Hamsun var at: «alle blir påvirket av det miljø de lever i, av godt og vondt».²⁸⁷ De skriver også at det virker som om byen er det gode stedet å leve i boka, mens bondelandet er primitivt og begivenhetsløst. Læreren sa seg derimot uenig i denne påstanden, han tolket teksten til Hamsun til det motsatte – at Hamsun priser bondelivet og forsøker å trekke bylivet ned. Kvinnenes tolkning av hva Hamsun forsøkte å få frem gjennom miljøskildringene sine var nok farget av deres eget liv. Kanskje så de på bylivet som lettere, mer innholdsrikt eller mer interessant enn bondelivet. Brev tre fortsetter i samme stil som de to foregående brevene. Studieringen gjør en gjennomgang av karakterene i boka og deres skjebner. Læreren er svært fornøyd med svaret, dette blir tydeliggjort gjennom kommentaren hans som lyder: «Et godt svar! Her er det egentlig lite å tilføye. Det som bør sies, er sagt i svaret.».²⁸⁸ I brev tre er det interessant å se at det virker som at kvinnene har utviklet seg og lært allerede, og at svarene deres blir i tråd med det læreren mener er gode svar allerede etter bare to tidligere brev. Antagelig har de brukt god tid på å gjennomgå kommentarene de hadde fått for å kunne gjøre en best mulig jobb på det neste brevet. I det siste brevet blir det gjort en

---

²⁸⁵ Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, markens grøde 1984 brev 2, 2

²⁸⁶ Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, markens grøde 1984 brev 2, 2

²⁸⁷ Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, markens grøde 1984 brev 2, 3

²⁸⁸ Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, markens grøde 1984 brev 2, 2

slags oppsummering av hele boka og de sier noe om hvilken lærdom man kan ta fra innholdet.

Som læreren har kommentert:

Svaret er jo en lovsang til selve romanen, og den sangen stemmer jeg gjerne med i. Og det må vel bety at brevringen har hatt glede og utbytte av arbeidet med «Markens grøde»? For øvrig deler jeg helt og fullt de synspunktene som kommer fram her, og ytterligere kommentarer finner jeg derfor unødvendige.²⁸⁹

Ved å følge utviklingen i svarene til deltakerne på brevene kan en tydelig se en utvikling i måten kvinnene analyserer boka. Arbeidet går fra relativt oppramsende til reflekterende i større grad. Det virker som de har benyttet seg av kommentarene fra læreren og faktisk utviklet forståelseevnen sin. Det å delta i en studiering var både lærerikt og sosialt, og det virker som at studieringene var noe kvinnene så frem mot i kildene.

Etter dette litterære studiet ble det tilbudt en studiering med praktisk nytte, «Tun og Gårdshage». Studieringen hadde seks deltakere og ble ledet av ringlederen Camilla Eriksstad, altså den samme lederen som for studieringen om *Markens grøde*. Kurset var en del av tilbudet til Landbrukets brevskole og læreren som kommenterte brevene var Jon Petter Langdalen. Kurset bestod totalt av fem brev og kostet 822 kroner. Det første brevet begynner med et registreringsskjema for tunet. Studieringen fikk i oppgave å lage en skisse over en gårdstomt de ønsket å bruke som eksempel i arbeidet sitt. Skissene skulle være med mål over hvordan husene var plassert i tunet og hvordan tunet lå i forhold til jordveien. De måtte også svare på hvordan klimaforholdene og utsikten var på stedet, hva slags byggematerialer som var blitt brukt og om gården fulgte lokale mønster med hensyn til byggeskikk. Ringen måtte så skrive en kort tekst om hvordan gården drives, bruksstørrelse og bruksmåte. I tillegg til dette har kvinnene lagt ved skisser av det meste som angår gården og tunet, blant annet eksisterende og planlagte planter. Det andre brevet er ikke bevart. Det tredje gir en grundig forklaring på hvordan det ene tunet ser ut, de har også stilt spørsmål til hvilke planter som eventuelt kan passe inn. Læreren har kommentert at det ikke var hans ekspertiseområde, men de fikk tips til hvem de kunne kontakte for få svar på spørsmålene. Brev fire er en forklaring av hva de ønsket at hagen skulle være: «Jeg vil at min hage skal være både til hygge å nytte.»²⁹⁰ Her menes at hagen både skulle kunne brukes til måltider og sosiale aktiviteter, og at den skulle inneholde nytte, som matproduksjon. Det femte og siste brevet handler om hva som er viktig når man skal gjøre endringer på et gårdstun. Som de selv skrev: «Viktigst er det med planlegging av gårdsvei, at man har fått godkjenning av veimyndighetene, man kan ikke

---

²⁸⁹ Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, markens grøde 1984 brev 4, 1-2

²⁹⁰ Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, tun og gårdshage 1984-1985 brev 4, 1

bestemme det selv. Her på Nøtterøy har vi meget strenge restriksjoner.»²⁹¹ Dette studiet omhandlet altså et helt konkret gårdstun på Nøtterøy, antagelig ble gården til en av medlemmene benyttet. De brukte kommentarene fra læreren for å få innspill og tips til hva som kunne endres og hvordan disse endringene kunne gjøres på best mulig måte. Sammenlignet med den forrige studieringen vi så på, om *Markens grøde*, er denne langt mer praktisk rettet. Det var med andre ord svært mange muligheter innenfor brevskolene og hva kvinnene kunne melde seg på.

Oppsummert kan en si at arbeidet med studieringer hadde et annet preg enn de husflidsorienterte kursene. Disse kursene holdt man fortsatt på med – så studieringene må ha fylt et behov, ellers hadde man ikke fortsatt. Gjennom kurstilbudene fikk altså kvinnene dekket behovet de eventuelt måtte ha for å utvikle sin kunnskap, spesielt innenfor husfliden. Studieringene dekket behovet for opplæring innen andre aspekter av samfunnet, som vi har sett var det spesielt samfunnskunnskap, jus, språk og litteratur som var gjengangere. Dette var med på å øke kompetansen til den enkelte. Kanskje var det også et forsøk på en slags myndiggjøring i et samfunnsperspektiv. Ta studieringen om «Fellesmarkedet» for eksempel. Ved å studere et dagsaktuelt tema som dette ble kvinnene i stand til å delta i diskusjoner om det som skjedde i det politiske bildet. Gjennom studieringer som «Familiejus» og «Familieøkonomi» ble kvinnene opplyst om plikter og rettigheter og kunne dermed følge disse. Antagelig syntes kvinnene det var en glede i det å tilegne seg kunnskap i et fellesskap med andre kvinner i laget. Som de skrev selv i jubileumsberetningen fra 1980: «Man kan jo her skaffe seg en del kunnskap og ikke minst hygge og samkjennsle.»²⁹²

4.8 Humanitært arbeid

Nøtterøy Bondekvinnelag støttet ulikt humanitært arbeid opp gjennom årene. De hadde ikke en forening eller en sak de støttet gjennom hele sitt virke, mottakerne av hjelpen endret seg stadig. I hovedsak donerte laget penger dersom de ønsket å hjelpe noen, og mottakerne var alt fra enkeltpersoner til foreninger og lag. For å få et innblikk i hva Nøtterøy Bondekvinnelag valgte å støtte vil jeg nå se nærmere på utvalgte eksempler fra kildematerialet. Ved å gå gjennom spesifikke eksempler vil en lettere kunne sette seg inn i motivasjonen bak det humanitære arbeidet til laget.

---

²⁹¹ Pa768, F 0001, avholdte kurs 1930 – 2007, tun og gårdshage 1984-1985 brev 5, 1

²⁹² Pa768, Ab 0004, beretning fra 50-årsjubileet 03.03.80

Første gangen det å støtte noen utenfor laget nevnes i kildene er i 1937.²⁹³ På et møte ble kvinnene enstemmig enige i å sende en liten støtte på 10 kroner til «Lille Thor» i Østfold. Lille Thor hadde vært utsatt for en forferdelig ulykke, han hadde fått begge bena slått av i slåmaskinen i en alder av to og et halvt år. Laget valgte å støtte et enkeltindivid som de ikke nødvendigvis hadde noe forhold til. Flere av medlemmene var mødre, og skjebnen til Lille Thor må ha vekket noe hos kvinnene som gjorde at de ønsket å hjelpe så godt de kunne.

Da den politiske situasjonen i Europa begynte å bli urolig i opptaktene før andre verdenskrig påvirket det støttarbeidet til Nøtterøy Bondekvinne­lag. Fra 30. november 1939 til 12. mars 1940 foregikk vinterkrigen i Finland, og mange nordmenn støttet finnene i form av utstyr eller penger.²⁹⁴ Bondekvinne­ne på Nøtterøy vedtok å sende 50 kroner til Finlandsinnsamlingen i 1939.²⁹⁵ Det ble også, blant annet, arrangert innsamlingsaksjoner rundt om i landet for å samle inn penger til nødsarbeid for å hjelpe finske barn. Lokallag over hele landet strikket finlandshetter og strømper, sydde laken, handklær og overtrekksvotter til Nøytralitetsvakta.²⁹⁶ De sendte også det de hadde av utstyr som kunne hjelpe Marinens feltlasarett i Horten. I april 1940 arrangerte Nøtterøy Bondekvinne­lag en hyggelig aften for Nøtterøys befolkning.²⁹⁷ Her hadde de blant annet utlodning, og inntektene ble sendt til Finlandsinnsamlingen.

Organisasjonen som ser ut til å ha fått støtte over lengst tid er Kvinnernes Nybrottsfond. Bakgrunnen for Kvinnernes Nybrottsfond, som er forløperen til dagens Bondekvinne­nes Hjelpesfond, var den økonomiske krisen som rammet Norge på 1930-tallet.²⁹⁸ På 30-tallet ble bureising vanlig, man begynte å dyrke jord og bosette seg på et sted som tidligere ikke var blitt dyrket. Denne måten å drive jordbruk på krevde mye innsats og man var veldig utsatt dersom sykdom eller ulykker rammet gården. Dette førte til opprettelsen av Kvinnernes Nybrottsfond i 1931.

Mange var med og støttet Kvinnernes Nybrottsfond, og bondekvinne­lagene i landet var blant disse. Nøtterøy Bondekvinne­lag var intet unntak. De besluttet å sende penger til fondet ved flere anledninger. I 1949 donerte laget 25 kroner etter å ha lest årsmeldingen fra Kvinnernes Nybrottsfond.²⁹⁹ Det ble donert 50 kroner i 1951, på det samme møtet ble de strenge

---

²⁹³ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 01.11.37

²⁹⁴ Store norske leksikon, s.v. *Vinterkrigen*, 2018, <https://snl.no/Vinterkrigen> [lest 08.02.19]

²⁹⁵ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 04.11.39

²⁹⁶ Dragsund, 1995, 34

²⁹⁷ Pa768, Aa 0001, hyggelig aften april 1940

²⁹⁸ Dragsund, 1995, 63-64

²⁹⁹ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 28.10.49

livskårene til nybrottskvinnene også diskutert.³⁰⁰ I 1952, 1953, 1954 og 1955 bevilget kvinnene igjen 50 kroner per år til Nybrottsfondet.³⁰¹

De overnevnte sakene fremstår som noe bondekvinnene valgte å støtte selv og ut fra egne ideer. Ved noen tilfeller mottok styret i Nøtterøy Bondekvinne­lag forespørsler direkte fra noen som ønsket å motta støtte fra bonde­kvinnelaget. I 1948 hadde Nøtterøy Bonde­kvinnelag mottatt skrivelse fra det Østlandske vanførelaget.³⁰² De søkte om pengestøtte. Vanføre var betegnelsen på funksjonshemmede i Norge tidlig på 1900-tallet.³⁰³ Norges vanførelag ble stiftet i 1931 og det var mange kvinneforeninger som ønsket å støtte arbeidet deres. Det ble både strikket og sydd utstyr, i tillegg til at det ble samlet inn penger, ofte gjennom utlodning. Utlodning var nettopp det kvinnene på Nøtterøy valgte å gjøre for å støtte vanførelaget. De sendte inn 20 kroner etter å ha mottatt forespørselen om støtte. De samlet også inn penger ved det påfølgende medlemsmøtet og de fikk da inn 32 kroner. Bare noen måneder senere, i februar 1949, søkte Østlandske vanførelag igjen om støtte.³⁰⁴ Dette ble avslått av Nøtterøy Bonde­kvinnelag da de allerede hadde støttet så godt de kunne. I januar 1940 mottok laget forespørsel fra formannen i Norges sanitetsforening om at styret i laget skulle møte på Thinghaug 11. januar for å drøfte spørsmål rundt kvinnenenes arbeidshjelp. Styret møtte opp, sammen med representanter for de ulike foreninger som fantes på Nøtterøy. Det ble nedsatt komiteer som skulle arbeide med de mange spørsmål som meldte seg rundt arbeidshjelpen. Representantene for Nøtterøy Bonde­kvinnelag ble fruene Andrea Tjomstøl og Anna Larsen, de ble med i jordbrukskomiteen.

Bonde­kvinnelaget fikk til tider skrivelser fra sentralledelsen, gjennom Norges Bonde­kvinnelag, eller fra fylkeslagene. Nøtterøy Bonde­kvinnelag fikk da oppfordring om å støtte en spesiell sak, og drøftet dette så på møtene for å bli enige om hva de ønsket å gjøre. I 1947 nevnes Europahjelpen for første gang i kildene da loddinntektene gikk dit.³⁰⁵ Året etter hadde formannen igjen fått i oppgave å samle inn penger til de nødlidende i Europa.³⁰⁶ Kveldens utlodning gikk da til dette formålet, det kom inn kroner 40. Her hadde laget altså «fått i oppgave» å samle inn penger til et formål. Dette gjentok seg da lederen i Norges Bonde­kvinnelag sendte en anmodning til laget og spurte om de ville støtte byggingen av en ny

---

³⁰⁰ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 28.11.51

³⁰¹ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 05.11.52, 11.11.53, 27.11.54, årsberetning 1955

³⁰² Pa768, Aa 0001, oktober 1948

³⁰³ Norges Handikapforbund, *Historien vår*, 28.09.2015, <http://www.nhf.no/historien-var> [lest 22.02.19]

³⁰⁴ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 03.02.48

³⁰⁵ Pa768, Aa 0001, møte med Nøtterøy husflidsnemd 13.11.47

³⁰⁶ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 01.12.48

kirke i Finnmark.³⁰⁷ Dette henger antageligvis sammen med arbeidet med å bygge opp Finnmark igjen etter krigen.

4.9 Lokalhistorie

Nøtterøy Bondekvinnelag sitt arbeid med lokalhistorie kan minne om systemet rundt det humanitære arbeidet. Det var i hovedsak utenforstående aktører som tok kontakt med bondekvinnelaget og oppfordret eller forespurte deres hjelp. Et eksempel er arbeidet Nøtterøy Bondekvinnelag gjorde i forbindelse med åpningen av Nøtterøyhuset. Nøtterøy Bondekvinnelag hadde et medlemsmøte i 1951 hvor kvinnene ble spurt av fylkeskonservator Bakken om de kunne montere Nøtterøyhuset.³⁰⁸ Nøtterøyhuset var et bygg som skulle åpnes i forbindelse med en utstilling i regi av fylkesmuseet i juni. Bakken mente det var positivt for bygden å stimulere interessen for gamle og vakre kulturgjenstander. Bondekvinnelagene var viktige samarbeidspartnere for folkemuseene når de skulle fylle slike hus med husflid.³⁰⁹ Nøtterøy Bondekvinnelag sa ja til denne forespørselen og de satte ned en komite som skulle arbeide med saken. På medlemsmøtet i mai samme år snakket kvinnene om hvordan de skulle rekke å innrede huset.³¹⁰ Det var mye arbeid, og Nøtterøydagen hvor Nøtterøyhuset måtte stå klart, var allerede bestemt til 17. juni. Komiteen følte mye ansvar og ulike utfordringer hadde begynt å vise seg. Det ble bestemt at alle medlemmene skulle møtes en dag for å gå løs på arbeidet. Dette sitatet sammenfatter arbeidet kort:

Konservator Bakkens forslag om at bondekvinnelaget skulle montere Nøtterøyhuset skaffet både formann og komite mye bryderi og besvær. Det ble møte på møte, telefonsamtaler, stor diskusjon og en mengde problem - Det var en stor oppgave vi tok på oss. Medlemmene gikk fra dør til dør hos naboene: Mon der var noe gammelt og serverdig fra Nøtterøy som kunne få sin plass på fylkesmuseet?³¹¹

17. juni 1951 var den store dagen kommet. Dagen ble en suksess, det var en mengde med mennesker som hadde strømmet til for å se Nøtterøyhuset i sin nye skikkelse.³¹² Det var borgertog med hornmusikk hvor amntmann, lensmann og ordfører gikk i spissen.³¹³ Bak fulgte speidere, bondekvinnelag og andre gjester til Nøtterøyhuset hvor alt hadde blitt skurt, stryket, vasket og pusset av Nøtterøy Bondekvinnelag. Alle var iført sin fineste stas. Vel fremme ved huset ble det sang og opplesing og fylkeskonservator Bakken fortalte om det

---

³⁰⁷ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 03.09.52

³⁰⁸ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 28.03.51

³⁰⁹ Dragsund, 1995, 73

³¹⁰ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 30.05.51

³¹¹ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 17.06.51

³¹² Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 17.06.51

³¹³ Dragsund, 1995, 73

arbeidet Nøtterøy Bondekvinnelag hadde lagt ned i monteringen av Nøtterøyhuset. Rådmannen uttrykte et ønske om en slik Nøtterøydag hvert år. Formannen i styret til fylkesmuseet takket for det strålende arbeidet til bondekvinnene og mente at utstillingen ville bety mye for alt Nøtterøyfolk, og spesielt da den oppvoksende generasjonen.

En annen ting som engasjerte bondekvinnelagene i Vestfold når det kom til lokalhistorie var Oseberghaugen i Tønsberg. Første gang Oseberghaugen var på agendaen var på årsmøtet til Vestfold Bondekvinnelag i 1938.³¹⁴ Det var formannen i Vestfold Bondekvinnelag som talte om saken, og hun gjorde de oppmøtte oppmerksomme på at det var en oppgave for fylkeslaget å verne om Oseberghaugen. Hun uttalte et ønske om at laget med tiden burde få den i stand. I tillegg ville det være positivt om de kunne få satt opp et minnesmerke på stedet. Dette ble godt mottatt, det var «stor stemning» for forslaget. Noe videre beslutning om saken ble derimot ikke fattet, de oppmøtte ble bare enige om å ta opp saken igjen på neste årsmøte. Neste gang Oseberghaugen nevnes er ikke året etter som avtalt, men i 1940. Konservator Hals hadde tatt turen til Vestfold Bondekvinnelag sitt årsmøte for å snakke om Oseberghaugen. Han foreslo at bondekvinnelagene kunne fortsette arbeidet med å restaurere og sette opp et minnesmerke. Hovedargumentet til Hals for at bondekvinnene burde si ja til dette var at det ville være mye lærdom i arbeidet for de involverte.

Etter krigen ble saken om Oseberghaugen tatt opp igjen. Allerede i april 1946 foreslo formannen for Nøtterøy Bondekvinnelag at laget skulle gi økonomisk støtte til restaureringen av Oseberghaugen. Dette ble enstemmig støttet. På medlemsmøtet 12. august samme år gikk inntektene fra det faste loddsalget til nettopp restaureringen av Oseberghaugen.³¹⁵ På Vestfold Bondekvinnelags sommerstevne i 1946 talte herr Lindbo om Oseberghaugen.³¹⁶ Han snakket om hva den var, og hva det var meningen å gjøre den til. Han presiserte viktigheten av å få dronning Åse sin sarkofag tilbake til haugen. Prisen for å få til dette hadde blitt beregnet, og han oppfordret bondekvinnelagene til å støtte arbeidet. Til tross for alle disse oppfordringene og diskusjonene om Oseberghaugen og hvor viktig den var så ble det med praten. Nøtterøy Bondekvinnelag la ikke ned noe nevneverdig arbeid i restaureringen eller oppsettelse av et minnesmerke, bortsett fra den ene gangen inntektene fra det faste loddsalget gikk til restaureringen. Dette kan virke noe underlig fordi det er tydelig at både fylkeslaget og konservatorer som arbeidet i Vestfold forsøkte å oppfordre og oppmuntre til arbeidet. Det er

---

³¹⁴ Pa768, Aa 0001, årsmøte Vestfold Bondekvinnelag 24.08.38

³¹⁵ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 12.08.46

³¹⁶ Pa768, Aa 0001, Vestfold Bondekvinnelags sommerstevne 30.06.46

vanskelig å si hvorfor det ikke ble gjort noe mer fra Nøtterøy Bondekvinnelag sin side, kanskje syntes medlemmene rett og slett at saken ikke var viktig å prioritere? Uansett årsak, dette ble ikke en kampsak for laget.

4.10 Ungdom

En av hovedoppgavene til bondekvinneorganisasjonen var å arbeide for å vekke ungdommens interesse for landbruket og dets binæringer, å gi de unge verdier som kan skape større arbeidsglede, og derved binde dem sterkere til jorden. Ungdomssaken er ikke viet mye plass i kildene, men nevnes ved noen anledninger. 2.november 1936 hadde laget mottatt skrivelse fra Olga Bjoner, daværende leder av kvinnenemnda i Norges Bondelag, angående ungdomssaken.³¹⁷ Hun ønsket både at laget skulle ta opp spørsmålet om skolefrokost til barna, og at de skulle arbeide for å vekke interessen hos ungdommen. På årsmøtet for Vestfold Bondekvinnelag i 1938 ble spørsmålet om hvordan man skulle klare å få ungdommen interessert i jorden diskutert.³¹⁸

Den 15. august 1946 deltok representanter fra 27 lokallag på årsmøtet til Vestfold Bondekvinnelag. I referatet fra dagen står det blant annet at «det mest imponerende var beretningene fra de forskjellige lag, hva og hvordan de arbeidet for mange oppgaver innen lagene og ikke minst for å få ungdommen til å få interesse for jorden og at den trenger dem».³¹⁹ Gjennom dette referatet er det tydelig at flere av lokallagene faktisk jobbet en del for ungdomssaken. På bondekvinnes dag i 1951 holdt Nøtterøy Bondekvinnelag et festmøte.³²⁰ En av sakene som ble diskutert var ungdom og oppdragelse. Foredragsholderen for kvelden, fru Kristiansen, mente at bondekvinne måtte være på vakt. Det var på kristen grunn de gode hjem ble bygget, og i slike hjem var det tradisjon, smak og kultur.

Nøtterøy Bondekvinnelag ser ikke ut til å ha lagt så mye energi i akkurat ungdomssaken. Kanskje var det ikke et så stort problem på Nøtterøy, eller kanskje laget hadde andre saker de var mer opptatt av og dermed prioriterte å arbeide med.

4.11 Avslutning

Virket til Nøtterøy Bondekvinnelag fra gjenstarten i 1946 og frem mot 1990 hadde flere likhetstrekk med den første perioden, men den inneholdt også noen nye elementer. Det som fortsatte var kursvirksomheten, møtevirksomheten og det sosiale samværet. Den største

---

³¹⁷ Pa768, Aa 0001, medlemsmøte 02.11.36

³¹⁸ Pa768, Aa 0001, årsmøte Vestfold Bondekvinnelag 24.08.38

³¹⁹ Pa768, Aa 0001, årsmøte Vestfold Bondekvinnelag 15.08.46

³²⁰ Pa768, Aa 0001, bondekvinnes dag 20.10.51

endringen var innføringen av studieringene. I tillegg til dette opplevde laget en økning i antall medlemmer. Dette kan på mange måter kalles for lagets storhetstid, de fikk til mye av det de ønsket og medlemsmassen var stor nok til at arbeidet ble gjennomførbart. Mot slutten av 1990-tallet begynte det å bli klart hvordan det kom til å gå med laget for de gjenværende medlemmene. Da det ikke skjedde noe særlig endringer fra 1990-tallet har jeg valgt å ende redegjørelsen for denne perioden her. Det neste kapittelet vil gå inn på de siste 17 årene til Nøtterøy Bondekvinnelag samt se på hva som førte til den endelige nedleggelsen av virksomheten.

Kapittel 5: Nøtterøy Bondekvinnelag i perioden fra om lag 1990 til 2007 – Veien mot stupet

5.1 Innledning

I perioden fra 1970 og frem mot i dag kan man si at vi har forlatt industrisamfunnet og gått over til å bli et informasjons- og omsorgssamfunn.³²¹ Veldig mange arbeider nå i omsorgsykker fremfor i industri. Kvinner arbeidet i begynnelsen av perioden i typiske «kvinneyrker» eller omsorgsykker, men de gjorde også en stadig større innmarsj i det som har vært oppfattet som typiske «mannsroller».³²² I tråd med denne utviklingen, hvor toinntektsfamilier ble det vanlige, var det også behov for mer organisering i dagliglivet.³²³

Dette kapittelet vil hovedsakelig omhandle den siste tiden til, og nedleggelsen av, Nøtterøy Bondekvinnelag. Før vi kommer så langt som til nedleggelsen skal vi se kort på virket til laget i perioden fra omtrent 1990 til nedleggelsen i 2007. Årsaken til at denne redegjørelsen ikke vil være like utfyllende som i de to foregående kapitlene er at det ikke var store endringer i lagets aktiviteter i denne perioden. De fortsatte å arrangere både kurs og studieringer helt frem mot nedleggelsen, men disse vil ikke diskuteres her. Det som er verdt å nevne er at laget fikk en tydeligere kirkelig tilknytning og at de igjen engasjerte seg i abortdebatten. Dette vil diskuteres før det følger en undersøkelse av hvorfor laget valgte, eller ble nødt til, å legge ned sin virksomhet.

5.2 Kristent trosgrunnlag

Det religiøse elementet fra formålsparagrafen til Norges Bondekvinnelag kommer tydeligere frem hos Nøtterøy Bondekvinnelag de siste 30 årene av virket. I dette underkapitlet følger det noen eksempler på dette. Som vi husker fra de to foregående kapitlene hadde Nøtterøy Bondekvinnelag hovedsakelig hatt møtene på Thinghaug og hjemme hos medlemmene. Fra 1979 begynte laget å benytte seg av Teie kirke som fast møtested.³²⁴ Dette er noe som fortsatte helt frem til nedleggelsen i 2007. I årsmeldingen for 1982 står følgende: «Åtte av medlemsmøtene har vært holdt i Teie kirke.»³²⁵ Dette vil si at flesteparten av møtene ble holdt i kirken det året, og det gjelder de andre årene i perioden også. På et medlemsmøte, i

---

³²¹ Benum, 1998, 154

³²² Ibid, 169

³²³ Ibid, 173

³²⁴ Pa768, Ab 0003, medlemsmøte 19.04.79, 17.10.79, 16.04.80, 18.02.81, Pa768, Ab 0004, medlemsmøte 17.11.82, 11.06.84, 17.01.89, Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 21.05.91, 19.11.92, 19.01.93, 21.10.97, 19.10.99, årsmøte 10.10.01, 09.10.02, 12.10.05, medlemsmøte 19.04.06, 17.09.07

³²⁵ Pa768, Ab 0004, årsmelding 1982

Teie kirke, holdt presten en andakt for laget.³²⁶ Han fortalte om Landstads nyreviderte salmebok, etter dette sang møtedeltakerne noen salmer presten hadde valgt ut. Denne boka hadde kvinnene i Nøtterøy Bondekvinne­lag fått mulighet til å uttale seg om før den ble ferdigstilt.³²⁷ De hadde altså en viss innflytelse i kirkemiljøet.

I tillegg til at flere av medlemsmøtene nå ble holdt i kirken så hadde Nøtterøy Bondekvinne­lag en mer synlig rolle i kirken. De ble blant annet spurt om de kunne være hjelpelige under julemessen i Teie kirke flere år på rad, og dette stilte de gledelig opp for.³²⁸ I den sammenheng bidro de med varer som de solgte eller loddet ut til inntekt for kirken. I 1992 ble laget invitert til å delta på vårmessen i Teie kirke også.³²⁹ Nøtterøy Bondekvinne­lag hadde hatt en tradisjon med å pynte Teie kirke til høsttakkefesten siden 1950, dette fortsatte de med frem til nedleggelsen.³³⁰ De pyntet i forkant av høsttakkegudstjenesten i tillegg til å servere kirkekaffe på Menighetshuset etterpå. I denne tidsperioden valgte Nøtterøy Bondekvinne­lag å støtte Nøtterøy Menighetsblad med et pengebidrag hvert år.³³¹ Beløpet varierte fra kroner 100 til 250. I 1993 besluttet laget å sende hele kroner 1000 til nytt orgel i kirken.³³² I 2007 gikk inntektene fra loddsalget på et medlemsmøte uavkortet til Teie kirke.³³³ Beløpet ble 500 kroner. I 1982 begynte laget å arrangere jule­refest i Teie kirke. Det ble dukketeater, julefortelling og pianomusikk. .³³⁴ Inngang kostet 10 kroner for barn og 20 kroner for voksne og slik fikk de dekket opp noe av kostnaden med å arrangere noe slikt. Jule­refesten i Teie kirke i 1991 inkluderte en andakt for barna, gang rundt jule­reet, nisse og godteri til de minste og kaffe og kaker.³³⁵ 80 stykker deltok på festlighetene.

Kvinnene i Nøtterøy Bondekvinne­lag ble antagelig mer synlige i kirken gjennom de overnevnte aktivitetene, og dermed ble de nok også forbundet med kirken i større grad av folk flest også. Dette stemmer godt overens med formålsparagrafen deres og viser at de arbeidet for å beskytte kristendommen. I de siste årene slet laget med synkende medlemstall. Ved å knytte seg så sterkt til kirken kan det tenkes at terskelen for å delta på møter ble høyere for

---

³²⁶ Pa768, Ab 0004, medlemsmøte 15.12.82

³²⁷ Pa768, Ab 0004, medlemsmøte 18.08.82

³²⁸ Pa768, Ac 0001, årsmøte 18.03.87, 15.11.88, 21.11.89, 20.11.91

³²⁹ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 02.02.92

³³⁰ Pa768, Ac 0001, årsmøte 21.11.89, 20.11.91

³³¹ Pa768, Ab 0004, årsmelding 1982, Pa768, Ac 0001, årsmøte 20.11.91, 11.10.00, Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 21.04.92, 18.10.94, Pa768, Ac 0001, årsmøte 11.10.00, 11.10.06

³³² Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 20.04.93

³³³ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 10.01.07

³³⁴ Pa768, Ab 0004, medlemsmøte 15.12.82, Pa768, Ac 0001, årsmøte 20.11.91

³³⁵ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 03.01.91

enkelte. Dette kan dermed ha vært en faktor i det som til slutt resulterte i nedleggelsen av laget.

5.3 Politikk

Laget fortsatte å diskutere enkelte politiske saker på møtene sine. I 1991 diskuterte laget heldagsskole og om det var aktuelt i deres nærmiljø eller ikke.³³⁶ På samme møte hadde de besøk fra Ragnar Bøe fra beredskapsavdelingen i Vestfold. Bøe snakket om radioaktiv stråling og Tsjernobylulykken: «Tsjernobylulykken har skaket oss alle, det kan enda ta mange år med ettervirkninger. Kvinnenes frivillige beredskap gjør en fin jobb her i Vestfold. Fylkesmannens beredskapskontor er behjelpelig med å åpne igjengrodde brønner som kan tas i bruk. Vi har jo bare en vannkilde, Farissvannet.»³³⁷ Dette var en ulykke som rystet verden, og det er ikke overraskende at dette var noe som ble snakket om også i Nøtterøy Bondekvinnelag.

I 1994 mottok Nøtterøy Bondekvinnelag forespørsel om støtte fra Alternativ til Abort (AAN) i Tønsberg.³³⁸ Etter litt diskusjon ble styrets forslag om å gi kroner 500 godkjent av de resterende oppmøtte.³³⁹ AAN, i dag Amatheia, driver rådgivning for gravide kvinner som er i en vanskelig livssituasjon og for uønsket gravide kvinner. Dette er den eneste instansen i Norge som har abortrådgivning som sin hovedoppgave. Driften dekkes i stor grad av statlige midler, som dekker lønn, felles markedsføring og drift av landskontoret. Øvrige driftskontorer på de ulike kontorene selv skaffe gjennom fylke, kommune, gaver og støtte-medlemskap. Det er her Nøtterøy Bondekvinnelag kommer inn. De var antagelig en av mange foreninger rundt om i nærmiljøet som mottok forespørsel fra AAN. Det overordnede målet til stiftelsen AAN er å redusere antall aborter i Norge, og målet for den enkelte samtale er «å gi kvinnen et bredest mulig grunnlag for det valget hun skal ta».³⁴⁰ Hvis vi sammenligner dette med standpunktet Nøtterøy Bondekvinnelag tok til abortdebatten på 1930-tallet er det noe av det samme som går igjen. Kvinnene er ikke like hardtuttalende, men de støtter likevel en organisasjon som ønsker å få aborttallene ned. Laget bevilget penger til AAN sitt arbeid i 1998 også. De skrev selv at: «A.A.N. Rådgivningskontor for gravide har vært i drift i

---

³³⁶ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 19.02.91

³³⁷ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 19.02.91

³³⁸ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 18.01.94

³³⁹ Torunn Omland Granlund. «Hvem oppsøker stiftelsen Alternativ til Abort i Norge?». Tidsskriftet Den Norske Legeforening 123, nr. 2 (2003): 165-168

³⁴⁰ Granlund, 2003, 165

Tønsberg i 7 år og gjør en flott innsats for unge gravide og unge mødre. Vi ble enige om å bevilge 500 kroner.».³⁴¹

En annen sak laget engasjerte seg i på 1990-tallet var forskjellsbehandlingen av hjemmearbeidende og utarbeidende kvinner når det gjaldt økonomisk støtte ved svangerskap og fødsel.³⁴² Kvinnene på Nøtterøy sendte et brev til Vestfold Bondekvinnelag om saken og på det neste årsmøtet deres ble skrivet fra Nøtterøy Bondekvinnelag lest.³⁴³ Noen måneder senere ble saken sendt videre til Norges Bondekvinnelag: «'Vår' årsmøtesak til årsmøtet i VBK (Vestfold Bondekvinnelag) om godtgjørelse ved svangerskap og fødsel, har fått tilslutning fra Vassås bk. (bondekvinnelag) Saken oversendes kvinnepolitisk utvalg i NBK (Norges Bondekvinnelag).».³⁴⁴ Dette tyder på at dersom man fikk støtte fra et annet bondekvinnelag så ble saken sendt videre til behandling i Norges Bondekvinnelag. Det må ha vært spennende for et lokallag som Nøtterøy Bondekvinnelag å få behandlet en sak de selv hadde tatt initiativ til å fremme, først i Fylkeslaget og deretter i landsorganisasjonen.

I 1995 uttalte laget seg igjen i en da dagsaktuell abortdebatt. Styret i Nøtterøy Bondekvinnelag skrev et forslag som de kunne fremme ved Vestfold Bondekvinnelags årsmøte.³⁴⁵ Forslaget ble lest og diskutert av medlemmene i Nøtterøy Bondekvinnelag og det var enighet om at de skulle fremme saken på årsmøtet til Vestfold Bondekvinnelag. Under følger et utdrag av forslaget laget tok med seg til årsmøtet:

Nøtterøy Bondekvinnelag støtter biskop Sigurd Osberg i hans syn på bruk av vev fra aborterte fostre. Abort er etter vår mening uønsket, men likevel den eneste utveien noen kvinner ser. [...]

Vi ønsker at det settes alt inn på å redusere aborttallene. Men vi tror det gjøres ved å redusere antallet uønskede graviditeter gjennom opplysning og veiledning, og ved å legge forholdene best mulig til rette for at kvinner i en svært vanskelig livssituasjon kan få støtte og hjelp til å bære fram og – om mulig – selv ta vare på barnet sitt.

På dette grunnlag tar vi også avstand fra Knutsens/Nesssas aksjonsformer. Vi kan ikke se at de fremmer fosterets sak ved sine sykehusaksjoner. [...]³⁴⁶

Her kommer meningen til kvinnene tydelig frem. For det første sier de at de støtter biskop Sigurd Osberg. Det kan sies at det er typisk at kvinnene valgte å støtte uttalelsene til en mann

---

³⁴¹ Pa768, Ab 0005, årsmøte 20.10.98

³⁴² Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 22.03.94

³⁴³ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 19.04.94

³⁴⁴ Pa768, Ab 0005, årsmøte 18.10.94

³⁴⁵ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 28.02.95

³⁴⁶ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 28.02.95

av kirken da de selv var en organisasjon som skulle beskytte og fremme kristne verdier. Osberg var biskop i Tunsberg bispedømme på den tiden, så det var nok nærliggende å støtte nettopp han. I tillegg til dette var Osberg en del av en arbeidsgruppe som utredet bruk av celler og vev fra aborterte fostre oppnevnt av Sosial- og helsedepartementet i 1993.³⁴⁷ Deres utredning ble presentert i en NOU i 1994. Nøtterøy Bondekvinne­lag mente at abort er uønsket, men det kan virke som de likevel har en viss forståelse da de sier at det er «den eneste utveien noen kvinner ser» – likevel; her har de formulert seg på en måte som gjør at det kan tolkes som at de ikke støtter de kvinnene som ikke klarer å se en annen løsning enn abort. Det står jo i tillegg til dette at de «ønsker at det settes alt inn på å redusere aborttallene» - den neste setningen, om at de mener at antall aborter vil gå ned ved opplysning og veiledning - passer godt til laget med tanke på at de valgte å støtte AAN året før. AAN driver jo med nettopp opplysning og veiledning. De sier i det siste avsnittet at de tar avstand fra «Knutsens/Nessas aksjonsformer». De ønsker altså å få ned aborttallene, men ikke ved å bruke ekstreme metoder.

Året etter fikk kvinnene tilbakemelding på saken fra kvinnepolitisk utvalg i Vestfold Bondekvinne­lag. Svaret lød som følger:

Med mindre lagene skulle ønske det, blir denne saken ikke videre behandlet i VBK. Dels fordi vi anser saken «støtte til biskopen» som ikke lenger dagsaktuell. Men mest fordi bruk av vev fra aborterte fostre er en svært komplisert sak, som vi i dag ikke aner konsekvensene og framtidig omfang av. I Norge brukes det svært lite i dag. Men i andre land, f.eks. Russland, eksperimenteres det med fostervev som medisin for kreft, kompliserte beinbrudd osv. Kvinne­politisk utvalg i Vestfold føler seg ikke kompetente til å ta stilling i dette spørsmålet nå.³⁴⁸

Saken ble altså ikke tatt noe videre, men dette viser at Nøtterøy Bondekvinne­lag ikke var redd for å uttale seg om saker de var opptatt av. Det kan også ses på som en god erfaring å skrive en profesjonell uttalelse om noe man kanskje har et følelsesladd engasjement for.

5.4 Lokalmiljøet

Når det begynte å etableres 4H-foreninger i lokalmiljøet var Nøtterøy Bondekvinne­lag med på å støtte disse. De ga 500 kroner per år som hjelp i oppstartsfasen og senket støtten til 250 kroner etter hvert som de enkelte 4H-foreningene begynte å etablere seg.³⁴⁹

---

³⁴⁷ NOU 1994: 22. *Bruk av celler og vev fra aborterte fostre*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste statens trykning. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/27026d3e47dd4a3683cedd9171e71d90/no/pdfa/nou199419940022000dddpdfa.pdf>, 22

³⁴⁸ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 16.01.96

³⁴⁹ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 16.08.94

I 1990 feiret Nøtterøy Bondekvinnelag sitt 60 års jubileum.³⁵⁰ Det ble feiring i lokalene til Nøtterøy Sparebank den 23. mars samme år. Til feiringen ba laget blant annet ordføreren, jordbrukssjefen og formannen i Nøtterøy Landbrukslag. Ordføreren roste laget for den kulturelle og sosiale innsatsen de gjorde for bygda. Fra kommunen og landbrukssjefen fikk de 1000 kroner fra hver til arbeidet. Det at disse menneskene, og kanskje spesielt da ordføreren, faktisk møtte opp og i tillegg donerte penger tilsier at bondekvinnelaget hadde en viss posisjon på Nøtterøy.

I 1992 fikk Nøtterøy Bondekvinnelag søknad fra Kjøbmannskjær Vel om tilskudd til deres nye barnehage på Tømmerholt.³⁵¹ Styret foreslo at de kunne gi 200 kroner, og dette ble godkjent av de resterende medlemmene. Året etter holdt Nøtterøy Bondekvinnelag et åpent møte i Teie kirke.³⁵² De hadde invitert inn Ramnes Bondekvinnelag, Tjøme Bondekvinnelag, alle ansatte og foreldre i Nøtterøys barnehager samt en spesiell invitasjon til 40-50 andre kvinner på Nøtterøy. Møtet ble også avertert som åpent i forkant. Det kom omtrent 50 personer på møtet, så det er tydelig at ikke alle de inviterte møtte opp. På møtet holdt Gunnhild Galleberg et foredrag om matallergi og intoleranse. De oppmøtte var ivrige på å stille spørsmål.

I 1996 ble det det arrangert middelalderdager på Slottsfjellet, og Nøtterøy Bondekvinnelag ble spurt om å bidra. De sa i utgangspunktet nei til det, men da det kom en ny forespørsel «trådte noen ildsjeler til og disket opp neslesuppe, blomkålsuppe og sveler.»³⁵³ Dette tjente de 2500 kroner til lagskassa på. De solgte altså maten de hadde laget.

5.5 Mot døden

Mot 2000-tallet er det tydelig at tilslutningen til Nøtterøy Bondekvinnelag var på vei nedover. Dette gjenspeiles i flere at referatene til laget, og i medlemstallene. Dersom vi utvider den tidligere viste tabellen over medlemstall i laget helt frem til 2007 ser vi en nedgang fra om lag 1990. Denne nedgangen var nok ikke like tydelig for kvinnene med det første. De merket at medlemstallene gikk ned, men først rundt 2000 ble det tydelig for laget hvor dette gikk. I det følgende vil jeg se på ulike tegn til nedgang i lagets virksomhet, samt se på mulige forklaringer til denne utviklingen.

---

³⁵⁰ Pa768, Ab 0004, jubileum 03.03.90

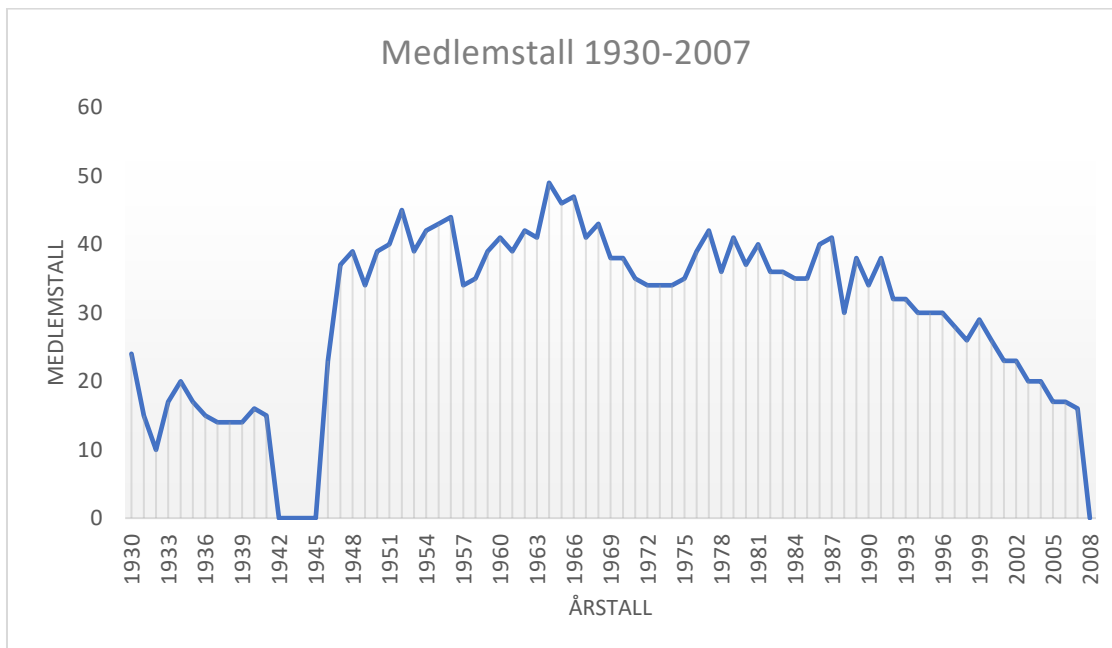
³⁵¹ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 15.12.92

³⁵² Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 19.01.93

³⁵³ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 15.10.96

Figur nr. 5.1

Kilde: Pa768, årsberetninger fra Nøtterøy Bondekvinne­lag 1930-2007, Pa768 Ra Regnskapsjournaler 1930-1972 Ra0001

Ganske tidlig i virket til Nøtterøy Bondekvinne­lag begynte de å organisere medlemmene i komiteer som hadde ulike funksjoner og oppgaver. Dette fortsatte de med frem til nedleggelsen, men etter hvert ble det færre komiteer. I 1992 var laget ved godt mot og medlemstallet var relativt godt. De delte da opp i følgende komiteer og funksjoner: styret, studieleder og vara, utsending til årsmøtet i Vestfold Bondekvinne­lag, utsending til Vestfold Husflidslags årsmøte, Nøtterøy Husflidsnemd, håndarbeidskomité, Kvinners Frivillige Beredskap, 17. mai komité, underholdningskomité, turkomité, festkomité 1 og 2, pynting av kirken, revisorer og valgkomité.³⁵⁴ I 1994 besto laget av stort sett de samme komiteene, det var kun håndarbeidskomiteen som ble opphevet – som en erstatning for denne ble det gitt en penge­gave på 500 kroner til Teie kirke.³⁵⁵ I år 2000 hadde antall komiteer gått ned. Følgende komiteer og funksjoner var fremdeles i drift: styret, studieleder, utsending til årsmøtet i Vestfold Bondekvinne­lag, Kvinners Frivillige Beredskap, 17. mai komité, pynting av kirken til høsttakkefesten, revisorer og valgkomité.³⁵⁶ De hadde antageligvis ikke nok folk til å ha så mange komiteer lenger.

³⁵⁴ Pa768, Ab 0005, årsmøte 15.10.92

³⁵⁵ Pa768, Ab 0005, årsmøte 18.10.94

³⁵⁶ Pa768, Ab 0005, årsmøte 11.10.00

I 1996 bestemte Nøtterøy Bondekvinnelag seg for å forsøke å få til en samling for odelsjenter i bygda.³⁵⁷ Dette kan ses på som et forsøk på både å opprettholde ungdommens interesse for jorda, som var et oppdrag bondekvinnelagene hadde. Det kan også ha vært en metode for å nå ut til flere og forsøke å få flere medlemmer. Unge odelsjenter måtte jo være ypperlige å få med i bondekvinnelaget.

Laget mottok en hilsen fra lederen i Norges Bondekvinnelag i 1997. I møtoreferatet står det følgende: «Organisasjonen vår skal fortsatt hete bondekvinnelag. Kvinnedugnad for ren mat og miljø [*sic*]. Hun manet også til fellesskap og innsats for å få flere medlemmer.».³⁵⁸ Det har tydeligvis vært en diskusjon rundt et mulig navnebytte i og med at det står at de skal fortsette med samme navn som tidligere. Det kan også virke som at fallende medlemstall var et problem i store deler av organisasjonen siden de oppfordres til å rekruttere nye medlemmer. Dette var altså ikke noe som skjedde kun på Nøtterøy, det var et nasjonalt problem. I 2001 fikk laget på Nøtterøy igjen brev fra Norges Bondekvinnelag angående navneendring.³⁵⁹ Et mulig navnebytte til bygdekvinnelag hadde vært oppe på årsmøtet til Norges Bondekvinnelag. I den anledning fikk alle lokallagene et skjema hvor de skulle svare på hvorvidt de ønsket en slik endring eller ikke. Dette ble det tydeligvis flertall for, fordi i 2002 byttet hele organisasjonen navn, fra «bondekvinnelag» til «bygdekvinnelag». Dette kan ses som et forsøk på å følge tiden og appellere til flest mulig. Men som vi så sist laget byttet navn hadde det i realiteten ikke betydning for tilslutningen, og dette var i alle fall tilfellet på Nøtterøy også denne gangen.

På et møte i 2004 ble det en diskusjon rundt rollen til æresmedlemmene i laget.³⁶⁰ Æresmedlemmer var tidligere medlemmer, ofte eldre. Diskusjonen gjaldt spesielt om æresmedlemmene skulle ha stemmerett eller ikke, men til slutt kom de frem til at de skulle ha det. Laget var takknemlige for alle de medlemmene de kunne få står det. På årsmøtet for 2004 hadde Nøtterøy Bygdekvinnelag besøk av lederen i Vestfold Bygdekvinnelag.³⁶¹ Hun kom med en uttalelse om at passive medlemmer ikke hadde noe for seg. På grunn av denne uttalelsen mistet Nøtterøylaget medlemmer. De sendte brev til fylkesstyret om at en slik uttalelse ikke måtte gjenta seg. Dette viser at det var ganske så prekært for laget å beholde de

---

³⁵⁷ Pa768, Ab 0005, årsmøte 15.10.96

³⁵⁸ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 19.08.97

³⁵⁹ Pa768, Ab 0005, årsmøte 10.10.01

³⁶⁰ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 15.11.04

³⁶¹ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 09.02.05

medlemmene de hadde, og det må ha vært frustrerende at flere valgte å avslutte medlemskapet sitt etter en slik uttalelse.

I 2005 feiret Nøtterøy Bygdekvinnelag sitt 75-års jubileum på Borgheim Menighetscenter.³⁶² Til stede var medlemmer, Lina Mørk fra Vestfold Bygdekvinnelag og Tjøme Bondekvinnelag. Mørk sa at hun syntes at Nøtterøylaget hadde oppnådd en anselig alder. Hun ønsket laget fremgang og at de holdt ut i flere år til. Dette ble dog det siste jubileet laget fikk feiret. Senere samme år var lederen for Vestfold Bygdekvinnelag på et medlemsmøte hos Nøtterøy Bygdekvinnelag.³⁶³ Her anerkjente hun at det har blitt vanskeligere drive bygdekvinnelagene i de senere år. Derfor mente hun at det kunne være en god idé at flere lag slo seg sammen.

På årsmøtet til Nøtterøy Bygdekvinnelag i 2006 var det ganske tydelig at de ikke ville klare å fortsette så mye lenger om det ikke kom nye medlemmer inn snart. Det var elleve stykker til stede på årsmøtet og referatet lyder som følger:

Da medlemstallet i Nøtterøy Bygdekvinnelag synker og de medlemmene som er igjen begynner å trekke på åra har vi begynt å tenke på nedlegging, i den anledning leste Grete Andersen vedtektene for nedlegging, men vi fortsetter et år til, for nye og yngre medlemmer kan vi bare glemme. På grunn av dette solgte vi lagets 4 takker til en pris av kr 500 pr stykk.³⁶⁴

Her kommer det tydelig frem at kvinnene har innsett at de må legge ned. Vedtektene for nedlegging sier at: «vedtak om sammenslåing/oppløsning av lag må fattes av to årsmøter etter hverandre med $\frac{3}{4}$ flertall. [...] Det må være minst 6 måneder mellom de to årsmøtene.»³⁶⁵ På årsmøtet i 2006 ble første avstemming om nedleggelse gjort, og som det kommer frem i vedtektene måtte dette gjøres to ganger.

Nøtterøy hadde allerede blitt anbefalt sammenslåing, og i 2007 ble de oppfordret til det samme igjen. På et medlemsmøte for Nøtterøy Bygdekvinnelag var tre medlemmer av Tjøme Bygdekvinnelag og lederen for Vestfold Bygdekvinnelag også til stede.³⁶⁶ I referatet står det at:

Så var turen kommet til Katrine Kleveland (leder i Vestfold Bygdekvinnelag) hun innledet foredraget med at det var godt å komme sammen og å ha det hyggelig sammen. Da det antagelig går mot slutten på vårt lag kom hun med forslag om at vi

---

³⁶² Pa768, Ab 0005, 75-års jubileum 13.04.05

³⁶³ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 13.09.05

³⁶⁴ Pa768, Ab 0005, årsmøte 11.10.06

³⁶⁵ Norges Bondekvinnelag, 1991, 34

³⁶⁶ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 14.03.07

skulle slå oss sammen med Tjømø BKL, med de fra Tjømø var ikke interessert i forslaget for de vil ha sine møter for seg selv.³⁶⁷

Dette at Tjøme ikke later til å ha vært åpne for ideen om sammenslåing i det hele tatt er noe overraskende. Tjøme Bygdekvinnelag var det laget Nøtterøy Bygdekvinnelag oftest inviterte med på møter og arrangementer, og de hadde også blitt invitert til Tjøme. Nøtterøylaget bistod kvinnene på Tjøme da de startet opp sitt eget lag. Tjøme og Nøtterøy var nabokommuner på daværende tidspunkt og det kunne vært ganske naturlig for de to lagene å slå seg sammen ut fra geografisk beliggenhet, i tillegg til vennskapet mellom lagene. Men, som sitatet viser, så var dette ikke en mulighet.

På høsten i 2007 fikk alle lokallagene beskjed om at regjeringen hadde bestemt at alle lag og foreninger måtte registreres i Brønnøysundregisteret.³⁶⁸ Nøtterøy Bygdekvinnelag mottok et skjema for registreringen som de fylte ut og sendte inn. På det samme møtet har de referert at: «Da det går mot slutten av laget leste leder vedtektene for laget oppløsning.»³⁶⁹ Det kan virke litt rart at laget ønsket å registrere seg i Brønnøysundregisteret når det er tydelig de visste at de snart kom til å måtte legge ned arbeidet. Kanskje gjorde de det med et lite håp om at det ville komme nye medlemmer til og at arbeidet dermed kunne fortsette.

Det siste møtet til Nøtterøy Bygdekvinnelag ble årsmøtet de hadde 17. oktober 2007.³⁷⁰ Til stede på møtet var lederen, 12 medlemmer, leder i Vestfold Bygdekvinnelag Katrine Kleveland og leder i Sem Bygdekvinnelag Else Farnes. Regnskap og årsmelding ble godkjent. Deretter ble ord for dagen lest. Etter dette kom det alle ventet på: nedleggelse eller fortsettelse? Lederen åpnet for at alle skulle få uttale seg om sitt ståsted. Kleveland snakket om at hun ikke ønsket å se noen lag legges ned, men at hun kunne forstå at det var vanskelig å drive arbeidet videre når medlemmene ble eldre samtidig som at det var vanskelig å få de yngre med. Ved skriftlig avstemming ble det hele 11 stemmer for nedleggelse, og kun en for fortsettelse. Lederen i Sem Bondekvinnelag ønsket alle velkommen til å delta på deres møter om noen ønsket det. De avsluttet referatet med å skrive: «Med dette avsluttes Nøtterøy Bygdekvinnelag sin 77 års historie men vi lever i håpet at yngre krefter om en stund vil overta.»³⁷¹ I årsmøteprotokollen for laget står det kun at «Nøtterøy Bygdekvinnelag ble stiftet

---

³⁶⁷ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 14.03.07

³⁶⁸ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 12.09.07

³⁶⁹ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 12.09.07

³⁷⁰ Pa768, Ab 0005, årsmøte 17.10.07

³⁷¹ Pa768, Ab 0005, årsmøte 17.10.07

3 mars 1930 og ble oppløst 17 oktober 2007.».³⁷² Det siste møtet var preget av avskjed. Mange takket hverandre og det ble utdeling av blomster, kanskje ble det også noen tårer?

Til sammenligning er det flere steder i Vestfold som fremdeles har bygdekvinnelag i drift i dag.³⁷³ Det er faktisk så mange som 23 lokallag samt ett fylkeslag i Vestfold. Hva var det som gjorde at laget på Nøtterøy måtte se seg nødt til å legge ned virksomheten? Årsaken var antagelig en kombinasjon av flere ting. Det de selv vektlegger er problemet med medlemsmassen. Medlemstallet gikk stort sett nedover fra 1991 med et knekkpunkt i 1999. Fra 1999 og frem mot 2007 fikk man en halvering i medlemstallet. Ved nedleggelsen hadde laget 16 medlemmer, noe som var flere enn de hadde i årene like før krigen. Men, her er en viktig faktor alderen til medlemmene. På et møte i 2007 takket lederen for en blomst hun fikk i anledning sin 75-års dag.³⁷⁴ Bare noen måneder senere fylte et av medlemmene 87 år.³⁷⁵ Dette sier noe om gjennomsnittsalderen til de gjenværende medlemmene. Tidligere hadde yngre medlemmer steppet inn i lederrollen så snart daværende leder sa at de ikke ønsket gjenvalg. Dette skjedde ikke i 2007, og det kan tenkes at den resterende medlemsmassen var på omtrent samme alder som lederen.

Så var det med sammenslåing av lag. Dette var jo noe de hadde fått anbefalt, men da de forsøkte å høre med Tjøme Bygdekvinnelag om det kunne være en mulighet virker det som at de fikk et klart nei på det. Tjøme Bygdekvinnelag la ned sin virksomhet 72 år etter opprettelsen, i 2010. Kanskje hadde det ikke vært så dumt om de hadde slått seg sammen med Nøtterøy likevel? Selv om de hadde fått til en sammenslåing ville de nok slitt med å få inn nye medlemmer både fra Tjøme og Nøtterøy, så det er ikke sikkert det hadde lagt til så mange år i virket til noen av lagene uansett. Det at lederen i Sem Bygdekvinnelag inviterte de som måtte ønske med på møtene deres er en hyggelig gest – men heller ikke de tilbød seg å slå seg sammen med Nøtterøy. Lagene kunne delta på hverandres møter og være vennlige, men det later ikke til at noen vil ofre laget sitt ved å «blande» det med et annet.

En annen faktor som kan ha spilt en rolle i levetiden til Nøtterøy Bygdekvinnelag er utviklingen av næringslivet på Nøtterøy. Da laget ble opprettet i 1930 var en større andel av befolkningen bønder enn i 2007. I tillegg til dette var det ikke lenger like vanlig å være

---

³⁷² Pa768, Ac 0001, årsmøte 17.10.07

³⁷³ Norges Bygdekvinnelag, *Fylkeslag og Lokallag*,

https://bygdekvinnelaget.no/laglister?title_field_value=&field_county_tid=444&field_lokallag_tid=All [lest 24.08.19]

³⁷⁴ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 11.04.07

³⁷⁵ Pa768, Ab 0005, medlemsmøte 15.08.07

husmor eller bondekone i 2007 som det var i storhetstiden til laget. Tiden endret seg, men laget evnet ikke å endre seg med tiden. Som nevnt er det 23 lokallag i Vestfold som enda eksisterer. Disse ligger i såkalte utbygdstrøk. Dette kan være en årsak til at de har bestått i motsetning til Nøtterøy Bygdekvinnelag. Noen eksempler på dette er Ramnes, Andebu, Vivestad og Sande. Dette er steder som har større andel jordbruksareal enn hva vi finner på Nøtterøy.

Kvinnene skrev selv at de ville leve videre i håpet om at yngre, friske krefter etter hvert ville komme og ta opp igjen det laget de la ned så mye arbeid i. Det er nå 13 år siden laget ble lagt ned, og det har ikke blitt startet opp igjen enda. Bare tiden vil vise om et bygdekvinnelag igjen vil bli aktuelt for kvinnene på Nøtterøy.

Kapittel 6: Konklusjon

Hensikten med dette masterprosjektet har vært å undersøke hvorfor Nøtterøy Bondekvinnelag ble opprettet, hva de var opptatt av og generelt sett hva deres virke gikk ut på, og hvorfor det ble lagt ned. Gjennom arbeid med både litteratur og kilder har jeg dannet et bilde av bondekvinneene på Nøtterøy. Som nevnt innledningsvis finnes det ikke noe litteratur dedikert kun til Nøtterøy Bondekvinnelag, men laget dukker opp i flere ulike kilder og litteratur. I litteraturen er oversikten over laget nettopp det, en oversikt. Derfor har kildematerialet etter laget vært viktig i arbeidet mitt. Det er spesielt møtereferatene skrevet av lagets ulike sekretærer som har gitt meg den informasjonen jeg har trengt for å danne et bilde av Nøtterøy Bondekvinnelag.

Selv om kvinner fikk full statsborgerlig stemmerett i 1913 ble de ikke dermed innlemmet i politikkenes mange arenaer.³⁷⁶ 1900-tallets Norge hadde rik grobunn for organisasjonsliv, og mange kvinner brukte dette som en plattform for å bruke stemmen sin. Det som etter hvert skulle bli Norges Bondekvinnelag med sine fylkes- og lokallag slo sine første røtter da Spjelkavik Bondekvinnelag ble opprettet i 1917.³⁷⁷ I utgangspunktet var hovedoppgaven til bondekvinnelagene å støtte Norsk Landmandsforbund.³⁷⁸ Etter hvert som bøndene fikk en større plass i politikken var det ikke like stort behov for dette lenger, men bondekvinnelagene besto og fokuserte på sine egne interessesaker. I 1926 ble det laget en formålsparagraf for bondekvinnelagene arbeid hvor essensen var at de skulle arbeide for «å vekke landsbygdens kvinner til samling om felles økonomiske, kulturelle og sosiale interesser».³⁷⁹ Det skulle arbeides for selvhjelpenhet i norske bondehem, bondekvinneenes kår skulle bedres, ungdommens interesse for landbruket skulle økes og kristendommen skulle beskyttes. Dette var et relativt stort arbeidsområde med flere ulike hovedfelter.

Da Nøtterøy Bondekvinnelag ble opprettet i 1930 lå det dermed allerede etablerte retningslinjer for arbeidet.³⁸⁰ Dette med å øke ungdommens interesse for jordbruket var ikke noe Nøtterøy Bondekvinnelag ofret så mye for. De støttet lokale 4H-foreninger, hadde noe kontakt med ungdomsforeninger og sa seg enige i viktigheten av å få ungdommen med i arbeidet – men der slutter innsatsen deres. Det kan tenkes at kvinnene ikke opplevde at det egentlig var så viktig å vekke ungdommens interesse. Det kan hende at det var godt tak i den

---

³⁷⁶ Melby, 2005, 257

³⁷⁷ Dragsund, 1995, 9

³⁷⁸ Ibid, 10

³⁷⁹ Ibid, 18

³⁸⁰ Pa768, Aa 0001, opprettelsesmøte 03.03.30

ynge befolkningen på Nøtterøy i utgangspunktet, og dersom dette avtok etter hvert ville det vært vanskelig for bondekvinnelaget å legge om sitt arbeid for å fange opp ungdommen også. En annen årsak kan rett og slett ha vært at Nøtterøy Bondekvinnelag syntes at de andre hovedoppgavene i formålsparagrafen var viktigere. Bondekvinnelagene hadde mange oppgaver, og med tanke på lagets størrelse ville det nok vært vanskelig å få gjennomført alt.

Det de kanskje var mest opptatt av gjennom hele sin aktive periode var å bedre kvinnens kår og fremme selvhjulpenheten. Den aktiviteten som kan knyttes opp mot dette i størst grad er de mange kursene og etter hvert også studieringene som laget hadde. Selvhjulpenheten ble bedret gjennom kurs i temaer som matlaging, næringsinnhold i mat, innredning og søm. Emnene som ble studert i ringene hadde kanskje ikke den samme praktiske nytten i hjemmet, men ringer som «Vår nye skoleordning», «Familiejus» og «Familieøkonomi» var nok med på å gi kvinnene en innføring i rettighetene deres. Gjennom å vite om rettighetene sine har man mulighet til å også kreve disse.

Bondekvinnelagene skulle kjempe mot de krefter som truet kristendommen. I de første årene etter opprettelsen av Nøtterøy Bondekvinnelag er ikke dette en oppgave som kommer særlig tydelig frem. Der det blir tydeligst er kanskje i uttalelsen til laget rundt abortdebatten på 1930- og 1990-tallet hvor de uttrykte sin motstand mot abort. Nøtterøy Bondekvinnelag hadde mange kirketurer og pyntet Teie kirke til høsttakkefest. Fra 1979 ble nesten alle møtene holdt i kirken, de begynte å bli en aktiv deltaker i den årlige julemessene og arrangerte flere juletreffester i kirken. De støttet også Nøtterøy Menighetsblad fra 1982. De kjempet ikke mot noen konkrete «trusler» mot kristendommen i den siste perioden, men det tette båndet de hadde til kirken blir tydelig gjennom de mange arrangementene i kirken.

Det er tydelig at Nøtterøy Bondekvinnelag var godt integrert i lokalsamfunnet da de var en naturlig samarbeidspartner for mange ulike aktører. De samarbeidet blant annet med museet, landbrukslaget, andre lokallag, fylkeslaget, husflidsnemden og husmorskolen. Laget fikk ofte forespørsler om støtte fra ulike foreninger og veldedige saker, disse ble alltid diskutert før kvinnene bestemte seg for om de ønsket å bidra eller ikke. De sakene som mottok mest støtte gjennom lagets virke var Kvinnenes Nybrottsfond, Nøtterøy Menighetsblad og 4H-foreninger. I tiden like før okkupasjonen av Norge støttet de også Europahjelpen og norske soldater. Til tross for at laget ønsket å fortsette arbeidet sitt videre viste det seg å bli vanskelig da de gjenværende medlemmene ble gamle, i tillegg til at de ikke fikk med nye unge kvinner.

På den tiden Nøtterøy Bondekvinnelag ble opprettet var Nøtterøy en typisk bygd. Dette kan ha vært med på det faktum at Nøtterøy Bondekvinnelag ikke uttalte seg noe særlig om

politiske saker. De uttalte seg om noen saker innimellom, men ofte var det først etter at de hadde fått forespørsel om de kunne uttale seg om saken. Nøtterøy var langt fra en storby. Det virker som at det viktigste for kvinnene i bondekvinnelaget var det som angikk bygda deres og menneskene i nærmiljøet – og ikke nødvendigvis saker som angikk det store politiske bildet i landet. Det kan også hende at det kvinnene opplevde i dagliglivet, og som de hadde mulighet til å gjøre noe med gjennom arbeidet i laget, var det som virket overkommelig. Det virker som at det viktigste for laget rett og slett var bondekvinnens selvhjulpenhet og deres eget lokalmiljø.

Nøtterøy Bondekvinnelag kan sies å være et ganske så alminnelig bondekvinnelag i sammenligning med det som er skrevet om andre lag i landet. Dette kommer blant annet frem i boka til Dragsund, *Kvinnegiv for bygdeliv: 50 år Med Norges Bondekvinnelag*.³⁸¹ Mye av det som er skrevet om de andre lagene stemmer overens med det som skjedde i Nøtterøy Bondekvinnelag. Her kan nevnes kurs og studieringer i ulike emner, engasjement i abortdiskusjoner, møtekultur og tette bånd til kirken. Det som kanskje blir tydeligst etter gjennomgangen av kildematerialet er at Nøtterøy Bondekvinnelag var en sosial arena i første rekke. Det var et sted kvinnene kunne møtes, de kunne ha det hyggelig og arrangere ulike fester og turer. De fikk også utdannet seg innenfor de emnene de selv ville gjennom kursene og studieringene de arrangerte.

Undersøkelsen av Nøtterøy Bondekvinnelag kan brukes for å eksemplifisere hva bondekvinneorganisasjonen i Norge har vært opptatt av. Den kan også vise typisk drift av et lokallag, i form av møteorganisering, oppslutning, foredrag, turer, fester, ulike samarbeid, kurs og studieringer. Det kunne vært interessant å sammenligne Nøtterøy Bondekvinnelag med et annet, eller flere, bondekvinnelag i landet. Da kanskje spesielt lag som fortsatt er i drift, på den måten er det kanskje mulig å se hva som har gjort at noen lag har klart seg mens andre har måttet legge ned driften – til tross for vilje til fortsettelse. Et annet interessant spørsmål er om det var forskjell på hvor politisk aktive lagene var, var det noen lag i landet som diskuterte politikk på et annet nivå enn det som ble gjort på Nøtterøy – eller var Nøtterøy normen? Å svare på de spørsmålene ville imidlertid sprengte rammene jeg har til rådighet i dette arbeidet.

---

³⁸¹ Dragsund, 1995

Anvendte kilder og litteratur

Arkivmateriale

Pa768 - Nøtterøy bygdekvinnelag. Serie: Aa - Møtebøker for styret. Aa 0001 Møtebok for styret 1930 - 1955.

Pa768 - Nøtterøy bygdekvinnelag. Serie: Aa – Møtebøker for styret. Aa 0002 Møtebøker for styret 1955-2007.

Pa768 - Nøtterøy bygdekvinnelag. Serie: Ab – Møtebøker for medlemsmøter. Ab 0001 Møtebøker for medlemsmøter 1955-1966.

Pa768 - Nøtterøy bygdekvinnelag. Serie: Ab – Møtebøker for medlemsmøter. Ab 0002 Møtebøker for medlemsmøter 1966-1973.

Pa768 - Nøtterøy bygdekvinnelag. Serie: Ab – Møtebøker for medlemsmøter. Ab 0003 Møtebøker for medlemsmøter 1973-1982.

Pa768 - Nøtterøy bygdekvinnelag. Serie: Ab – Møtebøker for medlemsmøter. Ab 0004 Møtebøker for medlemsmøter 1980-1992.

Pa768 - Nøtterøy bygdekvinnelag. Serie: Ab – Møtebøker for medlemsmøter. Ab 0005 Møtebøker for medlemsmøter 1992-2007.

Pa768 - Nøtterøy bygdekvinnelag. Serie: Ac – Årsmøteprotokoll. Ac 0001 Årsmøteprotokoll 1987-2007.

Pa768 - Nøtterøy bygdekvinnelag. Serie: F - Kursvirksomhet. F 0001 Avholdte kurs.

Pa768 - Nøtterøy bygdekvinnelag. Serie: G - Tuntræet - lagavis. G 0001 1953 - 1956.

Pa768 - Nøtterøy bygdekvinnelag. Serie: R – Regnskapsjournaler. Ra 0001 Regnskapsjournaler 1930-1972.

Pa768 - Nøtterøy bygdekvinnelag. Serie: R – Regnskapsjournaler. Ra 0003 Regnskapsjournaler 1973-2007.

Trykt litteratur

Agerholt, Anna Caspari. *Den norske kvinnebevegelses historie: ny utgave med innledning av Kari Skjønberg*. Oslo: Gyldendal, 1973.

- Benum, Edgeir, Helle, Knut, Knut Kjeldstadli, Even Lange og Sølvi Sogner. *Overflod og fremtidsfrykt 1970- Vol 12*. Oslo: Aschehoug, 1998
- Blom, Ida og Anna Tranberg. *Nordisk lovoversikt: Viktige lover for kvinner ca. 1810-1980*. Oslo: Nordisk Ministerråd, 1985.
- Dinan, Desmond. *Europe Recast. A History of European Union*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2014
- Dragsund, Kirsti. *Kvinnegiv for bygdeliv: 50 år Med Norges Bondekvinnelag*. Oslo: Landbruksforlaget, 1995.
- Giæver, Øyvind. «Abortion and eugenics». *Scandinavian Journal of History*, 2006
- Granlund, Torunn Omland. «Hvem oppsøker stiftelsen Alternativ til Abort i Norge?». *Tidsskriftet Den Norske Legeforening* 123, nr. 2 (2003): 165-168
- Hernes, Helga Maria. *Staten - Kvinner ingen adgang? Kvinners levekår og livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget, 1982.
- Hovland, John M. *Såtid - Grotid - Høstetid: 1884-1984: Nøtterø Landboforening - Nøtterø Landbrukslag 100 år*. Tønsberg: Nøtterø Landbrukslag, 1984.
- Isachsen, Louise. *Om Abortus Provocatus*. Oslo: Bøhler og Larsen, 1930.
- Kjeldstadli, Knut, Knut Helle, Even Lange og Sølvi Sogner. *Et splittet samfunn 1905-35. Vol 10*. Oslo: Aschehoug, 1994.
- Kjeldstadli, Knut. *Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget*, Oslo: Universitetsforlaget, 1992
- Lange, Even, Knut Helle, Knut Kjeldstadli og Sølvi Sogner. *Samling om felles mål 1935-1970. Vol 11*. Oslo: Aschehoug, 1998
- Melby, Kari. (2005) Husmortid 1900-1955. I Ida Blom og Sølvi Sogner (red.), *Med kjønnsperspektiv på norsk historie: Fra vikingtid til 2000-årsskiftet* (s. 255-332). Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Meyer, Bjørn Steinar. *Førerkvinnen*. Sandnes: Commentum, 2017.
- Nielsen, May-Brith Ohman, Hans Jacob Orning, Espen Søybye, Trond Berg Eriksen og Per Egil Hegge. *Etter 1914*. Vol. B. 4. Oslo: Aschehoug, 2011.

Nielsen, May-Brith Ohman. *Jord og ord: En studie av forholdet mellom ideologi, politikk, strategi og mobilisering hos den tredje pol i det norske partisystemet: Bondepartiet 1915-1940*. Doktorgradsavhandling, Universitetet i Bergen: Historisk institutt, 1997

Norges Bondekvinne­lag. *Håndbok for Norges Bondekvinne­lag*. Oslo: Norges Bondekvinne­lag, 1991.

Norges offisielle statistikk XI. 13. *Stortingsvalget 1949 – utgitt av Stortingets kontor*». Oslo: I kommisjon hos H. Aschehoug & co

NOU 1994: 22. *Bruk av celler og vev fra aborterte fostre*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste statens trykning. Hentet fra:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/27026d3e47dd4a3683cedd9171e71d90/no/pdfa/nou199419940022000dddpdfa.pdf>

Vestfold Bondekvinne­lag. *Vestfold Bondekvinne­lag 50 år: 1932-1982*. Vestfold: Bondekvinne­lag, 1983.

Aviser

Dagbladet. «Rikstaler, landsleder, redaktør og korpssjef». 16.03.1948

Norges Kvinder. «Olga Bjoner trer tilbake i Norges Bondelags kvinnenemnd». 24.07.1942

Internett

Berger, Helle Cecilie, *Alt du ikke visste om Bondekvinne­laget*. Bygdekvinne­laget, 22.04.2017, <https://bygdekvinne­laget.no/alt-du-ikke-visst-om-bygdekvinne­laget> [lest 08.02.19]

Fuglestrand, Norvald, *Er 'nte du fra Jyppy?* Nøtterøy Historielag, 26.10.2016, <https://www.notteroyhistorielag.no/ernte-du-fra-jyppy/> [lest 22.02.19]

Lier, Ivar, *Løken dame*. Lier husflid. <http://www.liershusflid.no/liers-husflid-lokenbunaden> [lest 10.05.19]

Norges Bank, *priskalkulator*, <https://www.norges-bank.no/tema/Statistikk/Priskalkulator/> [lest 13.08.19]

Norges Bygdekvinne­lag, *Fylkeslag og Lokallag*, https://bygdekvinne­laget.no/laglister?title=field_value=&field_county_tid=444&field_lokallag_tid=All [lest 24.08.19]

Norges Handikapforbund, *Historien vår*, 28.09.2015. <http://www.nhf.no/historien-var> [lest 22.02.19]

Statistisk sentralbyrå, *Priser i småsalg på matvarer, brensel og bensin*

<https://www.ssb.no/a/histstat/tabeller/12-12-7t.txt> [lest 01.09.19]

Store norske leksikon, s.v. *EU-kampen*, 2019, <https://snl.no/EU-kampen> [lest 21.07.19]

Store norske leksikon, s.v. *Hjemmenes Vel*, 2018, https://snl.no/Hjemmenes_Vel [lest 06.02.2019]

Store norske leksikon, s.v. *Kriseforliket*, 2017, <https://snl.no/kriseforliket> [lest 19.09.18]

Store norske leksikon, s.v. *Markens grøde*, 2019, https://snl.no/Markens_gr%C3%B8de [lest 04.07.19]

Store norske leksikon, s.v. *Norges historie, vekst, verdenskrig og depresjon*, 2019, https://snl.no/Norges_historie#-Vekst,_verdenskrig_og_depresjon [lest 19.09.18]

Store norske leksikon, s.v. *Olga Bjoner*, 2017, https://snl.no/Olga_Bjoner [lest 08.02.19]

Store norske leksikon, s.v. *Vinterkrigen*, 2018, <https://snl.no/Vinterkrigen> [lest 08.02.19]

Tjomstøl, Trond, *Den mystiske bautasteinen på Skarphaga*, Nøtterøy Historielag, 02.09.2018, <https://www.notteroyhistorielag.no/den-mystiske-bautasteinen-pa-skarphaga/> [lest 22.02.19]

Antall ord: 34 762